KÜBALI KADINLAR

MARGARET RANDALL

Devrimden Yirmi Yıl Sonra

# KÜBALI KADINLAR

bibliotek

Devrimden Yirmi Yıl Sonra

# KÜBALI KADINLAR

Margaret Randall

Bibliotek Yayınları 04/
Ülkeler ve İnsanlar Dizisi / 02
Margaret Randall
Devrimden Yirmi Yıl Sonra
**KÜBALI KADINLAR**
Kitabın Özgün Adı :
WOMEN in CUBA :
**TWENTY YEARS LATER**
Smyrna Press, 1981
Bütün yayın hakları Bibliotek Yayınları'na aittir
Birinci Basım : Mart 1988
Kapak Düzeni : Semih Sökmen
Dizgi : Metin Dizimevi, Baskı : Gümüş Basımevi
Cilt : Nurettin Mücellithanesi

Devrimden Yirmi Yıl Sonra

# KÜBALI KADINLAR

Margaret Randall

İngilizce'den Çeviren:
R. Şen Süer



bibliotek

Başmusahip Sokak 3/2,
Cağaloğlu-İstanbul
☎ : 528 35 88

Bu kitap Celia Sánchez ve
Haydée Santamaria'nın anısınadır
Bu kitap kızım Ximena'yadır

## İÇİNDEKİLER

Önsöz

*Sosyalizmle Feminizmin Birbirine Gereksinimi Var* 7

Birinci Bölüm

*Cinsiyetçiliğe Karşı Savaşım* 13

İkinci Bölüm

*Değişen Bir Toplumda Köylü Kadınlar* 43

Üçüncü Bölüm

*Anne Olarak Kadın: Parasız ve Eksiksiz Çocuk Doğurma Hakkı* 62

Dördüncü Bölüm

*Ailenin Gelişimi* 82

Beşinci Bölüm

*Kendimizi Yaratmak: Sanatta Kadınlar* 107

Altıncı Bölüm

*Kübalı Kadınlar Federasyonu: Devrimci Süreçte Bir Kadın Örgütünün Rolü* 125

# ÖNSÖZ

## SOSYALİZMLE FEMİNİZMİN BİRBİRİNE GEREKSİNİMİ VAR

Devrim insanoğullarına onurlarını geri verdi, erkeklere* değil, çünkü «erkek» sözcüğünün «kadınları» içerdiğini sanmıyorum. İnsanlardan söz ederken «erkek» demek gerektiğine katılmıyorum. Erkeklerin, kadın ve erkekleri kastetmek amacıyla kullanılan «kadın» sözcüğünün gerçekten erkekleri içereceği görüşüne katıldıklarını da sanmıyorum.

Haydée Santamaria, Moncada kahramanı, Küba Komünist Partisi Merkez Komite üyesi, Devlet Konseyi üyesi ve Casa de las Américas'ın yöneticisi
**Granma**, 1979

Kübalı kadınlara ilgim, adaya yaşamak ve çalışmak üzere 1969'da gelmemle başladı. Önceleri Ambito'da (özel projeler basan bölüm), sonra Sosyal Bilimler Bölümü üyesi olduğum Kitap Enstitüsü'nde, devrimci süreçte kadınlar üzerine bir araştırma yapmayı önerdim. Öneri kabul edilince, sonraki iki yıl küçük bir grup (ben, bir

* İngilizce'de «man» sözcüğü hem erkek hem de insanlık anlamına gelir. (ç.n.)

fotoğrafçı ve bir iki kişi daha) bu projeyi yürütmek için maddi ve manevi destek aldı.

Bütün ülkeyi dolaştık —uçakla, otobüsle, jiple, bazen de at sırtında. Kırsal bölgelerdeki, fabrikalardaki, okullardaki kadınlarla görüştük. Kübalı kadınlar için 1959'dan önceki yaşamın nasıl olduğunu, devrimin ne değişiklikler getirdiğini ve hangi çelişkilerin kaldığını öğrendik. Bütün bunların sonucu ortaya *Cuban Women Now* (Günümüzde Kübalı Kadınlar) çıktı. Devrimden bu yana on yıl geçmişti. Küba devrimi şimdi yirmi yaşında. Bu yıllar kadınların kurtuluşu sürecinde bir derinleşmeye tanık oldu. Ama «kadınların kurtuluşu» deyimi Kübalı kadınlar için ABD'li kadınlara çağrıştırdığından çok farklı bir şeyi çağrıştırıyor.

Ağustos 1978'de, Mt. Holyoke College'da toplanan 4. Berkshire Kadın Tarihi Konferansı'nda «Sosyalizm Kadınları Kurtarır mı?» adlı bir çalışmaya davet edildim. 17 yıl uzak kaldıktan sonra ABD'ne dönüp gezmek için iyi bir olanak gibi göründü bu konferans ve tüm ülkede varolduğunu bildiğimiz olağanüstü şebeke (çoğu kadın) 70 üniversitede ders davetleri yaratıverdi. Kübalı kadınların yaşamlarındaki yeni gelişimi anlatmak için bir açılım oldu bu.

Wisconsin-Milwaukee Üniversitesi, Washington Üniversitesi, New York - Buffalo Devlet Üniversitesi ve Colorado Devlet Üniversitesi gibi büyük devlet eğitim kurumlarında; Yale, Wellesley, Pomona ve Sarah Lawrence gibi egemen sınıfın okullarında; Kuzey California'daki Los Medanos gibi din okullarında; Philadelphia'daki Temple gibi iç kent kurumlarında; ve Jamaica Queens'deki York gibi işçi sınıfı okullarında konuştum. Oberlin'de verdiğim bir mini kursu 40 öğrenci aldı. Boston Üniversitesi'nde yabani hayvan bakıcılarının grevi vardı,

grev gözcülerinin durduğu çizgiyi geçmemek için, olayla dayanışma olarak önerilen bir diskoda konuştum.

Kübalı kadınlar hakkında söylediklerim, bu çok değişik kesimlerden gelen dinleyicilere sunduğum deneyim, farklı geçmişleri ve toplumsal konumları olan insanlarca (gene çoğu kadın) ele alındı, incelendi ve zenginleştirildi. Egemen sınıfın iyi eğitim almış kızlarıyla oğulları geniş kuramsal sorular sordular. Azınlıklar ve çalışan öğrenciler Küba'da artık işsizlik olmadığının doğru olup olmadığını bilmek istiyorlardı. Oberlin'deki öğrencilerim Kübalı kadınların deneyimleri hakkında ödevler hazırladılar. California din okulundaki genç bir siyah kadın «Küba hâlâ komünist bir ülke mi?» diye soruyordu. Öğrettiğimden daha fazla öğrendiğim duygusuyla gezimi tamamladım.

Amerikan kadın hareketi, uzaktan bakıldığından bile, yaşantımda önemli bir yer tutuyordu, benim bir parçamdı. Ama o eyalet senin bu eyalet benim gezer, ülkemi ve halkımı yeniden keşfederken, hareketin tüm gücü de, Amerikalı kadınların farklı gruplarında görülen çelişkiler de beni etkiledi ve bana çok şey öğretti. Hayli gelişkin sınıf toplumunun tuhaflıkları, bazılarını daha özgür kılarken, diğerlerini es geçen, bazı kadınları erkeklerle uzlaşmamaya zorlarken, diğerlerini erkekleri tamamen tarih-dışı ilkeler temelinde reddetmeye iten bir kadın hareketi yaratmıştı. Birkaçı feminizmle bilimsel toplum yasaları arasında gerekli bağlantıları ciddi bir biçimde soruşturmaya zorlanırken, diğerleri, sömürücü bir sistemde onları bir kenara itmeyi amaçlayan kitle iletişim araçlarının denetimi gibi her derde deva zaferleri gururla iddia ediyor.

Bir ortabatı eyaletinde konuşkan, 35 yaşındaki bekâr bir anne-öğrenci bana, «Kadın hareketi beni cidden kızdırıyordu, sonra sonuca varamadı...» dedi. Dini bü-

tün bir Hıristiyan olmuş! San Francisco'da bu yeni toplu gücün bir ürünü olan, çoğunluğunu kadınların yaptığı enfes duvar resimlerini seyrederek bir gün geçirdim. Kısırlaştırmayı protesto etmek üzere güçlerini birleştiren Porto Rikolu devrimci doktor Helen Rodriguez ve lezbiyen ozan Adrienne Rich'i dinlemek ve Arizona'daki Tempe ile Ohio'daki Oberlin'de iki Latin Amerika yanlısı kadının, çoğun kendi ülkelerinde ihmal edilen Latin Amerikalı kadın ozanları araştırıp çevirdiklerini öğrenmek beni etkiledi.

Bir gün New York'ta metro ve otobüs reklamlarının yazılarını kaydederken şunu farkettim:

> İşte Lark Light*! Şimdi Lark Light zamanı: Bir dakika önce kadın hakları! Erkek şovenizmi! Birdenbire... sıcak bir gülüş. Aydınlık bir zaman... ve bir Lark. Yeni Lark Light'lar. Doyum. Seçkin Charcolite filtresinden gelen tat ve daha az katran. Daha hafif. Şimdi Lark Light zamanı.

Karmaşık Virginia Slim imgesi yerli yerinde: İhtiraslı giysiler içinde, «Uzun bir yol katettin bebeğim, şimdi de kendi sigaranın sahibi oldun,» diyen kadın. Lark, «kurtuluşla» flört eden ve çarpıtılmış bir kavramın uzak ucunda ortaya çıkan kadına ulaşmayı amaçlıyor. Metne eşlik eden imge, sigarasını yakmak için eğilen güçlü erkeğinin gözlerine bakan, «kusursuz çift»in daha zayıf olan yarısının imgesi. Tehdit açık. Dizgenin tehlikeli bir var oluşu seçmesi de.

*The Newlywed Game, Family Feud* ve *Blind Date* gibi ödüllü TV şovları, *Rocky Horror Show* gibi kült filmler ve sayılamayacak kadar çok popüler şarkının plastik kültüründe çarpıtılmış kadın imgesi ülkeyi kasıp kavuruyor. Onlara karşı uç noktada ateşli bir kadın kültürü su yüzüne çıktı: müzik, şiir, tiyatro —bilinci çok sayıda

* Bir sigara markası. (ç.n.)

kadın tarafından paylaşılıp özümsenen bir kültür. Cinsiyetçi klişelerden uzaklaşan oyuncular arasında Sweet Honey in the Rock, Cris Williamson, Meg Christian, Holly Near, The Deadly Nightshade, The Izquierda Ensemble ve Bread and Roses sayılabilir.

Gerçek şu ki, kadınların kurtuluşu ne heves ne de yanılsamadır, tarihsel gündemde yer alan bir ileri adımdır. Kendini kültür diye tanıtarak bizi belirleyenlere rağmen, kitle iletişim araçlarının manevralarına ve iyi niyetli ya da kötü niyetli uyuşturuculara rağmen, dünyadaki tüm kadınlar, sonunda gelişen ve eksiksiz bir düşe katılan bilince doğru yol alıyor : tüm varlıkların özgürlüğü bilincine. Bu yolculuktan sonra ABD'nden mutlak bir inançla ayrıldım — *sosyalizmle feminizmin birbirine gereksinimi var!*

Aşağıdaki yazılar, 1978'de ABD'nde verdiğim derslere dayanıyor, Küba'ya döndüğümden bu yana topladığım istatistik bilgileri ve güncel malzemeyi de ekledim. Yazılar, devrimden yirmi yıl sonra Kübalı kadınların ayrıntılı bir görüntüsünü veren bir biçimde yazılmıştır. Derslerimden sonra soru-yanıtların yanı sıra sayısız tartışmalarda da ortaya çıkan sorular, kaygılar, düşünce ve iddialar en önemli değişiklikleri yapmada rol oynadı. Bu yüzden, bu yazıların sınırlılığına ilişkin tüm sorumluluğu üstlenmeme karşın, bu çalışmanın odak noktasını ve güdüsünü aydınlığa kavuşturan dinleyicilere ve öğrencilerime teşekkür ederim. Düşünceleri, çalışmaları ve yaşamlarıyla bana özel bir esin kaynağı olan Joan Kelly-Gadol'a, Marian McDonald'a, Blanche Cook'a, Clare Coss'a, Marilyn Young'a, Jane Norling'e, Helen Rodriguez'e ve annem Elinor Randall'a özellikle teşekkür etmek istiyorum. Bir kitap yazmak, yazmakla bitmeyen karmaşık bir süreçtir. Editörlerim Dan Georgakas ve Judy Janda da bu kitabın tutarlılığı ve son sunumunda-

ki katkıları yüzünden özel bir yere lâyıklar. Yaratıcılıkları, dersler çıkardığım bir örnektir. Judy Janda'nın da çektiği fotoğraflar, diğer bir enfes iş ilişkisinin ürünüdür.

Toplumsal koşullarla kültürlerin ayrı olmasına karşın, Kübalı kadınlarla Amerikalı kadınların savaşımları arasında, bazen tek ve etkileyici bir alışverişe dönüşen bir diyalektik vardır. Barnard College Kadın Merkezi, kürtaj fonuna para bulmak için her yıl açık artırma düzenler. Geçen yıl eski bir Barnard öğrencisi, bir Kübalı kadının özgür olma savaşımıyla ilgili şiirinin İspanyolca aslıyla benim İngilizce çevirimi dikkatlice yan yana getirip kopya etti. Özgürlüğün büyük bir kısmının kazanıldığı bir toplumda; sözgelimi kürtajın artık bir sorun olmadığı, ama cinsiyetçiliğin ilerlemeyi hâlâ tehdit ettiği bir toplumda özgür olmak. Şiir, Kadın Merkezi müdürü tarafından 25 dolara satın alındı, sonra para Merkez'e verildi; böylece para kürtaj fonuna gitti ve şiir Merkez'in koleksiyonunun bir parçası oldu. Barnard'ta konuştuğum gün öyküyü anlatıp elyazmasını gösterdiler. O gece ozan ve Küba Isle of Youth'un* kadın-polisi Milagros Gonzàlez'e yazdım, o da sözcüklerinin Amerikan kadınları için bir itki olduğunu öğrenmekten memnun oldu.

* Isle of Youth : 1978'e dek adı Isle of Pinos (Çam Adası) olan, daha sonraları çoğunlukla gençlerin gitmesi yüzünden Isle of Youth (Gençlik Adası) olarak değiştirilen Antil Denizi'nde Küba'ya bağlı il ve ada. (ç.n.)

# BİRİNCİ BÖLÜM

## CİNSİYETÇİLİĞE KARŞI SAVAŞIM

«Erkekler çalışmamızı istiyorlarsa evdeki işleri yapmalılar!»

Fabrikadaki bir toplantı sırasında bir kadın işçi, Havana, 1973.

Küba'ya gelirseniz, ülkelerini tiranlıktan kurtarmada önemli rol oynamış kadınlarla tanışabilirsiniz. Yirmi yıldır eşit işe eşit ücret alan, eğitim olanaklarına sahip, kendi bedenleri üstünde söz sahibi olan kadınlarla konuşabilirsiniz, böyle kadınlar öyle fazladır ki, artık bu konu gündemden kalkmıştır. 100.000 *arroba*[1] şekerkamışı kesen ya da Hafif Sanayi Bakanı olan ya da 1943'te eski Komünist Parti'ye katılan («çünkü kasabamızdaki zengin çocukları komünizmin *kötü* olduğunu söylediler, ben de onlar için kötüyse benim için iyi olduğunu çıkardım!») eski hizmetçi kadının yaşadıklarını paylaşabilirsiniz. Angola'ya savaşçı ya da öğretmen —ya da her ikisi birden— olarak giden kadınlarla karşılaşabilirsiniz.

Küba'ya gelirseniz, «yer»inin hem ev hem iş olduğu

1. Bir **arroba** yaklaşık 11 kg'dır.

ve böyle ağır bir yükü taşımaktan *gurur* duyduğu yolundaki geleneksel düşünceyi sarsamamış kadınlarla da karşılaşabilirsiniz. Küba'ya gelir ve caddeden aşağı doğru yürürseniz, büyük olasılıkla çok geçmeden bazı erkekler kulağınıza, onlar için günün skor levhasında bir gol, sizin içinse bir sıkıntı daha olan basmakalıp bir söz ya da hünerli bir isim fısıldayacak ya da bağıracaklardır. Bütün bunlar sizi gerçekten sersemletebilir. Şöyle sorabilirsiniz kendinize : «Neden bu çelişkiler hâlâ var, bilinç nerede, bütün bunlar için ne yapılıyor?»

**Ayaklanma Döneminde Kadınlar - Biraz Tarih**

Kübalılar ve Küba hakkında yazanlar Celia Sánchez (Devrimci Genelkurmay'a bağlı ilk isyancı asker; şimdi Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Bakanlar Kurulu üyesi)[2], Vilma Espin (eskiden tüm Oriente' nin yeraltı başkanı, şimdi Merkez Komite ve Devlet Konseyi üyesi ve Kübalı Kadınlar Federasyonu başkanı), Haydée Santamaria ve Melba Hernandez (1953'te Moncada Kışlası saldırısına katıldılar; şimdi Santamaria Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi üyesi ve Casa de las Américas kültür enstitüsü müdürü[3], Hernandez ise Küba'nın Vietnam elçisi) gibi kadınlardan söz etmeye çok meraklıdır. Küba kurtuluş savaşında gerçekten de devrimci faaliyete nefer olarak katılmış binlerce kadın var : savaş bantları satarak, üniforma dikerek, propaganda çalışmasında yer alarak, kentlerdeki eylem ve sabotaj birimlerine katılarak, silah taşıyarak ve dağlarda savaşarak.

Savaşın son yılının ortalarına doğru, Fidel Castro, ön cephelerdeki görevleri uzun süredir önemli olan bir

2. 1980'de öldü.
3. Neredeyse hayatından olacağı bir araba kazasından kısa bir süre sonra 1980'de intihar etti.

düzine kadından ibaret Mariana Grajales Müfrezesi'nin kurulmasını teşvik etti. Kadınlar bir araya gelip erkek kardeşleriyle eşit koşullarda savaşma hakkı istediler. İsyancı ordunun başkomutanı bu düşünceye yatkındı, ama erkek askerler karşı koydular. «Kan görünce bayılan kadınlar», «öldürmek için çok yumuşak olan kadınlar» ve «kadının annelik içgüdüleri» gibi bütün Nuh nebiden kalma düşünceler bu tartışmalarda su yüzüne çıktı; modern Küba uygulamasında, kadınların tam katılımına yönelik bilinen ilk ideolojik tartışmaydı bu. Ne var ki Fidel ısrarlıydı ve en çok karşı çıkanlardan birini, Binbaşı Eddy Sunol'u, kadınlar müfrezesini cepheye götürmekle görevlendirdi. Zaman Eylül 1958'di. Kasım' da Sunol yeni askerlerinin cesaret ve dakikliğini övüyordu. Mariana'lar, düşman Yeni Yıl Arifesi'nde teslim olmadan önce yirmi dolayında önemli çarpışmaya katıldı ve sonra saflarını genişleterek, barış zamanı askeri görevler aldı. Bugün Küba ordusunda binlerce kadın var. İlk Marianalar'dan olan Thelma Bornot binbaşı rütbesine yükseldi.

On sekiz yaşında bir lise öğrencisi olan Urselia Diaz Baez, Havana'daki Cine Amèrica'da elinde bir bombayla öldü. Lydia Dose ve Clodomira Ferrals Acosta, başkentteki görevlerinden birinde Batista'nın adamları tarafından işkenceyle öldürülen dağ kuryeleriydi. Yeraltındaki Giralt kardeşler bir gece eve dönerken vuruldular. Gene de, savaş sona erince, Kübalı erkek ve kadınlar, «artık özveri zamanı bitti, kadınlar evlerine dönebilir,» düşüncesine nedense tornistan etti.

### İlk Yıllar

Devrim 194.000 dolayında bir kadın işgücü devraldı. Bu kadınların % 70'i hizmetçi olarak çalışıyor, uzun

çalışma saatlerine, kötü koşullara ve ek ücret olmamasına karşılık komik bir ücret alıyordu. 700.000 erkeğin işi vardı, 300.000 erkekse işsizdi, bu da kadınları işgücüne katma planlarını olanaksız kılıyordu. Devrime destek olmuş, onu pekiştirmek ve geliştirmek için istek duyan —devrimin *kadınlar* için çalışmasına da ihtiyacı olan—, farklı geçmiş ve ideolojileri olan kadınlar, 23 Ağustos 1960'da Kübalı Kadınlar Federasyonu'nu (FMC) kurdu. En başından beri yaratıcı ve coşkulu olan bu örgüt burjuvazinin «boş tencere» yürüyüşlerine yönelik saldırılarını susturmaktan sorumluydu (Şilililer ilk değildi!). Federasyon, deneyim ve düşünceleri paylaşmak üzere diğer Latin Amerika ülkelerinin kadınlarıyla bir araya geldi ve yalnızca Kübalı kadınların değil, tüm toplumun karşı karşıya olduğu büyük sorunları üstlenmeye girişti.

FMC hizmetçilere özel okullar kurdu ve fahişelerin yeniden eğitimi, köylü kadınlar için okullar ve giyim akademileri planlarıyla uğraştı. Bu girişimlerle, tüm adadaki kadınlar, yeni bir ideolojinin yanı sıra, yeni beceriler öğrenmek için, çok korunaklı ve sınırlı ev atmosferinden çıkmaya teşvik edildi.

Erkeklerin yüksek işsizlik oranından dolayı, FMC ilk yıllarda kadınları işgücü pazarına sokmaya değil, ev kadınlarını, yeni disiplin ve çalışma alışkanlıklarının geliştirilebileceği gönüllü işlere katmaya çalıştı. 1964'te, işsizlik geçmişte kalınca, öncelik kadınları ücretli işgücüne sokmaya verildi. Sonraki on yılda, üretim ve hizmet gücünün % 24'ü kadındı ve artık çok sayıda iş yoktu. Bundan sonra, işçilerden, daha ileri teknolojik eğitime sahip olmaları istendi. Herhangi bir işçi değil, hayli kalifiye işçi talep ediliyordu. FMC bir yandan kadınların işgücüne katılmasını özendirirken, öte yandan daha fazla sayıda kadının daha teknik ve iyi üc-

retli işler için rekabet edebilmesini sağlamak üzere özel hazırlık kursları da geliştiriyordu.

1959 zaferinden kısa bir süre sonra, Küba üniversitelerinden, yeni doktorların yarısı, yeni mühendislerin üçte biri ve yeni mimarların % 40'ı oranında kadın mezun oldu. Bu yüzden, sorun, kadınların meslek sahibi *olmamaları* değil, tarihleri boyunca yüzyıllardır bilgisizlik, bedava ağır iş ve bağımlılık yükünü taşıyan yüzbinlerce kadının durumuydu.

İsyancılar iktidara geldiğinde okuma yazması olmayan yetişkin nüfusun yarısından çoğu kadındı, bu oran kırsal alanlarda daha da artıyordu. İlginçtir, 1961'de adayı tarayan ve bir yılda bu sorunu ortadan kaldıran büyük okuryazarlık «ordu»sundaki yüzbin gönüllünün % 56'sı genç kızlardı. Bir an için bunun bu genç kadınların yaşamlarında ne anlama geldiğini düşünün: 10 ile 18 yaş arasındaki 56.000 kız kırsal bölgelere gitti, 1961 kırsal Kübası'nın zor koşullarında çalıştı; okuryazarlık kampanyasını ırza geçme ve öldürme sinyali olarak alan CIA destekli karşıdevrimci haydutlardan gelen tehlikeleri erkek kardeşleriyle birlikte yaşadı ve okuma yazma öğretirken ağır işçi yoksullarla kurdukları ilişkiler yüzünden büyük çapta proleterleşti. Geleneksel olarak yanlarında bir refakatçı olmadan sokağa çıkamayan genç kızlardı bunlar! Büyük ölçüde başarılı olan okuryazarlık kampanyası, ülkelerinin olduğu kadar kendi kurtuluşlarında da epeyce gelişme kaydettirdi.

O günlerde hizmetçiler banka memuru oluyordu. Fahişeler çevirmen ve sekreter oluyorlardı. Yedi çocuklu, adını yazmayı otuz beş yaşında öğrenen kadınlar devlet çiftliklerinde yönetici, fabrikalarda üretim şefi ve kitle örgütleriyle seçkin siyasal örgütlerde lider oluyorlardı. Kadınlar okulları, hastaneleri, kültür kurumlarını yönetti, spor ve sanat alanlarında öne çıkmaya

başladı. Kadınlar hükümet organlarında ve partide önemli karar-verici konumlara geldi. Gene de, kadınlar parti saflarında ve Genç Komünistler Birliği'nde azınlıkta kaldı, oysa kadınların işgücüne katılım oranı % 25'i aşmaya başlamıştı.

Gerikalmışlıktan bir an önce kurtulmak amacıyla önceliği üretim düzeylerini yükseltmeye veren bir ülkede, bu, kuşkusuz kısmen ekonomik lojistik sorunudur. Ama ekonomik lojistik ve cinsiyetçilik gibi gerçek ideolojik çelişkiler, birbirlerinden ender olarak tamamen ayrıdır. Bir sıçrama var ve bizzat bu sıçrama, bu sorunun bilinci yükseltilene dek cinsel çifte standartı teşvik etmeye eğilim gösteriyor.

1979 rakamları işgücünün % 30'unun ve yerel düzeyde sendika liderlerinin % 37'sinin kadın olduğunu ortaya koyuyor. Bu ilginç bir durum, çünkü kadınlar sendikada, işgücü oranlarının düşündürebileceğinden daha fazla rol oynuyorlar. Aradaki fark, büyük olasılıkla, kadınların kendilerini daha fazla kanıtlamalarından dolayı ortaya çıkıyor. Ulusal sendika liderliğinin üst düzeylerine baktığımızda, önemli konumlardaki kadın oranının düştüğünü görüyoruz, bu da hâlâ üst düzeyde tamamen eşit temsille ilgili sorunlar olduğunu ortaya koyuyor. 14. Küba Merkezi Sendikalı İşçiler Birliği (CTC) Kongresi Aralık 1978'de toplandı ve yeni Ulusal Sendika Konseyi'ni seçti. Bu Konsey'in 144 üyesinden 26'sı kadın (% 18'si). Üç kadın Konsey'in yürütme organı üyesi, bir de —Rosario Fernández— 13 üyeli Sekreterliğin üçüncü sırasında. Rosario Fernández seçilmesinden dört ay sonra, geçen yirmi yılın başarılarını özetledi ve acil görevlerin bazılarına işaret etti :

> Kadınlar işgücü içinde kaldıkça iniş ve çıkışlar olacaktır, fakat şu an en yüksek orana ulaştık (% 95). Kadınların çalışabilmesi için bütün maddi koşulları hazır-

lamak zorundayız: gündüz çocuk bakım merkezleri, okul yemek programları, işçilerin akşam yemeği için odalar, çamaşır ve kuru temizleme hizmetleri, bazı malların çalışan kadınlara öncelikli dağıtımı vb. Eski erkek şovenizminden kaynaklanan tavırlara karşı da savaşmak zorundayız. Maddi olanakları yaygınlaştırıp geliştirdiğimiz, eski önyargıları silip süpürdüğümüz taktirde % 30 artış olacaktır. İşgücüne katılan kadınlar, kaynaşma, eylem birliği ve olgunluk açılarından yarar sağlayan işçi hareketine büyük bir katkıda bulunmuştur. Kadınlar sendikada da lâyık oldukları prestije kavuşmuşlardır.[4]

Ulusal Halk Meclisi'nin Aralık 1978 oturumunda seçilen 20 yeni çalışma komisyonunun bileşimini incelersek, ortaya daha da ilginç ve umut verici bir tablo çıkar. Her bir komisyonun kendi başkanı, başkan yardımcısı ve sekreteri var; bu kadın ve erkeklerin ülkenin yönetiminde çok önemli roller oynadığı açıktır. İstatistik olarak, 20 başkandan 5'i, 20 başkan yardımcısından 4'ü ve 20 sekreterden 8'i, yani 60 kişiden toplam 17'si (% 28'inden biraz fazla) kadındır. Bu iyi bir işaret, çünkü Meclis'teki % 25 kadın temsilinden daha iyi bir oran bu. Katılanlara verilen özel görevlerin oranları daha da ilginçtir: Aleida March Dış İlişkiler Komisyonu başkanı; Martha Lugioyo Anayasa ve Yargı İşleri Sekreteri; Carmen de las N. Serrano Sağlık ve Çevre sekreteri; Dalia Aleli Garcia ise Kültür ve Sanat sekreteridir; Eğitim ve Bilim Komisyonu başkan yardımcısı Nèlida M. Novales, sekreteri Edelmira Valle; Reina E. Frometa, Vera O. Bueno ve Luisa Casamichana, sırasıyla, Spor ve Turizm, İş ve Sosyal Güvenlik ve Teknolojik İşbirliği sekreterleri; Gudelia Garcia İç Ticaret ve Gıda başkan yardımcısı; Nieves Varona Sanayi Komisyonu başkanı;

4. "A Question for - Rosario Fernändez", **Granma** (İngilizce basım), 18 Mart 1979, s. 7.

Josefina J. Revellon İnşaat ve İnşaat Malzemeleri başkanı (sekreteri de bir kadın, Mireya E. Gainza); Yurttaş Şikayetleri ve Öneriler Komisyonu başkan ve başkan yardımcısı Mercedes de la Cruz ve Mercedes C. Gonzàlez'dir. Çocuk Bakımı ve Kadınların Eşitliği Komisyonu'nun başında bir kadının, Vilma Espin'in olması, Marta Depréss'in de aynı komisyonun başkan yardımcısı olması olağandışı bir şey değil; fakat ünlü film yapımcısı Santiago Alvarez'in bu komisyonu diğer şeylerin yanı sıra cinsel eşitsizlikle de ilgilenmesi için kurduğunu öğrenmek diğer ülke feministlerinin ilgisini çekebilir. Kadınların ulusal düzeyde liderliklerde rolünün artmasına diğer bir örnek de, Mart 1979'da Üniversite Öğrencileri Federasyonu'nun ulusal sekreterliği seçimindeki sonuçlardır. Dokuz üyeli sekreterliğin dördü kadındır.

Birkaç yıl geri gidersek, tavırların hızla değiştiğini görürüz. 1970 ve 71'de *Günümüzde Kübalı Kadınlar* için söyleşiler yaparken, çoğu kadın, rollerini ikili bir rol olarak gördüklerini söylemişlerdi: Tüm ev ve çocuk bakımı rollerini yerine getirirken, bir dizi siyasal örgütlerle kitle örgütlerinde ve işte çalışmaktan gurur duyuyorlardı. Bazıları kocalarının yardımcı olduklarını söyledi, ama çok azı bu yardımın gerçek bir paylaşma süreci olması gerektiğine ilişkin inancını ifade etmişti. Tarlalarda olağanüstü işler yapan kadınlar, şekerkamışı, kesme yetenekleri akıcı pres örtüsü getirtebilen kadınlar, eldivenlerinin altındaki manikürlü tırnaklarını gösterdiler. Yalnızca tek bir kadın, Matanzas'da bir dökümhanede çalışan bir kadın: «Ellerim yeni bir açıdan güzel, bir proleter güzelliği...» düşüncesini belirtti. Sokaklarda kadınlar, gerçi işitmediklerini iddia ediyorlardı ama, homurtu ve eleştirileri kabul ediyorlardı; aslında «bugün çok güzel görünüyor,» ya da «yaşlanı-

yor» gibi ilgilerin azaldığını görüyorlardı. Bütün yaşam biçimlerine her zaman yansımasa bile, en azından ifade edilen bugünkü tavırlar çok farklı.

Mart 1968'de Küba İş Yasası'nın 47. ve 48. maddeleri kabul edilerek, doğurganlıkla ilgili sağlık nedenleri yüzünden kadınlara kapalı olan 500 dolayında iş yasalaştırıldı. Diğer 500 iş yalnızca kadınlara ayrıldı. Bunlar, ABD ablukasının etkilerine umarsızca göğüs germeye çalışan bir ekonomide, bir yandan yüzyıllardır süregelen gerikalmışlıktan kurtulmaya uğraşırken, öte yandan işgücünü rasyonelleştirmeye yönelik girişimlerdi. FMC kadroları dışarı çıkıp ülkenin üretim gereksinimlerini binlerce erkekle tartıştı, hafif sanayide ya da fiziksel olarak daha az güç işlerde çalışanların çoğunu, işlerini kadınlara bırakıp daha ağır işleri üstlenmeye ikna etti. Bu kampanyanın sonucu 25.000 erkek iş değiştirdi. Bu kadrolar 400.000'den fazla kadını da evlerinde ziyaret ederek, çoğunu cinsiyetlerinden dolayı fiziksel olarak rekabet edilebilir sanayi sektörlerine ve hizmetlere girmeye ikna etti. Bu bölünme sonucu ne yönetim ne de ücret açısından ayrımların söz konusu olmadığını da belirtmek gerekir. İdeolojik sorunlar en azından karmaşıktı.

1970'deki söyleşilerde şu soruları sorup durmuştum: «47. ve 48. maddeler hakkında ne düşünüyorsunuz?» «Fiziksel açıdan kadınların erkeklerle aynı işi yapabileceklerini düşünüyor musunuz?» Meslek sahibi kadınlardan, köylülerden ve işçilerden genellikle benzer yanıtlar aldım. Çoğu 47. ve 48. maddeleri hiç duymamıştı. Şekerkamışı kesicileri yasaklar listesinde özel bir yerleri olduğunu söyleyince güldüler! Bu ve çoğu benzer durumlar, öyle görünüyor ki, iş yasasındaki bu maddelerin, kadınların sömürücü buldukları işlere girmek zorunda kalmalarını önlemek ve işçi dağılımını

rasyonelleştirmek için yapıldığı iddiasını ortaya çıkarıyordu. Şekerkamışı kesmek ve ağır çuvalları omuzlamak isteyen, bu tür bir işte üretken oldukları keşfedilen kadınların aslında bunları yapması hiçbir zaman *önlenmemişti.* Çoğu köylü kadın sorumun fazla meraklı ve yararsız olduğunu düşündü. Onlar ve onların ataları böyle şeyleri bütün hayatları boyunca yapmaktaydılar. Bu işi, neyse ki şimdi para da alabilecekleri normal bir iş olarak görüyorlardı. Ancak, Küba'da, kadınlarla erkeklerin rolleri arasındaki ayrımın, köken olarak, toplumsal olduğu kadar biyolojik olduğu konusunda da hâlâ bir fikir birliği var görünüyordu. 1974'te 47. ve 48. maddeler kaldırıldı, fakat 1976'da benzer olmasına karşın daha ılımlı önlemler yürürlüğe girdi.

Erkeklerin ev içi yükün yarısını gerçekten üstlenmelerinin uzun zaman alacağı bir toplumda, bir kadının çalışması ve erkek kardeşlerine açık olan bütün gelişme olanaklarından yararlanması için, hiç değilse ev içi eşitsizliğinin kaba hatlarını ortadan kaldırmak amacıyla devlet tarafından geniş olanaklar sağlanmalıdır. Aslında, sosyalist amaç tek tek erkek ya da kadının bu görevleri yapmaya devam etmesi *değil,* onların kollektifleşmesi, toplumsallaşmasıdır.

1959'dan önce Küba'da bir tek gündüz bakım merkezi yoktu, ancak, üst sınıfların himaye edip kullandığı, yardım derneklerinin yönettiği birkaç *creche*[5] vardı. FMC gündüz bakım evlerini acil ve en önemli görevlerinden biri olarak gördü. Daha saygın işler için beceri öğrenen bin hizmetçi, ilk kreş işçileri olarak eğitilmek üzere seçildi. Kaçan burjuvazinin terkettiği malikâneler *circulo*[6] olarak düzenlendi. Önceliğin yalnızca okullara öğretmen göndermeye verildiği ilk yıllarda, açılan

5. Kreş.
6. Geliştirme yönelimli çocuk bakım merkezleri.

dört yıllık hızlandırılmış kurslar, giderek, 1969'da kreş öğretmeni eğitim enstitülerine yol açtı. Coğrafî açıdan stratejik noktalar olan Havana, Las Villas ve Santiago' da çalışanlar, psikoloji, diyet uzmanlığı, kollektif hareket, pedagoji ve diğer uzmanlık dallarını da içeren dört yıllık bir kurs görüyorlar. Küba kreşleri, doğumdan sonra üç aylık ücretli doğum iznine eşit olan kırk beş günlük çocuktan, altı yaşına kadar olanları kabul ediyor. 1965'te kreş ücreti kaldırıldı, kreşler Küba'daki tüm eğitim hizmetleri gibi parasız oldu. 1977'de, aile gelirine göre değişen ölçekte ücret yeniden getirildi. Çocuklar kreşlerde besleniyor, giydiriliyor, bilimsel eğitimin ilk aşamalarının yanı sıra diş bakımı ve gerekirse psikiyatrik hizmetler de dahil olmak üzere eksiksiz tıbbi bakım yapılıyor.

Bu kitap yazılırken tüm adada 800'e yakın kreş vardı. Bu kurumlarda 86.000'den çok çocuk bakılıyor ve eğitiliyordu. Sürekli inşa edilen ve personel verilen yeni *circulo*'ların sayısından da anlaşılacağı gibi, devrimin bir önceliği olmasına karşın, ekonominin bütün okul-öncesi çocuklara kreş sağlamak üzere bu merkezleri yeterince destekleyecek güçte olmadığı da bilinmelidir. Bu noktada tercih doğal olarak anneleri çalışan çocuklardan yana yapılıyor. Bu, hem kadınların ücretli işgücüne girmeleri için bir özendirme, hem de şimdi çalışmayan, fakat aksi taktirde çalışabilecek olanlara karşı bir engel. Birçok durumda, bu önemli hizmeti, büyükanneler ya da yaşlı halalar, bazen de büyükbabalar ya da yaşlı amcalar, yalnızca geçici bir çözüm olarak düşünülebilecek bir şekilde sağlıyorlar.

Kübalılar için kreşin ana amacı çocukları eğitmek. İkinci olarak, kreşler annelerin çalışmasını sağlama amacıyla kuruluyor. Bütün çocukları kapsayacak ka-

dar kreş kurulduğu zaman, çalışan annelere tanınan ayrıcalık artık gerekli olmayacak. Birinci 5 Yıllık Plan 400 *circulo* daha kurulmasını öngörüyor.

Bu yirmi değişim yılında diğer toplumsal hizmetler de geliştirildi: Hemen bütün işyerlerinin ya kendi yemek salonları var ya da yakınlarda bir merkezin işçi yemek salonunu paylaşıyor. Ana babası çalışan çocuklar okulda sıcak öğle yemeği programlarından yararlanıyorlar. Bütün ilkokullar tüm öğrencilerine sabah ve öğleden sonra beslenme veriyor. Ortaokul düzeyinden başlayarak, giderek artan sayıda, seçime bağlı yatılı okul eğitimi var: Öğrenciler bütün hafta okulda kalıyor, eve hafta sonları gidiyorlar. Kadın işçilerin çoğu zaman işyerlerine bağlı çamaşırhaneleri var ve çevre yörelerde yeni otomatik çamaşırhaneler açılıyor. On yıla yakındır yürürlükte olan özel bir alışveriş çantası planı (Plan Jaba), bütün büyüklerin çalıştığı ailelerin zaman alıcı bu uğraşını büyük ölçüde azalttı. Ne var ki, bütün bu planlar halen tam ve gerekli kapasitelerine ulaşma aşamasında.

**Bir Dönüm Noktası**

Yukarıdaki satırlar, Küba'da kadınların devrim öncesinde, ayaklanma sırasında ve devrimin ilk yıllarındaki durumlarına ilişkin çok şematik bir özettir. 1974'te neler olduğunu, bunların sonuç ve etkilerini daha ayrıntıyla ele almak için temel bir bağlam hazırlar.

1959 zaferinden sonra, başarılı kurtuluş savaşını veren askerler, bir ülkeyi yönetmek gibi çok sayıda sorunla karşı karşıya kaldılar. Hükümet büroları, eski düzenin inanılmaz boyutlardaki çürümüşlüğünü ve sınıf ayrıcalıklarını çöpe attıktan sonra, işe çoğu zaman tamamen yıkmayla başladı. 1965'te, eski Partido Socia-

lista Popular (Sosyalist Halk Partisi), Öğrenci Direktörlüğü ve Fidel'in 27 Temmuz Hareketi'nin safları arasından örgütlenen yeni Komünist Partisi yavaş yavaş hükümetteki sorumlulukları üstlendi. Ekonominin örgütlenmesinde yaşanan birkaç hatalı uygulama ve bazı yanlış çıkışlar ve yeniden değerlendirmeler, 1970 hasatında on milyonluk şeker hedefine ulaşılmamasıyla doruğa ulaştı. Bu zorluk bir üstünlüğe dönüştürüldü. «Engeli zafere çevirin» sözü, aslında, bu deneyi izleyen cesur ve kararlı Küba halkının düsturu oldu. Hükümet, sendikal harekette, işçilerin üretimle ilgili kararlara katılımını artıran daha büyük bir demokratikleşmeye girişti. Bu yeniden-örgütlenme 1973'ün sonlarına doğru tamamlandı. Marksist felsefe ve ekonomi, yalnızca belirli akademik düzeylerdekilere değil, geniş halk kesimlerine de sistematik kurslar şeklinde verildi. Üç milyondan fazla üyesi olan Devrimci Savunma Komiteleri (CDR) ve iki milyona yakın üyeli FMC gibi gönüllü örgütlere katılım sürdü. Halk, bu örgütler aracılığıyla, bütün önemli yasa taslaklarının tartışılmasında ve okullarda, askeri birimlerde ve sendikalarda etkin bir biçimde yer aldı.

Hayli demokratik bir halk hükümetinin, *Poder Popular*'ın (halk iktidarının) gelişimi büyük bir evrimdi. Yerel delegeler halk tarafından seçildi. Sonra Belediyeler Birliği kendi saflarından hem Bölgesel hem de Ulusal Birlikler'i seçti, Ulusal Birlik'se ülkenin en üst yönetim organı olarak çalışmaya başladı. Bölge adaylıkları herkese açık toplantılarda ele alındı, her aday uzun tartışmalar sonucu ve el kaldırma yoluyla yapılan oylamayla seçildi. Seçilen her adayın sekize on boyutundaki fotoğrafı ve bir sayfalık özgeçmişleri, seçim gününe kadar, bir pencereye herkesin görebileceği bir şekilde asıldı. Seçim günü gizli oy pusulası sandıklarına Öncü-

ler[7], yani altı-on dört yaş arasındaki çocuklar gözcülük etti! Şimdi ülke çapında ikinci yılını dolduran bu sistem, zaten halkçı olan hükümeti devrimcileştiriyor. Sosyalist geçiş döneminde komünist gelecek için temelleri hazırlamaya çalışıyor.

Şimdi açıkladığım süreç önce ilk altı ilden[8] birinde, Matanzas'da denendi. Bir yıllık bir deneme planının ve bu plandan edinilecek deneyimin ulusal çapta yumuşak bir geçişe yardımcı olacağı düşünüldü. Fidel her 26 Temmuz günü ülkenin farklı bir yerinde konuşur. 1974 anma töreni, özellikle Halk İktidarı uygulaması nedeniyle Matanzas'da yapıldı ve Fidel'in konuşmasının büyük kısmını yeni yönetim süreci oluşturdu. Bu 26 Temmuz bayramlarının şeref konuğu, belki de dünyadaki kurtuluş ordusu lideri olan tek kadın Nguyen Thi Dinh'di.[9] Nguyen Thi Dinh okuma yazmayı ancak gençliğinde öğrenen Vietnamlı bir köylü kadındı! Fidel kadın delegelerin olağanüstü düşük yüzdesine (%3) dikkat çekip, kadının hâlâ ayrımcılıktan çok çektiği iddiasını desteklemek üzere seçimleri kullandıktan sonra Dinh'i ele aldı ve dedi ki:

> Kadınların kurtuluş mücadelesindeki önemine ve kadınların eşitliğinin önemine verilecek örnek işte burada, yoldaş Nguyen Thi Dinh, Güney Vietnam Halk

7. Öncü Hareketi, çocuklar için gönüllü bir kitle örgütüdür. Küba'daki hemen bütün çocuklar bu örgüte üyedir ve kültür, atletizm, yurtseverlik, politika ve eğlence faaliyetlerinde bulunurlar. Üyelere yavaş yavaş küçük görevler verilir. Çocuk 14 yaşına gelince, bu görevleri yaparken gösterdiği sorumluluk duygusu, tavrı ve tutumu Genç Komünistler Hareketi'ne üye olarak seçilmesi için temel oluşturur.
8. Küba, ülkenin siyasal, ekonomik ve yönetsel yeniden örgütlenmesi, Halk İktidarı'nın kurulmasıyla aynı anda yürürlüğe konana dek altı ile bölündü. Yeni örgütlenmeyse ülkeyi 169 belediyeli 14 ile bölüyor. Bölgesel ayrım ortadan kaldırılarak bürokrasi azaltıldı.
9. Nguyen Thi Dinh, Güney Vietnam Kurtuluş Ordusu Başkomutan Yardımcısıdır.

Kurtuluş Ordusu Başkomutan Yardımcısı. İşte Nguyen Thi Dinh!...

Kendi ülkemizin, kendi devrimimizin tarihinde, Moncada Kışlası saldırısında ve Sierra Maestra'daki savaşımızda bunun gibi birçok kadın örneği vardır. Yapabileceğimiz özeleştiri açısından yeterince şey söylendi. Kuşkusuz bu durumu bir gecede değiştirecek değiliz, fakat geçmişin kalıntılarına karşı mücadele gereğinin bilincinde olmalıyız, tüm halk da bu mücadeleye katılmalı : kadınlar ve erkekler, birlikte. Ama kadın en önde!

Bunun Fidel'le başlayıp biten bir kaygı olmadığını belirtmeliyim. Fidel'in konuşması, diğer birçok olayda olduğu gibi burada da, kadınların Federasyon saflarından öncelikle ifade ettiği bir kaygının yalnızca bir yansımasıydı. Fidel, bu kadar az sayıda kadının seçilmesinin nedenini bulmak için, Matanzas seçimlerinin sonuçlarının çok bilimli bir araştırmaya tâbi tutulmasını önererek sözlerini sürdürdü.

Bu araştırmanın sonuçları, çifte yükü omuzlaması beklenen kadınların daha fazla sorumluluk almaya hiç de meraklı olmadıklarıydı! Fidel'in konuşması ve onu izleyen araştırma sonucunda, bu eski sorun çevresinde ulus çapında bir bilinç oluştu. Kübalılar'ın Aralık ayındaki 1. Komünist Partisi Kongresi'nde sunulan tezleri tartışmak üzere bir araya geldiği 1975 yılı boyunca en önemli şeylerden biri de «Üçüncü Tez : Kadınların Tam Eşitliğinin Uygulanması» oldu, ki bu teze daha önce sözünü ettiğim araştırmanın sonuçları da eklenmişti.

«Tez Üç» (ona böyle diyorlardı) işyerlerinde, ortaokuldan başlayarak tüm okullarda, askeri birimlerde, köylüler arasında, CDR'lerde ve Federasyon'un tabanında inceleme malzemesi oldu. Birçok kadınlı-erkekli merkezde, tam katılımı ve önerileri sağlamak amacıyla, kadınların tezi önce kendi başlarına incelemeleri

teşvik edildi. Bunu, ilk tümü kadın olan tartışmalar izledi. «Tez Üç», Fidel'in öznel ayrımcılık kalıntıları demeye başladığı kalıntılara karşı başlatılan çok yanlı bir kampanyanın yalnızca bir kısmıydı. Ülke aynı zamanda Yeni Aile Yasası'nı da inceliyor, ona eklemeler yapıyor ve oy veriyordu. 2. FMC Kongresi Kasım 1974'te yapıldı ve ülkenin dört bir yanından gelen yaklaşık 2000 delegenin sorduğu sorularla özlü bir incelemenin bağlamı da oldu doğal olarak. Cinsiyetçiliğe karşı savaş politik bir statü kazanmaya başlamıştı.

### Üç Başlı Kampanya : FMC Kongresi, Aile Yasası ve Tez Üç

Fidel'in 26 Temmuz konuşmasının üstünden dört ay geçmemişti ki FMC Aralık 1974'te 2. Kongresi'ni yaptı. Çeşitli delegelerin bu Kongre'ye sunduğu tartışma ve bildirilerin derinliği, yeni bilincin salt Fidel'in özel uyarısından değil, bizzat tabandaki kaygıdan da kaynaklandığını gösteriyor.

Bir gazeteci olarak katılma ayrıcalığına sahip olduğum bu Kongre'nin havasını asla unutamam. Kadınlar arasında tanık olduğum en yoğun ciddiyet, cüret ve coşku bileşimiydi bu. Merkezi Küba Ticaret İşçileri Birliği'nin tiyatrosunda, göz açıp kapayana dek, neşeyle sallanıp şarkı söyleyen kadınları görebilirdiniz; ya da kadınları ülkenin dört bir köşesinden buraya getiren özel trene yetişmek için saatlerce at sırtında giden bir delegenin karmaşık ve talepkâr müdahalesini işitebilirdiniz; ya da Angela Davis'i, Valentino Tereşkova'yı[10] ve Laos'tan, Vietnam'dan, Afrika'dan gelen kadınları selamlayan coşkulu alkışlara katılabilirdiniz.

Kongre'yi Fidel açtı ve beş gün boyunca tüm gün orada kaldı. Rolünün dinlemek ve öğrenmek olduğunu

10. Sovyet kozmonot

anladığı açıktı. 29 Kasım'daki kapanış konuşması için —kuşkusuz hazırlanmak amacıyla— notlar aldı, ki bu da onun özel ilgisini gösteriyordu.

Kadınlar, okullarda ilk sınıflardan başlayarak, daha özlü ve daha toplumsal cinsel eğitim gereksinimini tartıştılar. Kitle iletişim araçlarında yansıtılan kadın imgesi konusunda analizler istediler ve bu alandaki çoğu değişikliğe zemin hazırladılar. İkinci yük sorunu fazlasıyla gün ışığına çıkarılmıştı. Federasyon Başkanı Vilma Espin, 23 Ağustos 1960'ta kurulmasından bu yana FMC faaliyetleri —başarıları kadar sorunları da— konusunda uzun ve ayrıntılı bir rapor okudu. Olayın en dikkate değer yanlarından biri de, delegelerin ve diğerlerinin rahatça konuşmalarının teşvik edilmesiydi. Okullarla ilgili bir soruna değinen bir soruya delegenin doyurucu bir yanıt alması için, Fidel Eğitim Bakanı'nı çağırdı, o da çeşitli şikayetleri dinlemek üzere hemen geldi.

Ulus çapında 1.932.422 kızkardeşini temsil eden 1.916 kadın hakkında kısaca bir şeyler söylemek ilginç olabilir. Yaş açısından, delegelerin %11'i 14-25, %45'i 26-40 yaş arasında, %44'ü de 40 yaşın üzerindeydi. %78'i çalışan kadın, %1'i öğrenci, %2'si emekli, %90'ı da ev kadınıydı. %47'si Küba Komünist Partisi, %9'u Genç Komünistler Birliği, %0,1'i FMC üyesi, %97'si Devrimci Savunma Komiteleri, %3'ü ANAP (Ulusal Küçük Çiftçiler Derneği), %59'u sendika, %86'sıysa Devrimci Milis üyesiydi. Eğitim düzeyi açısından, %50'si ilkokul, %30'u ortaokul, %14'ü lise, %5'i üniversite mezunu, %1'i de lisansüstü mezunuydu. Delegelerin %40'ı kadın örgütlerinin liderlik düzeyinden, diğer %60'ı tabandan geliyordu.

Komisyonlar kadın işçi, genç kadın, köylü kadın, sosyalist toplumda ailenin rolü, tüm dünyada kadınlar-

la ve onların mücadeleleriyle dayanışma ve örgütün yeni konumlarıyla yan yasalar konularında sunulan bildirileri tartıştı. Bu komisyonlar Kongre boyunca bir araya geldi ve tezlerle kararlar, bütün üyelerin katıldığı toplantılarda tabana okunup onaylandı. FMC, o sırada (1974), salt kadını işgücüne katmayla uğraşmayı bırakıp, uzmanlaşmış eğitim kursları düzenlemeye, böylece kadınları eğiterek onların karar verici ve lider konumlara gelmelerini sağlamaya önem vermeye başlamıştı. Bu Kongre'deki başlıca kaygılardan biri de, Fidel'in çok önemli kapanış konuşmasında yer aldı :

> ...Sosyalist ülkelerde kadınlar kurtuluşlarına yönelik kuşkusuz epey bir yol katetmişlerdir. Fakat kendi durumumuzu sorgulayacak olursak : Biz, ardında neredeyse on altı devrim yılı olan bir sosyalist ülke, biz Kübalı kadınların pratikte tam ve eşit haklara sahip olduğunu ve Küba toplumuyla tam olarak bütünleştiğini gerçekten iddia edebilir miyiz?
>
> Sözgelimi birkaç rakamı ele alalım. Devrimden önce 194.000 çalışan kadın vardı. Buradaki bir raporun da belirttiği gibi, bunların %70'i hizmetçiydi. Bugün bu sayının üç katı çalışan kadınımız var. Özel sektörde —bildiğiniz gibi bu sektör üretim, hizmet ve yönetim işçilerinin çoğunu kapsar— toplam 2.331.000 çalışandan, çalışan kadın sayısı 590.000. Yani işçilerimizin %25'i kadın. Bununla birlikte, bütün bu üretim, hizmet ve yönetim aygıtında lider konuma sahip kadınların sayısı yalnızca %15. Partimizde, kadın militanların oranı yalnızca %13, dikkat çekecek ölçüde düşük bir oran. Partinin tam gün çalışan profesyonel kadrolarınınsa yalnızca %6'sı kadın.
>
> Fakat Matanzas ilindeki Halk İktidarı seçimleri daha da açık bir örnek ortaya koyuyor. Aday gösterilen kadın sayısı %7,6 iken, seçilenler yalnızca %3'dür. Matanzas'dan gelen yoldaş bundan söz etmişti.
>
> Bu sayılar bizi gerçekten kaygılandırmalı, bu sorunla ilgili bilincimizi artırmaya yöneltmeli. Çünkü adaylar bu seçimlerde kitleler tarafından seçildi ve ka-

dınların nüfusun yaklaşık yarısı olduğu bir sırada, kitleler yalnızca %7,6 kadın aday gösterdi. Yalnızca %3 kadın delege seçti.

Bu Kongre'ye tanık olanlar, bu haftayı bizimle geçiren konuklarımız, böyle güçlü ve siyasal açıdan ileri bir kadın hareketiyle, seçimlerde yalnızca %3 kadının seçilmesi gerçeğini düşünebiliyor ya da kavrayabiliyor musunuz?

Peki bu veriler neyi yansıtıyor? 15 yılı aşkın bir devrimden sonra, bu anlamda siyasal ve kültürel açıdan hâlâ gerikalmış olduğumuz gerçeğini. Gerçek şu ki, kadınlarla ilgili olarak ayrımcı tutumlar gösteren nesnel ve öznel unsurlar var hâlâ...

Ekonomik temele —kreşler ve diğer toplumsal hizmetler— ve yargı sistemine yönelik nesnel unsurlar hızla yenilenip düzeltiliyor. Öznel unsurlar, gelişmiş ülkelerdeki kadınların bulduğu bir sözcükle, cinsiyetçilikle özetlenebilir. Eski Latin *machismo** çevresinde yeni bir bilinç gelişiyor.

**Aile Yasası**

Aile Yasası Küba halkı tarafından 1974'ün başlarında incelenmeye başlandı, ilk düşünce FMC Kongresi sırasında yasalaşmasıydı. Bu yasanın önemi, aynı zamanda, tartışmaların çok dikkatli yapılmasını ve uzun erimli olmasını da gerektirdi. Şimdi partinin Politbüro üyesi ve Ulusal Halk Meclisi başkanı, o zamanlar parti Sekreterliği üyesi ve yeni yasa taslakları hazırlama komitesi başkanı olan Blas Roca, Kadınlar Kongresi'nde konuştu ve tartışma ve inceleme sürecini açıkladı. Eğilimleri belirtti, liderlikte köklü bilinçsiz cinsiyetçilik hakkında kısa öyküler anlattı ve bu anlamda uzun vadeli ideolojik çalışma isteğini belirtti. Ortaokul öğrencilerinin yasayı nasıl incelediklerini, bir yasanın ilk kez

* **machismo**: erkek kültü. (ç.n.)

bu yaş grubundakiler tarafından incelendiğini, çünkü bu yasanın gelecek için önemli olduğunu anlattı. Kübalı diplomatların, askeri birimlerin ve uluslararası görevlerdeki yoldaşların incelediği tartışmalardan istatistikler getirdi.

Yasa, Küba'nın bütün önemli yasaları gibi, taslak halinde, her kadın, erkek ve gencin edinip okuyabileceği kadar ucuza yayınlandı. Sendikalarda, CDR'lerde, FMC'de, okullarda vb. yapılan toplantılarda, halk Yasa'yı madde madde inceleme, sorular sorma, eklemeler, değişiklikler ve çıkarmalar önerme olanağına sahip oldu — yurttaşlar birden fazla toplantıya katıldığından, çoğu zaman bir olanaktan fazlasına sahip oluyorlardı. Sürecin işleme şekli şöyleydi: her toplantıda kayıt tutuluyor, sonuçlar ilgili örgüt yoluyla örgütün en yüksek düzeyine iletiliyor, burada işleme tabi tutuluyor ve ilk komiteye geri dönüyor. Yasa orada halkın belli konulara yönelik tutumuna ve bu sürece katılımlarına göre değiştiriliyor. Sözgelimi, Aile Yasası'nın ilk taslağında, erkekler için evlilik yaşı kadınlarınkine göre daha yüksekti. Halk her ikisini de aynı yaptı. Yasa, Küba halkına, 8 Mart 1975 Uluslararası Kadınlar Günü'nde geri döndü.

Aile Yasası evlenme, boşanma, evlilikte mülkiyet ilişkileri, çocukların tanınması, çocukların bakım ve eğitim sorumlulukları, evlât edinme ve vasilik konularını içerir. Yasa, temel olarak, kadınlarla erkeklerin toplumsal ilişkilerinde yeni bir eşitliği şart koşar. Çocuğun geçimi artık otomatikman erkekten beklenmez, tam tersine, erkeğin okuduğu, kadının çalıştığı durumlarda kadından beklenebilir. Boşanma durumunda çocukların sorumluluğu anne ya da babadan birine verilmez, ikisinin de sorumluluklarını sürdürmesi şarttır.

Bu Yasa'nın en çok dikkat ve tartışma yaratan

maddeleri, çocuk bakımı ve ev işleri için ana babanın eşit sorumluluğunu şart koşanlardır. Bu özelliğe sahip 5 madde (24-28) Küba'daki nikâhlara da uygulanır ve Küba yasalarının tanıdığı tek evlilik türü olan resmi nikâhları kıyan hakimlerce yorumlanır.

24, 25, 26, 27 ve 28. maddeler şöyledir :

> 24) Evlilik her iki tarafın eşit hak ve görevlere sahip olması temeli üstüne kuruludur.
>
> 25) Taraflar birlikte yaşamalı, birbirine sadık olmalı, birbirini düşünüp saygı duymalı ve birbirine yardımcı olmalıdır.
>
> Bu yasanın tanıdığı hak ve görevler, evlilik yasal olarak sona ermediği sürece, ortak bir ev için haklı nedenler iddia edilemese de bütünlüğü içinde var olacaktır.
>
> 26) Taraflar, yarattıkları aileyle ilgilenmek ve çocukların eğitimi, oluşumu ve yönlendiriciliğinde sosyalist ahlâk ilkelerine uygun olarak işbirliği yapmakla yükümlüdür. Ayrıca her biri yetenek ve olanaklarına göre evi yönetmeye katılmalı ve olanaklı olan en iyi ilgi için de işbirliği yapmalıdır.
>
> 27) Taraflar, her biri ekonomik kapasitelerine ve yeteneklerine göre, evlilikleriyle yarattıkları ailenin gereksinimlerini karşılamaya katkıda bulunmakla yükümlüdür. Bununla birlikte, taraflardan biri ancak ev işleri ve çocuk bakımıyla katkıda bulunuyorsa, diğer taraf evi tam olarak geçindirmelidir, ancak bu, onun ev işleri ve çocuk bakımında işbirliği etmeye yükümlülüklerinden kurtulduğu anlamına gelmez.
>
> 28) Taraflar, kendi meslek ve sanatlarını yapma hakkına sahiptir ve öğrenim görmek ya da eğitimlerini ilerletmek amacıyla birbirlerine yardım etmeli ve işbirliği yapmalıdır, ancak her durumda, bu Yasa'nın getirdiği yükümlülükleri yerine getirecek şekilde düzenlemelidirler.

Bu Yasa pratikte nasıl işler? Küba'ya gelen çoğu konuğumun sorduğu bu ve çoğu, bir gecede topyekün bir de-

ğişiklik olmazsa Yasa işlemeyecektir demeye getiriyor.

Aile Yasası bir yasadır. Aynı zamanda eğitsel bir araçtır. Bu noktada ikinci özelliğin daha önemli olduğuna inanıyorum. Halkın bu düşüncelere sarıldığı sekiz aylık dönemdeki tartışmalar beklenmedik bir bilinci teşvik etti ya da eskiden eklemlenmemiş olan bir dizi kavrama ses verdi. Tartışmaları salt siyasal örgütlerle kitle örgütleri resmi olarak yürütmüyordu; en yoğunlarından bazıları otobüslerde, bekleme odalarında, süpermarket kuyruklarında ve sokaklarda gerçekleşti!

Bunlardan biri, benim oturduğum mahallede CDR'nin düzenlediği bir tartışmada oldu. Geçkin bir erkek komşunun söyleyecekleri vardı: «Biliyorsunuz... Eşime yardım etmeye hep inanmışımdır. Uzun süre önce evlendik, ben yemek pişiririm, ortalığı siler süpürürüm, çocuklarıma ve torunlarıma bakmışımdır... fakat yapmayı doğru bulmadığım bir tek şey vardı: elbiseleri askıya asmak. İnsanların beni görüp güleceklerinden korkuyordum. Şimdi böyle kompleksleri aşmanın zamanı geldi sanırım... Hepimiz bu işte birlikteyiz!» İkinci olayda, bölgedeki süpermarkette Aile Yasası'nın enine boyuna tartışıldığı bir gün, et kuyruğundaki bir adam ağzının içinde söyleniyordu: «... bu aslında kadın işi... Kadınlar böyle işlerde öyle usta ki!..» Hemen onun önündeki kadın döndü ve yüzünü mümkün olduğunca adamınkine yaklaştırarak cevabı yapıştırdı: «... bazı erkekler de martavallara inanmakta usta!»

Yasa'nın yargıya yansıması, söylemesi bile gereksiz, kocalarını yasayı çiğneme suçundan mahkemeye veren kadınlara bağlı. Kaç kadın bu adımı atmaya istekli? Yeterli sayıda değil. Kuşkusuz, çoğu, daha uzun yıllar, erkeklerin böyle gelmiş böyle gitmesi için geliştirdiği düzinelerce mekanizma tarafından uyutulmaya izin verecekler. Bu noktada kadınların savaşımlarında

devlet ve parti desteği olması çok önemli. Bir kadın CDR başkanına, kendi liderliğine, kocasının sendikasına gidebilir ve evdeki eşitsiz durum konusunda yardım istemeye yalnızca öznel değil, yasal bir zemine de sahiptir. Elimde mahkeme önüne çıkarılmış olaylarla ilgili istatistikler yok. Bütün bu süreci yakından incelediğimizde, birçok genç çiftin evde büyükanne ya da hala olmaksızın yaşayıp çalıştığı Isle of Youth gibi yerlerde, kadınlarda daha güçlü bir tanım ve daha saldırgan bir tavır olduğunu söylemek haksızlık olmaz sanırım. Baskı konusunda, yaşlı, emekli, çoğu kadın aile üyelerine başvurmanın daha kolay olduğu yerlerde ise bu durum daha az görülür.

Bu konudaki yaygın tavırların yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara hayli değiştiğini de belirtmeliyiz. Kübalı gençler, ana babalarıyla büyükanne ve büyükbabalarından daha yeni ve daha ilerici bir eğitim almış olmaları halinde, cinsel eşitliği yaşamlarının normal, doğal bir parçası olarak görür. Ortaokul ve lise öğrencileriyle konuşurken, geleceklerinin müstakbel kocanın kariyerine ya da evliliğe bağlı olduğunu savunan çok fazla genç kadın bulamazsınız. Yaşamdaki ana amaçları kendi gelişimleri ve topluma yapacakları potansiyel katkıdır.

Benim ergenlik çağındaki iki kızım ve onların arkadaşları da, mantıksal siyasi katılımları için erkek arkadaşlarından tam anlayış ve destek bekliyor ve bütün düzeylerde tam toplumsal bütünleşme konusunda ısrar ediyorlar. Kızlarımdan biri özel bir okula, ortalamanın üstündeki öğrencilerin bilimsel ve teknolojik alanlarda eğitim gördükleri Lenin Okulu'na gidiyor. 4.500 öğrencinin yarısından biraz fazlası genç kadın. Kızlar matematik, fizik, kimya ve biyoloji gibi geleneksel olarak eril alanlarda başarı kazanıyor. Birkaç yıl önce bu

okuldaki oğlanlardan bazıları kız arkadaşlarına formalarını yıkayıp ütülettirmeye çalışırlardı. Üstünlüğü elde tutmak için bir hileydi bu kuşkusuz. Karşı çıkan ve reddeden çok az kız oldu, fakat zamanla, okulun kız öğrencilerinin büyük bir kısmı bunun bir ilke sorunu olduğunu belirterek bir hareket geliştirdiler — kendiliğinden ideoloji işbaşında!

Aile Yasası'nın 24-28. maddelerinin ancak erkeğin eşi çalışıyor ya da okuyorsa uygulanabileceğinin belirtilmesine karşın, bu Yasa'nın resmen yürürlüğe girmesinden sonra yapılan bir basın toplantısında, Vilma Espin konuyu biraz daha ileri götürdü. Yasa'nın yasal olarak salt yukarıda belirtilen durumlarda uygulanabilmesine karşın, eşi ister evde olsun ister ev dışında çalışsın, *bütün* erkeklerin bu yükümlülükleri paylaşması gerektiğini vurguladı. Gelecek kuşakların, kadın ve erkeklerin nasıl etkileşimde bulunacağıyla ilgili farklı bir imgeden derlenen yeni bir ahlâkla büyümesi için bunun tek seçenek olduğunu belirtti.

Tez Üç bir yasa değil, 1. Parti Kongresi'nden alınan bir tez. Bu tez, tüm ülkede, Parti'deki üyelikleri ne olursa olsun erkekler, kadınlar ve genç insanlar tarafından tartışıldı. Tez, toplumun ideolojik öncüsünün kadınların eşitliği sorununa ilişkin düşüncelerini yansıtıyor. Tez Üç daha zor ve karmaşık sorunlarla ilgilenerek Aile Yasası'ndan daha ileri gidiyor. Bu sorunlardan bazıları arasında evlilikte sadakate karşı parti üyeliği, kocaları başka bir şehire atandığında kendi işi dikkate alınmaksızın kocalarının peşinden gitmesi beklenen kadınlar ve hamile kaldığı için okuldan atılan kadınlar sayılabilir.

Parti üyelerinden (Küba halkının %2'si — 9,5 milyon nüfustan 250.000 dolayında kadın ve erkek) her yolla örnek olmaları, kardeşlerince örnek alınmaları ve

sorunlarla başa çıkabilecek bir insan olarak görülmeleri bekleniyor. Sadakatsizlik Küba toplumunda olumsuz bir şey olarak görüldüğünden, eşlerinin evlilik dışı ilişki kurduğu bilinen parti üyelerinden bu duruma son vermeleri isteniyor. Kısacası, ikinci ilişkiyi bitirmeleri, evliliği bitirmeleri ya da bu çözümler olanaksızsa partiden ayrılmaları bekleniyor. *Pratikte* böyle bir baskı hep kadına uygulanıyordu, asla erkeğe değil. Konu tartışılıyordu ve insanlar Tez Üç'te bu konuya değinilmesini bekliyorlardı. Fakat çoğu, Tez'in yaklaşımındaki karmaşıklık ve derinliğe hazır değillerdi. Tez, geleneksel ölçütlerin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadın ve erkeklere uygulanması görüşü yerine, bir kişinin cinsel yaşamının partideki konumunu etkilememesi gereken kişisel bir sorun olduğunu öne sürdü. Kongre sırasında kabul edilen kararlar şunları maddeleştirdi :

> ...Sömürü, asalaklık, bireycilik, onursuzluk, adaletsizlik, ayrımcılık ve eşitsizlik ahlâka aykırıdır. Sosyalist ahlâk ilkeleri bütün yurttaşlar için aynıdır ve bu yüzden sözde «ahlâki sorunlar» cinsel ilişki temelinde ele alındığı zaman farklı ölçütler uygulamak adil değildir. Kadınlar ve erkekler, cinsel yaşam alanında kendi ilişkilerini belirlemede eşit sorumluluğa sahip olmalıdır. Sosyalizmde ilişkiler eşitlik, samimiyet ve karşılıklı saygıya dayanmalıdır.

Kararların başka bir bölümünde kadınları nesneleştirmeye yönelik eğilime saldırıldı. Küba uzun süredir, diş macunu satan dişi bir gülümsemenin ya da araba satan bir dişinin çok zor bulunabileceği, ticari reklamcılığın olmadığı bir ülkedir. Öte yandan bu tür nesneleştirme kitle iletişim araçlarından tam olarak silinmemiştir. Kararlar der ki :

> 1. Parti Kongresi, kapitalist toplumlarda olağan olduğu üzere kadını bir teşhir nesnesi yapma anlayışını yok etme gereğine inanır ve bütün gece kulüpleriyle

eğlence nitelikli şovların, karakteristik özelliklerini yitirmeden artistik bir niteliği korumasını ve bu anlamda kullandığımız kavramlara uygun olmasını sağlama amacıyla gerekli bütün çabanın harcanmasını talep eder. Söz konusu eğilimin bu şovlardan ve bütün halkımızın katıldığı bir faaliyet olduğu düşüncesiyle karnavallardan silinmesini tavsiye ederiz.

Bu tez ve kararlar bu konulardaki en gelişkin düşünceyi yansıttığından, parti ideolojisinin en fazla netlikle açıklandığı kararların ilk paragraflarından alıntı yapmak iyi olur sanırım:

Ülkeyi gerçek bağımsızlık ve egemenliğe kavuşturan devrim temel üretim araçlarının özel mülkiyetini kaldırdı ve sosyalizmi kurma yolunda bütün yurttaşlar arasında eşitliğin gerçekleşmesine yönelik zemini yarattı. Bunun sonucu olarak, kadınlarla erkekler arasındaki hak eşitliği 1 Ocak devrimci zaferinden sonra arttı, yasalarımızda yer aldı ve Sosyalist Anayasa'da halkımız bunu Örgüt'ümüzün değişmez ilkesi olarak hem referandumda hem de Parti'nin Programatik Platformunda onayladı.

Bununla birlikte, salt ekonomik kalkınmamız sürecinde silinecek maddi zorluklara bağlı olarak değil, sosyalist toplumumuzun ilke ve yasalarına uymayan ölçüt ve tavırlar sık sık görüldüğünden dolayı da eşitsizlik durumları gözlenmektedir...

Kadınların eşitliğinin tam olarak uygulanması için verilen savaşım tüm toplumumuzun görevidir, ekonomik ve kültürel gündemlerde yer almaktadır, Parti'nin ve devletin, yönetimin ve okulların, Genç Komünistler Birliği'nin ve toplumsal örgütlerle kitle örgütlerinin ve özellikle FMC ile Kübalı İşçiler Merkezi'nin çabalarını gereksinmektedir, çünkü, Fidel'in 2. FMC Kongresi'nde belirttiği gibi:

«Kadınlara ayrım yapılmasına karşı yürütülen bu savaşım, kadınların eşitliği ve entegrasyonu için verilen bu savaşım, tüm toplumun ele alması gereken bir şeydir. Partimiz için ilk planda verilen bir görevdir, eğitim kurumlarımız ve kitle örgütlerimiz için bir gö-

revdir. Bu hedeflere ulaşmak için kadınlarla erkekler birlikte savaşım vermelidir, kadınlarla erkekler bu sorunun derin ve özlü bilincine birlikte varmalıdır.»

«Bu savaşı birlikte vermeliyiz. Ve bu savaşın verileceğinden ve kazanılacağından eminiz.»

Bu 1. Parti Kongresi'nde Küba'nın ilk sosyalist anayasa taslağı onaylandı. Bu taslak sonra, bütün önemli yasaların yapıldığı gibi, tartışma için artık gelenekselleşen bir biçimde halka sunuldu. Bu geniş tartışmalar sonucu, bir önsöz ve 141 maddenin 60'ı şu ya da bu şekilde değiştirildi. 15 Şubat 1976'da özel bir ulusal referandum yapıldı ve 16 yaşından büyük bütün yurttaşların %95,7'si (5.602.973 kişi) gizli oylama yoluyla Anayasa'yı onayladı.

Toplumda kadının yeriyle ilgili maddeler bu yeni anayasayla yürürlüğe girdi. Her iki cinsin temel haklar çevresinde süregelen savaşım ve ilgisinin kanıtıdır bu maddeler.

Madde 8 : Sosyalist Devlet :

b) Halk İktidarı olarak ve halka hizmet vererek, çalışabilecek güçte ya da çalışan hiçbir kadın ya da erkeğin, işgücünde yer alarak topluma ve kendi gereksimlerine katkıda bulunmasından yoksun bırakılmamasını güvenceye alır...

Madde 35 : Evlilik, birlikte yaşamak amacıyla, yasal olarak bu adımı atabilecek nitelikte kadınla erkeğin gönüllü birliğidir. Evlilik, her iki tarafın mutlak eşit hak ve yükümlülükleri üzerine kuruludur, her iki taraf da ortak çabayla eve ve çocukların bakımına katılmalı, bu her iki tarafın toplumsal etkinlikleriyle çatışmamalıdır.

Madde 36 : Bütün çocuklar, ister evlilik içi ister evlilik dışı olsun, eşit haklardan yararlanırlar. Gayrı meşruluğu belirten bütün etiketler kaldırılmıştır.

Madde 40 : Bütün yurttaşlar eşit hak ve ödevlere sahiptir.

Madde 41 : Irk, renk, cinsiyet ya da ulusal köken

nedenleriyle ayrımcılık yasaklanmıştır ve yasalar önünde cezaya tâbidir.

Madde 43 : Kadınlar erkeklerle aynı ekonomik, siyasal, toplumsal haklarla aile haklarından yararlanırlar. Bu hakları ve özellikle kadınların işgücüne katılımını güvenceye almak amacıyla, devlet, kadınların fiziksel yapılarına uygun işlerde çalışmasını gözetecektir; doğumdan önce ve sonra ücretli annelik izni verilecektir; devlet kreş, yarı yatılı okullar ve yatılı okullar gibi kurumlar açacak ve bu eşitlik ilkesini sağlayacak bütün koşulları yaratmaya yönelik bütün çabaları yapacaktır.

Madde 135 : 16 yaş ve üzerindeki bütün Kübalılar, kadın ve erkek, seçme hakkına sahiptir.

Madde 136 : Tüm siyasal haklara sahip Kübalı yurttaşlar, kadın ve erkek, seçilme hakkına sahiptir.

## Sonuçlar

Sosyalizm aslında cinsiyet ayrımcılığının otomatikman sona ermesi demek değildir, fakat bütün eşitsizlik biçimlerine karşı verilen savaşı kazanmak için gerekli bir ön koşuldur. Ekonomik eşitliğin uzlaşmaz karşıt sosyal sınıfları kaldırarak sağlanmasına karşın, sınıf savaşımı üstyapıda sürer : Düşünce ve tavırları ele almak gerekir. Cinsiyetçiliğe karşı savaşımın önemli bir kısmını oluşturduğu, süregelen ideolojik savaşımdır bu. Siyasal bilince sahip kadınların önderliğinde, kadınlarla erkeklerin birlikte ilgilenmeleri gereken bir görevdir. Küba'da kadınlar sosyalist devrimden 20 yıl sonra, devrim öncesi eğitimsiz, önemsiz işler bulabilen, nesneleştirilen, kulluk eden ve öbür sömürü ve baskı biçimlerine maruz kalan konumlarını aşmışlardır.

Ulusun en yüksek yönetim organı olan Ulusal Halk Meclisinin Matanzas Meclisi'ne kadınların düşük katılımları konusunda saldırmasından üç yıl sonra, artık %25 oranında kadın delegeye (ücretli işgücündeki kadınla-

rın %30'u) sahip çıkabiliyor. Kadınların parti Merkez Komite'sinde, Devlet Konseyi'nde ve Bakanlar Kurulu'nda temsili büyük çapta arttı. Oranlar henüz olması gereken düzeylerde değil, fakat yönelim net ve kararlı.

Belediye düzeyinde Halk İktidarı delegeleri için ikinci ulusal seçim Nisan 1979'da yapıldı. Seçmenlerin yaklaşık %97'sinin oy kullanmasına karşılık, sonuçlar hayal kırıcı : Çok sayıda kadının aday olmasına karşın, seçilen kadın delegelerin sayısında gerçek bir artış yok. İl sonuçlarının dökümü, kültürel düzeyin kuşkusuz daha yüksek olduğu Havana'da delegelerin %18'inin kadın olduğunu gösteriyor, oysa bazı nüfusu az ve hayli kırsal alanlarda bu oran %4-5'e düşüyor. Sonuç salt kültür ve eğitim düzeyinin genel olarak düşük olmasına bağlı değil kuşkusuz, bir dizi karmaşık nedenlere de bağlı. Yaşam biçimlerinde de büyük farklılıklar var. Kırsal kesimlerdeki insanlar çoğun birbirlerinden uzakta yaşıyor ve kadınlar gönüllüler olarak ücretli işgücü dışında çok çalışmak zorunda. Yeni köylü ortaklıklarda yaşam inanılmaz bir hızla değişiyor, kadınların oyları da çabucak saf değiştiriyor. Sözgelimi, bu kadınların ücretli işçiler içindeki oranı çoğunlukla ülke ortalamasının üstünde.

Aşağıdaki olay 1976'da Halk İktidarı'na aday olma dönemi sırasında benim oturduğum mahallede oldu. Seçim bölgeleri üç farklı CDR'den (mahalle komiteleri) oluşuyordu. Bizim CDR'nin üyeleri, önemli toplantıdan birkaç hafta önce, son derece müstesna bir lider olan bizim başkanın, yörede yıllardır önde gelen isimlerden olan bu yaşlı siyahi adamın, adaylığı kazanması isteğimizi ifade etmeye başladı. Onun özelliklerinden öylesine emindik ki, onu kutlamaya, «delege» demeye başladık; o da, doğal olarak mutlu ve gururlu, bize katıldı.

İlçe toplantısında diğer iki CDR'nin üyeleriyle tanıştık ve bizimkinin yanı sıra birçok aday gösterildi. İnsanlar adaylar hakkında konuşmak üzere söz aldı. Yavaş yavaş bir kadına değişik bir önem verildiğini fark etmeye başladık. Onu tanımlamak için en sık kullanılan iki sıfat «etkin» ve «ılımlı»ydı. Sekizinci sınıfa kadar okumuş olan 44 yaşındaki Trutié Tisbé Matilla, Guantanamo'da 26 Temmuz Hareketi'nin kurucularındandı, Raul Castro'nun İkinci Cephesi'nde savaşmıştı, savaş sırasında dağlarda bir savaş hastanesini yönetmişti ve şimdi Havana'da bir hemşire okulunun yöneticisi ve parti üyesiydi. Hesaba katılması gereken bir adaydı kuşkusuz.

Yaklaşık yarım saatlik bir tartışmadan sonra bizim CDR başkanı kalkıp konuştu. Delege olarak seçilmeyi yalnızca kişisel nedenlerden dolayı değil, komşularına daha iyi hizmet vermek amacıyla da istediğinden söz etti. Son birkaç haftadır mahalledeki şakalardan, havadan, ona verilen etiketten dem vurdu. Ama Fidel'in, bir iş ortaya çıkıp da, bir erkekle bir kadın bu iş için eşit niteliklere sahip olduğu zaman işin kadına verilmesi gerektiğini söylediği bir konuşmasına da değindi. CDR başkanımız bu durumda eşit niteliklerin bile söz konusu olmadığını, Trutié'nin ondan daha nitelikli olduğunu, bu nedenle kendi adını listeden çekmek istediğini söyledi.

İnsanlar onun çekilmesine izin vermeyecekti. CDR onu aday göstermişti ve üyeler oylamaya katılması gerektiğini düşünüyorlardı. Adam konuşmasını bitirirken gözyaşlarımızı tutamadık. Trutié büyük bir çoğunlukla kazandı. Sonra belediye düzeyindeki seçimleri ve 100 kadından biri olduğu Ulusal Meclis seçimlerini kazandı. Burada, bizim ilçedeki liderliği müthiş oldu.

## İKİNCİ BÖLÜM

# DEĞİŞEN BİR TOPLUMDA KÖYLÜ KADINLAR

Kırkın üstündeyim. 1955'den 1970'e dek, şimdi Jibacoa Barajı'nın bir parçası olan toprakta yaşadım, sonra ortaklığa* geçtim. Devrimden önce bütün köylülerin yaşadığı gibi yaşıyorduk : çok kötü koşullarda, özgürlük yok, sömürü var. Elektrik, su yoktu. Ev mukavva, saz ve saman ve çimento döşemeden ibaretti. Üstelik biz diğerleri kadar berbat durumda da değildik. Kocam küçük çiftçiydi, bense ev kadınıydım. Göç etmeye karar verdik, çünkü toprağımız Jibacoa Barajı için gerekliydi. Plan'daki insanlar gelip sorunu bizimle tartıştılar. Bunun gerekli olduğunu anlattılar, biz de bunun devrim için önemli olduğunu kavrayıp, böylece ortaklığa geçtik. 1955'den önce hep kırsal bölgede yaşamıştım; ortaklığa geçmek, geleceğe bir sıçrayışta geçmek gibi, yaşantımda gerçekten bir değişiklik oldu.

Jacinta Odilia Orozco, Jibacoa ortaklığında köylü kadın ve toplumsal işçi

1970'de, Kübalı kadınlarla ilgili ilk kitabım üstüne çalışırken, Sierra Maestra eteklerinde Buey Arriba (sözcüğü sözcüğüne *yukarı öküzler*) adlı küçük bir köye gittim. 38 yaşındaki Haydée Méndez'le konuşurken, ona en küçük çocuğunu sordum, bana dedi ki :

* Ortaklık, aynı yerde ya da aynı koşullar altında yaşayan insan topluluğu anlamında «community» sözcüğünün çevirisidir. (ç.n.)

Burada, Buey Arriba'da okula gidiyor. Üç çocuğumu gördüğüm zaman ne kadar gurur duyuyorum, biliyor musun? Çünkü ben 13 yaşındayken okuma yazma bilmiyordum, oğlumsa beş yaşında okuyabiliyor! Bugün çocuklarım benden daha çok şey biliyorlar...[1]

Haydée ile çocukları arasındaki ayrımlar, beni onunla annesi arasında nasıl ayrımlar olduğu düşüncesine sürükledi. Haydée dedi ki:

Ay, hayır, zavallı annem! Ne çileli bir yaşamı vardı! Annemin on çocuğu vardı ve çalışıyordu! Kardeşlerimle ben hiç okula gitmedik. Geçen gün biriyle konuşuyordum, bana dedi ki, «...Sen okuldaykan...» Bense «hiç gitmedim ki!» dedim. Sonra, bir okulun içini ilk kez artık bir kadınken, bebelerim büyüdükten sonra, gördüm. Bildiğimiz çok az şeyi de babamızdan öğrenmiştik. Babam on çocuğuna okuma yazma öğretti... Ama hiç sinemaya gitmedik; gidemedik. Çocuklarımın sahip olduğu bir mutluluk bu. Hiç burs kazanma şansımız olmadı... Bak, bir arabanın neye benzediğini bile pek bilmezdik![2]

Haydée'nin yaşadıkları, devrim öncesi Küba'da köylü yaşamının, özellikle kadınlarla ilintili tipik bir örneğidir. Haydée Méndez'in annesinin yaşamıyla onunki arasındaki ayrımlar çok belirgindi. Onun yaşamıyla çocuklarınınkiler arasındaki ayrım da belirgin olacak.

## Küba Köylülüğünün Kısa Tarihi ve Kübalı Kadınların Konumu

ABD'ndeki yerli Amerikalılar gibi, Küba'nın yerli nüfusu da toprağı, havayı, güneşi ve suyu onları kullananlara ait olarak algılıyorlardı. Özel mülkiyet kavramı, Küba'ya, geniş toprakların fethedenlere verildi-

1. Margaret Randall, **Cuban Women Now** (Toronto: The Women's Press, 1974), s. 74.
2. a.g.e., s. 73.

ği İspanyol fethiyle girdi. İspanyollar *Hacienda*'ları* çalıştırmak için, yok edilen Yerli nüfusun yerine çabucak Afrikalı köleler getirdi. Latifundia sistemi ve plantasyon ekonomisinin başlangıcı böyle oldu.

Şeker, tütün ve sonraları kahve sömürge dönemlerinden kalma ürünlerdi. Havana bölgesindeki tütün çiftçileri 1917'den başlayarak İspanyol sömürgesine karşı ayaklandılar. Küba'da bilinen ilk köylü ayaklanmalarıydı bunlar. 17. yüzyılda Afrikalı köleler arasında birbiri ardına şeker değirmeni ayaklanması oldu. 18. yüzyılda kısa ömürlü olsalar da sık sık görülen bir şeydi bu ayaklanmalar ve birkaçını kadınlar yönetmişti.

Bugünün güçlü Kübalı kadınının kökleri kuşkusuz protesto ve katılımda yatar. Matanzas Triumvirate Değirmeni'ndeki Carlota[3] gibi özgürlük uğruna her şeyini feda eden kararlı savaşçılar vardı. Ulusal kökenlerine karşın, bağımsızlık savaşı sırasında Küba ulusunun dayanışması ve İspanya'dan bağımsızlık için canlarını feda etmekten bir an çekinmeyen birçok İspanyol kökenli kadın vardı.

İspanyol kökenli köylüler 1868 Savaşı'nın bitmesiyle ülkenin bağımsızlığı davasına eksiksiz kazanıldı. Carlos Manuel de Céspedes köleleri özgürlüğe kavuşturup, Küba'daki siyahların kurtuluşu çağrısını yapınca, bu geniş halk kesimi İspanya'dan bağımsızlaşma savaşımına cansiperane katıldı.

19. yüzyılda, ülke ulusal bağımsızlık için savaştı. 20.

---

3. Carlota adlı bir köle kadın 5 Kasım 1843'te Triumvirate Değirmeni'ndeki ayaklanmaya öncülük etti. Ayaklanma bastırıldı ve Carlota öldürüldü. 5 Kasım 1975'te Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi Angola'nın asker talebine yanıt vermeyi kararlaştırdı. Afrika'nın şimdi Angola olan kısmından Küba'ya getirilmiş olabilecek cesur asinin onuruna, Kübalılar bu ülkeye katılımlarına «Carlota Operasyonu» adını verdiler.

**Hacienda :** büyük çiftlik. (ç.n.)

yüzyılda Kübalı köylüler toprak için ve tahliyeye (küçük topraklarda çalışan küçük çiftçilere karşı büyük toprak sahiplerinin kullandığı yaygın bir uygulama) karşı çarpışıyordu. Doğu'daki dağlık alanda topraktan tahliye edilmeye karşı savaşan Realengo 18 Hareketi, 1930'lardaki silahlı köylü direnişinin yalnızca bir örneğiydi. O sırada eski Küba Komünist Partisi (Partido Socialista Popular) şeker değirmeni işçilerini örgütledi ve işçi sınıfı - köylü ittifakı daha sonraki direniş için temel oluşturdu.

Kübalı köylüler 1868 ve 1895 savaşlarında *Mambi*[4] ordularının büyük bir kısmını oluşturdu. 1959'daki kesin devrimi doğuran ayaklanmada isyancı ordunun saflarını yeniden doldurdular. Bu devrimin ilk aşamalarında savaşçılar çokluk erkekti, doğudaki dağlık bölgeden gelen birkaç kadın vardı. Köylü aileler isyancılar için güvenilir bir cephe gerisi ikmal hattı oluşturmada epey hızlıydı. Çoğu *sierra*'dan* gelen köylüler arasında sayısız kadın kurye örneği vardı. Kadınlar kurtarılmış bölgelerde çalıştı, askerlere yardımcı oldu. Kadınlar Küba'nın hayli cahil köylülerine, ordudakiler de dahil olmak üzere, okuma yazma öğretti. Kadınlar harekât hastanelerinde hemşirelik ve doktorluk yaptı. Kadınlar savaş cephesinde kent yeraltıyla önemli bağlantılar kurdu, silah ve cephane (çoğu yurtdışından) taşıdı ve son olarak da, savaşın sonuna yakın Eylül 1958'de kurulan Mariana Grajales Müfrezesi'nde çalıştı.

Devrim öncesi Küba'da Küba kırı kadınlar için kültürel açıdan tutucu bir nitelikteydi. Kadını, onlara baskı uygulama yolu olarak tanrılaştıran özel İspanyol -Afrika türü cinsiyetçilik kırsal bölgede derin kökler salmıştı. Verena Martinez- Alier 19. yüzyılda kırsal

4. İspanyollara karşı savaşan yerli Kübalı güçlere **Mambi**'ler denirdi.
* **Sierra :** dorukları çok olan dağ silsilesi. (ç.n.)

bölgelerde yaygın olan kadınları «kaçırma» sistemini ayrıntıyla açıkladı.[5] Evlilik, davul dengi dengine çalar koşulunu gerektirdiğinden, âşık gençler, toplumsal olarak benimseneceğe benzemeyen bir birlikteliği sağlamanın tek aracı olarak kadınları «kaçırma» uygulamasını sıradan bir olay haline getirdi. Kızın ana babası, söz konusu erkek fazla yoksul olduğu, uygun bir beceri ya da mesleği olmadığı ya da gayrı meşru ya da öksüz olduğu için geleneksel flörtü reddederse, *rapto* ya da «kaçırma» işi bu durumu kısa yoldan çözerdi. Kadınlar tam anlamıyla kaçırılıyordu ve kaçıran da hemen en yakın hukuk bürosuna durumu aynen rapor ediyordu. Kız bir kez erdenliğini yitirince, önceleri toplumsal bir tabu olan karı kocalık, o zaman onuru ya da zevahiri kurtarmanın tek yolu oluyordu. Bu gelenek İspanyol soyundan gelenlerle sınırlı değildi; Afrika kökenli olanlar tarafından da uygulanıyordu. Burada derinin rengi ek bir unsurdu: kadının ya da erkeğin rengi açıldıkça, soyu iyileştirme ve evlilik için ana babanın rızasını alma şansı da artıyordu. Deri renginin açıklığı kölelikten uzak oluşu kanıtlar.

Bütün bunlar Kübalı köylü kadınlar üzerinde iz bıraktı. Genel olarak, devrimci zaferden önce kırdaki Kübalılar kentlerdeki kız ve erkek kardeşlerinden ırk açısından daha türdeşti. Refakatçı sistemi yaygındı. Bu toplumsal ve kültürel tutuculuk sık dokusu ve genel olarak halk, özel olarak kadınlar için eğitim ve iş olanaklarının yokluğu kadınların çok genç yaşta evlenmelerine yol açtı. Küba'da kadınların bugün bile 20, 13 ya da 14 yaşlarında evlenmesi özellikle uzak bölgelerde alışılmadık bir şey değildir.

5. Daha fazla bilgi için bkz. Verena Martinez-Alier, **Marriage, Class and Colour in Nineteenth-Century Cuba: A Study of Racial Attitudes and Sexual Values in a Slave Society** (Cambridge: Cambridge University Press, 1974).

1959'dan önce Küba'nın şekerinin %40'ı, elektiriğinin %90'ı, demiryollarının %50'si, şeker dışındaki sanayilerin %23'ü ABD tekellerinin elindeydi. 1945 tarım sayımına göre tarımda hüküm süren sömürge latifundia sistemi altında, bütün çiftliklerin %3'ünden daha azı toplam toprağın %65'ine yakınını elinde tutuyordu. Bir milyon hektar verimli toprak kullanılmıyordu. Tek ürün ekonomisinin temeli olan şekerkamışı düşük üretkenliğe yol açan antika yöntemlerle ekiliyordu. Geniş sığırcılık sanayiinde yetersiz genetik çalışma düşük süt üretimi sonucunu verdi. Ülkenin hidrolik çalışmaları kötüydü, birkaç demiryolu hattı vardı ve çoğu bölgelere ulaşmak olanaklı değildi.

1958'de resmi olarak benimsenen işsizlik oranı %20'ydi. Her sekiz işçinin yalnızca biri kadındı ve bu kadın da, daha düşük ücret ve yan haklar olmaksızın, çok kısıtlı iş olanaklarında bütün dezavantajlara karşı çalışıyordu. Ülkenin neredeyse dörtte birinin okuma yazması yoktu, fakat bu oran kırsal bölgelerde %45'e yaklaşıyordu ve köylü kadınlar arasında daha bile yüksekti. Kırsal Küba'da erkek ortalama üçüncü sınıfa dek, kadınlarsa daha az eğitim görüyordu. Çoğu köylü kadın okula hiç gitmemişti; nasılsa geleceği ev ve çocuklarla sınırlı olacağından okul gereksiz görülüyordu.

1953 hükümet sayımına göre, toplam Küba nüfusunun yarısından fazlası ırk ayrımcılığının, yozluğun ve fahişeliğin yeşerdiği insanlık dışı koşullarda yaşıyordu. Halk, bugün bütün Latin Amerika'da olduğu gibi, iş, yiyecek ve bir gelecek bulma amacıyla kırdan kalabalık kente boş yere göç etti. Ülkenin ekonomik ve siyasal durumundan en çok etkilenenler gecekondu sa-

kinleri ve sağlık bakımının, eğitimin ya da sürekli işin hiç bilinmediği ırak bölgelerden sürülen köylülerdi.

Muzaffer devrimci hükümetin getirdiği ilk yasalardan biri de radikal bir tarım reformuydu. Savaş sırasında, Eylül 1958'de, Mayari Ariba'da yapılan tarihsel Silahlı Köylüler Kongresi'nde alınan bir karar sonucu kurtarılmış bölgelerde geçici bir tarım reformu bile uygulandı. Raul Castro ve ordusu ikinci cephede köylüleri, sağlık bakımı, eğitim, toprağa onu işleyenin sahip olması ve satılan ürünün %10'u kadar bir savaş yardımı etrafında örgütledi.

Kurtuluştan sonra tüm ülkeyi kapsayan ilk Tarım Reformu Yasası 17 Mayıs 1959'da kabul edildi. Bu ilk yasayla, çoğu yabancı olan büyük toprak sahipleri ülkeden kovuldu ve Küba'nın yoksul ve orta gelirli köylüleri kuşaklar boyu işlediği toprağın sahibi olma hakkını sonunda kazandı. Fakat bir sosyalist devrimin getirdiği radikal değişimlere direnen kır burjuvazisine mensup kesimler tarımsal ekonomide hâlâ sağlam bir yere sahipti. İkinci bir Tarım Reformu Yasası gerekliydi ve Ekim 1963'te yasa toprak sahipliğini kişi başına 67,7 hektarla sınırladı. Bu yasa, ülke topraklarının %70'ini sosyalist ekonomi kesimine getirip 400.000 tarım işçisini kölelikten kurtararak, bu geleneksel olarak mülksüz sınıfla ilgili devrim politikasının temeli oldu.

**Eğitim**

Yeni hükümetin üstlendiği muazzam görevlerden biri de ulusa okuma yazma öğretmekti. Daha önce de incelediğimiz gibi, ulusal okumaz yazmazlık oranı %23,9'du ve bu oran kırsal bölgelerde daha da artıyordu, kadınlar içinse daha da yüksekti. Fidel, 1961'de, genç insanlardan oluşan bir ordunun en uzak bölgelere

gidip köylü ailelerle birlikte yaşamasını istedi; her genç bir grup okumaz yazmazın evlerinde yaşar, ekip biçme, sığır yetiştirme, odun kesme ya da köylü ailelerin yaşamak için yaptığı herşeye katılırken, onlara okuma yazma öğretecekti.

Fidel'in yüzbin kentli genç erkek ve *kızın* ana babasını, çocuklarını köylülerin evlerinde sekiz, dokuz, on ay yaşamaya izin vermeye ikna edebilmesi inanılmaz bir başarıydı, hele yüksek karşıdevrimci faaliyet oranı göz önüne alınırsa. CIA destekli eşkiyalar birçok ordu üyesine işkence etti ve öldürdü. Domuzlar Körfezi çıkartmasının aynı yılın Nisan'ında, birçok eğitim grubunun müdahalecilerin geldiği kıyıya çok yakın bir yerde toplandığı bir zamanda olması hiç de rastlantı değildi. Birkaç ay sonra 15 yaşındaki Manuel Ascunce'yle onun okuma yazma öğrettiği 75 yaşındaki köylü Pedro Lantigua eşkiyalar tarafından yakalandı, işkenceyle öldürüldü ve ibret olsun diye aynı ağaca asıldılar. Buna rağmen tek bir ana baba bile kız ya da oğlunun dönmesini talep etmedi.

Yeni eğitim düşüncesi kuşkusuz okuryazarlık kampanyasıyla sona ermedi. Hemen tamamlayıcı kurslar başladı. Okullar her yere girdi. Komşusundan biraz daha fazla bilen hemen herkes öğretmen sayısındaki büyük açığı kapatmaya teşvik edildi. «Bilmeyenler öğrensin; bilenler öğretsin,» hâlâ anlam taşıyan bir slogan oldu. Öğretmenler dağlık bölgelere gittiler ve kadın öğretmenlerin çoğu büyük kitle örgütü FMC'nin kırdaki ilk örgütçüleri oldu.

Savaştan sonra köylü kadınların yaşamları devrimcileştirildi. Salt tek odalı okullar kurmakla bunca gerikalmışlığı silmek olanaksızdı. Yapılması gereken çok şey vardı ve bütün kırsal bölgelerde yeterli okul kurulması biraz zaman aldı. Havana'daki Köylü Kadın-

lar için Ana Betancourt Okulu[6] bu kadınlara altı sınıflık eğitim, proleter ideolojisi ve belirli beceriler vermeye başladı. Bu beceriler arasında terzilik özellikle yararlıydı. Kadınların yaşamına kültürel olarak yakın bir etkinlikti terzilik. Ailesi için dikiş dikmeyi kim öğrenmek istemezdi ki?

Oriente, Las Villas ve Pinar del Rio'nun en uzak bölgelerinden kadınların FMC'ye seçilmesinden sonra, 1961'de ilk 14.000 kadınlık grup Havana'daki Ana Betancourt programına katılmaya geldi. İlk olarak üç ön koşul vardı: kadınlar henüz yeterli eğitimin olmadığı bir bölgeden gelmeliydi, en az 8 yaşında olmalıydı[7] ve bu yeni uygulamaya katılmaya istek duymalıydı. 1963'e gelindiğinde talep öyle arttı ki, her kursun sonunda, ancak eğitim sürecine sonuna kadar dayanıklılık, onu uygulama isteği ve becerisi gösteren öğrencilere dönüş bileti veriliyordu. 1964'te bu dönüş biletlerinden 3.000 basıldı. Ertesi yıl ilk mezunlar planın yeni ortaokulunda öğretmenlik yapmaya başladı ve kadınlar eğitim düzeylerini yükseltmeyi sürdürdüler. İlk mezun olan bin kadına birer dikiş makinası verildi ve bölgelerinden gelen on kadına öğrendiklerini öğretmeleri istendi. 60'ların ortasında kurslar çok daha yaygındı.

Ana Betancourt projesinin en başında, bugün bütün Küba ortaokullarıyla daha üst okullarında kullanılan çalışma ve inceleme düşüncesi çok önemliydi. Teori açısından yoğun bir inceleme programı değildi bu proje ve pratik öğretilenlere her zaman gerekli bir katkıda bulunurdu. 1965'in ilk sömestrinde en iyi ortaokul

6. Ana Betancourt de Mota 1868'deki ilk Bağımsızlık Savaşı'na katıldı. 1869'da Guaimaro Kurucu Meclisi'nde kadın haklarını talep etti. 1974'te 2. FMC Kongresi tüm dünyadaki ileri gelen kadınlara verilen Ana Betancourt Nişanı'nı başlattı.
7. Kırsal Küba'da o zaman 8 yaşındaki bir kız «kadın» sayılıyordu!

öğrencileri yarım gün okur ve dördüncü sınıf öğrencilerine öğretmenlik yaparlardı. Sistem 1966'da, okulun en iyi mezunlarının yeni kurulan Köylü Kızlar için 1 Mayıs Okulu'nda öğretmenlik yapmalarına yol açtı, bu okul sonunda 20.000 kişinin eğitimini sağlayan ilk planın bir sonucuydu.

1966'da öğrencilerin çoğu önemli liderlik özellikleri gösterdi; okullardaki öğrenci örgütü kentteki okullardakinden hiç de geri kalmıyordu. Aşağıdaki rakamlar programın başarısını gösteriyor: 1963'te öğrencilerin %53'ü sınıfını geçti; bu oran 1964'te %68'e, 1965'teyse %83'e çıktı; 1966 sonundaysa %79'a düştü. Bundan sonra daha da tırmandı ve 1979'da ortalama sınıf geçme oranı %80-90 arasında oldu. Bugün tüm ülkede yeterli eğitim olanakları vardır, Ana Betancourt Okulu, tarihinin onuruna adını koruyorsa da, artık normal bir devlet okuludur.

*Kendiliğinden* köylü kadınları amaçlamamasına karşın, çoğunun yaşamlarını etkileyip geliştiren diğer birçok eğitsel program da vardı. Bunlar arasında, burjuva hizmetçilerinin çocuk bakımı, sürücülük, sekreterlik, muhasebe, çeviri ve dilmaçlık gibi yeni beceri ve meslekleri öğrendiği özel okullar da vardı. Kapitalizm tarafından eskiden bu tür bir yaşam biçimine zorlanan binlerce fahişenin geleceklerinin toptan değişerek öz onura sahip oldukları ve geçim araçlarını değiştirebildikleri kapsamlı rehabilitasyon planları yapıldı. Diğer özel okullar ilk kreş işçileri ve aşçılar, banka memurları ve sürücüler için açıldı. Bütün bu programlar çoğu köylü kadını sınıfa, ardından da işgücüne soktu.

Yeni ortaklıklarda yeni açılan bütün okullar kadınların eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmeyi amaçlıyor. Bazı kadınlar, yeni kurulan ortaklıklarda, binaların merdiven boşluğunda akşam okullarına gidiyor-

lar. Daire kapıları açık tutuluyor, böylece kadınlar uyuyan çocuklarına göz kulak olabiliyorlar.

### Ulusal Küçük Çiftçiler Birliği

Ulusal Küçük Çiftçiler Birliği (ANAP), 17 Mayıs 1961'de, Küba'da kalan, fakat devrim yanlısı olmayan binlerce küçük çiftçiyi ve kırsal bölgelerde yürürlüğe konulan yasalar konusunda kararsızlık gösteren bazı orta ölçekli köylüleri örgütleme ve birliğini sağlamak üzere kuruldu. ANAP'ın 1979'da 226.669'dan fazla küçük çiftçi üyesi vardı, bunların 157.404'ü kendi toprağına sahipti. Tarıma yeni teknolojiyi sokan, köylülerin siyasal ve kültürel düzeylerini yükselten, kültürel etkinlikler düzenleyen ve ulusal yaşamın tüm aşamalarında köylüleri temsil eden ANAP güçlü bir kitle örgütü oldu.

ANAP ve FMC, küçük çiftçilerin eşleri, kız kardeşleri ve kızlarından oluşan FMC-ANAP Karşılıklı Yardım Ekipleri adlı bir kurumu destekliyor. Bu ekipler, köylü kadınları gönüllü işgücüne katarak, onları geleneksel ev içi rollerinden çıkarma işinde çok gereklidir. Böyle gönüllü çalışma kadınları salt ücretli işgücüne girmeye hazırlamaz, ideolojik düzeylerini de yükseltir ve özel hasat —farklı coğrafi alanlarda Pinar del Rio tütünü ve bazı meyve ve sebzeler— işinde sınırsız yardım önerir.

Federasyon'un Kasım 1974'deki 2. Kongresi'nde sunulan «Köylü Kadınlar ve FMC'nin Rolü» konulu tez, bu kurumun etkinliğini şöyle tanımlıyor :

> FMC-ANAP ekipleri, bir yandan yılın belirli zamanlarında ekim ve hasat için gereken işgücü sorununun çözülmesinde yardımcı olurken, köylü kadınların siyasal ve ideolojik gelişimleri için katkıda bulunma amacıyla 1966'da kuruldu.
>
> Ekipler kolektivite ruhuyla kuruldu ve gerçekleşen

çalışma siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan önemli oldu.

2. Kongremiz, köylü kadınları farklı görevlere katma ve üretkenliğini artırma yollarını analiz edecektir. Bu amaçla:

a) köylü kadınların FMC-ANAP Karşılıklı Yardım Ekipleri'ne katılmasını artırmak üzere çalıştığımızı,
b) ekip liderlerinin Liderlik Konseyi'ne ve orada çalışma planını belirleme işine katılacağını garanti edeceğimizi ve
c) ekip çalışması için geçerli normlara uygun bir ödeme cetveli oluşturacağımızı, her ekip üyesinin bu çalışmanın tek tek ya da toplu halde ödeneceğine karar vereceğini bildiriyoruz.

Bu FMC-ANAP Karşılıklı Yardım Ekipleri'yle, 100.000 kadın kendi ev ve planlarının sınırlı ufkunun ötesine geçmiştir.

**Yeni Ortaklıklar**

Küba'nın genç bir nüfusu var. 1974 sayımı tahminine göre, 9,2 milyon olan nüfusun %37'si 15 yaşın altında, %57'si 15-64 yaş arası, geri kalan %6'sıysa 65 yaşın üzerindedir. Yıllık büyüme oranı %1,8; buna göre, 1985'te nüfus yaklaşık %11,2 milyon, yüzyılın sonundaysa 9,2 milyonun beş katı olacak.

Küba'daki büyüme oranı, bebek ölüm oranının bin canlı doğumda %23'e düşmesinden ve ortalama ömürün yetmiş yıla çıkmasından büyük çapta etkilenmiştir. 1953'te kentlerdeki nüfusun %50-60'ı işsizdi. 1970'de bu oran %0,6'ya düştü. Geri kalan işsizlik de sonraki yıllarda azaldı, böylece 1979'a gelindiğinde artık işsizlikten söz edilemezdi.

Bu değişen manzara Kübalı köylü kadınları hayli etkiledi. Devrimden önce köylü nüfus, asıl olarak, keyfi

biçimde düzenlenmiş ve çoğun birbirlerinden uzak bölgelerde yaşıyordu. *Bohio,* yani palmiye yaprağından çatısı ve toprak döşemesiyle palmiye ağacından kulübeler, hemen her yerde bulunabilirdi. Halk yılın bir kısmını ağırlıklı olarak ev ekonomisine dayandırıyordu. Hizmetler yok denecek kadar azdı.

Devrimle birlikte, yeni konut anlayışı öncelik verilen konulardan biri oldu. Öncelikle berbat varoşlar yıkıldı, yerlerini konut projeleri aldı. Kırda da yapım işleri vardı ve birçok yeni köy kuruldu. Bu yeni köyler beraberlerinde yeni sorunlar getirdiler. Yeni kasabalardaki sakinlerin gereksindiği devrim-sonrası yaşam biçimleriyle yıkılan, kendi kendine yeterli, yapayalnız köylü yaşamına içkin eski geleneklerden sıyrılış çelişkiler yarattı.

Bu sorunlarla ilgilenmek üzere 1971'de Ortaklık Gelişimi Grubu kuruldu. Küba Yerleşim Komitesi Ulusal Koordinatörü ve Grup başkanı Nisia Agüero bu projenin ilk aşamalarını şöyle açıklıyor :

> ...1959'la Grup'un kurulduğu yıl olan 1971 arasında kurulan köyler zorluklarla karşılaştı ve çok sayıda köy kurulmasına karşın, bu köylerdeki birçok aile kulübelerinden eski alışkanlık ve sorunları da beraberinde getirdi. Bu yüzden asla bu durumu yeterli görmedik. Ne bulduğumuzu biliyorduk : komşularıyla çene çalan biraz aptal kadınlar, pis, bakımsız apartmanlar, okula düzenli gitmeyen çocuklar, vb. Bu nedenle, yeni bir ortaklık kurmamızın söylendiği yerlerde, doyurucu bir tanıda bulunmak amacıyla, çalışmanın ilk aşaması sosyolojik bir araştırma oldu. Aileler hakkında herşeyi öğrenmek istiyorduk : toplumsal bileşimini, demografik özelliklerini, değerlerini, geleneklerini, bölgenin ve o bölgede oturanların tarihini. Bütün bu bilgilerin ışığında, değişimin daha yumuşak benimsenmesini sağlayacak projeler ortaya koyabildik. Yaşam biçimindeki bu değişimin çok büyük olduğuna kuşku yok-

tur. İşimiz, yalnızca 1959-71 arasında olduğu gibi fiziksel bir değişim geçirmeleri için müdahale etmek değil, geçiş için bir uyum sürecini gerektiren derin bir toplumsal başarıydı...[8]

Köylüler kuşaklar boyu uğruna mücadele ettikleri toprakları bırakmaya çoğun istekli değildi. Köylüler avantajların soyut göründüğü bir sırada «bilinmeyen»e doğru gitmeye istek duymuyordu. Köylü kadınlar bu göçü cesaretlendirmede belirleyici bir rol oynadılar. Kadın ve çocuklar, onları okullara, hastanelere, ortaklık merkezlerine ve diğer hizmetlere yaklaştıran bir değişimi ilk isteyenlerdendi.

«Köylü Kadınlar ve FMC'nin Rolü» başlıklı tez, kadınların bireysel kulübeden ortaklık yaşamına geçişte aileyi yönlendirme konusunda rolünü şöyle vurguluyor:

> ...Kadınların, tarım ve canlı hayvan planlarıyla su işlerinin kurulması sonucu, Devrimci Hükümetçe düzenlenen yeni topluluklara geçişteki önemli katılımını da vurgulamalıyız.
>
> Bu yeni köylerde çekirdek ailenin sahip olması gereken avantajların farkına vararak, belirleyici bir etmen oldu kadınlar ve köye geldiklerinde de önemli rollerini sürdürdüler.
>
> Yeni toplumun inşasındaki rolünün bilincinde olan köylü kadın devrimin köylülükle ilgili politikalarını destekler ve Fidel'in 17 Mayıs 1974 söylevinde söylediği «tüm toplumun gereksinimlerini karşılamak üzere, toprağın en yararlı kullanım ilkesini teşvik edebiliriz. Gelecekte, özellikle ülkenin temel ürünlerinde daha yüksek işgücü ve üretim biçimlerine geçmek zorundayız» sözünü gerçekleştirmek için yollar arar.

## Değişen Bir Toplumda Köylü Kadınlar

Köylü kadının yaşamındaki ilk büyük değişiklik, FMC-ANAP Karşılıklı Yardım Ekipleri'ne katılımıydı.

8. Francisco Garzon Céspedes, **Un Teatro de sus Protagonistas** (Havana : UNEAC, 1977).

Kadın ilk kez sırf kocası ya da babası için çalışmayı bıraktı. Ev ekonomisi sınırlarının ötesine geçti ve ekonomik bağımsızlığa doğru kesin adımlar attı. Gerçi bu ekiplerle birlikte çalışma başlangıçta gönüllülük temelindeydi, fakat iş disiplini kuruldu. Sonraları kadınlar ücret de almaya başladılar.

Aralık 1975'deki Küba Komünist Partisi 1. Kongresi'nde, Küba'nın kırsal bölgelerinin gelecekteki gelişimi için iki seçenek ortaya konuldu. Seçeneklerden biri, tek tek toprak parçalarının devlet çiftliklerine katılması yoluyla köylü sınıfının proleterleştirilmesiydi. İkincisiyse, henüz geniş tarım planlarına geçemeyen köylülerin ortaklık kârlarıyla toplumsal hizmetleri finanse ettikleri, toplumsal haklara (örneğin Annelik Yasası) hak kazanabildikleri kooperatifleri de içeren bir ara adımdı. Bu ikinci seçenek üretim kooperatifi olarak bilinir. Her iki seçenek de teorik olarak köylü sınıfının nihai olarak yok olmasını, yani kırsal bölgedeki erkek ve kadınların tarım işçileri olmasını hedefler.

Kooperatif hareketinin dinamiği olağanüstüdür Aralık 1977'nin sonunda 100'den az kooperatif vardı. Bir sonraki yılın 31 Martı'ndaysa bu sayı 176 oldu, bir ay sonra, 30 Nisan 1978'de de 202'ye ulaştı. Kooperatif başına ortalama toprak alanı 163 hektardı ve kooperatif üyesi işçilerin % 32,5'u kadındı. 1979 rakamları, eskiden bireysel olarak sahip olunup işlenen toprağın % 2'sinin şimdi üretim kooperatiflerine ait olduğunu gösteriyor.

Kadınların kooperatiflere katılmasının incelenmesi ilginçtir. Kadınlar ANAP üyesidir, ANAP'ın iki tür üyeliği var : Toprağı olanlarla, *socio*, yani ortak kategorisine girenler. Toprak sahiplerinin hemen hepsi erkek, oysa ortakların büyük çoğunluğu onların eşleriyle çocukları. Bu durum, ANAP'ın uyguladığı ayrımcı bir yasadan değil, erkeklerin mülkiyet sahibi olduğu eski gele-

neksel sistemden kaynaklanıyor. ANAP üyeleri arasındaki birkaç kadın toprak sahibi, daha çok, toprağın kocalarından miras kaldığı dullar. Yeni üretim kooperatifleriyle birlikte bu durum değişiyor, böylece kadınların konumu da büyük oranda yükseliyor.

1979'da tüm adada yaklaşık 300 yeni ortaklık vardı. Bu ortaklıkların 180'i üzerinde yapılan son araştırmalar, 1977'de kadınların % 38,8'inin işgücüne katıldığını gösteriyor. Bu rakam, aynı yılın kadınların işgücüne katılım oranından daha yüksektir. Köylü kadınlar geleneksel olarak ev dışında çalışmadıklarından dolayı, bu gerçek çok ilginç bir olgu sergiliyor.

1975 - 76'da yapılan bir araştırmaya göre, bu ortaklıklarda yaşayan kadınların yalnızca % 1,8'i çalışıyordu. Bu rakam o günkü ulusal istatistiklerin açıkladığı % 25,3'ün altındaydı. Kreş ve diğer toplumsal hizmetlerden kadınların yararlanması sağlandı. Ortaklık işçisinin rolü, çalışma geleği bilincinin yükseltilmesi için gerekliydi. Yeni tarım programları bütün çalışmak isteyenlere birçok cazip iş sunuyordu. Bir sonraki yıl, 1976 - 77'de incelenen canlı hayvan programları kadınların işgücüne % 44'lük katılımı sonucunu verdi! Şaşırtıcı gibi görünebilir, fakat canlı hayvan ve sığır programları kadınlar için en çok iş olanağı sunan programlardı. Oriente'deki (kadınlara çok az olanak sunan bir bölge) bir grup şekerkamışı programının incelenmesi, kadınların işgücüne % 51 oranında katıldığını ortaya koydu!

Ortaklık işçileri yeni taşra kasabalarında yararlı kişilerdir. Her yeni ortaklığın bir işçisi vardır. Aileler yeni köye göç etmeden önce bile ortaklık içinde yetişen kadınlardır bunlar. Bölgedeki parti ve diğer kadrolar, bu karmaşık işi yapabileceğine inandıkları birçok adayın belirlenmesine yardımcı olur. O zaman yeni işçilere temel toplumsal çalışma kursları verilir. Kurslar önce yal-

nız Havana'da verilirdi; son zamanlarda taşrada da verilmeye başlandı. Kurstan sonra kadınlar birçok plan ve projeyi düzenleyip yönetmek üzere geri dönerler, başarılı değişimin sorumluluğu onların omuzlarındadır.

Yeni ortaklıklarda gündemdeki diğer bir önemli değişim konusu da halk tiyatrosunun kullanımıdır. Eskiden Las Villas olan Escambray Dağları'ndaki Escambray Tiyatro Grubu, kırdaki insanlar arasında ortaklığın sorunlarını ele alma aracı olarak tiyatroyu kullanma yolundaki ilk deneydi. Sergio Corrieri'nin (Amerikalı film izleyicilerinin *Memories of Underdevelopment*'taki rolünden tanıdıkları oyuncu) başkanlık ettiği bir grup profesyonel tiyatro oyuncusu 1970'de Havana'dan ayrılıp Escambray bölgesine geldi. Yeteneklerini devrimci deneyime yakın kılma yollarını arıyorlardı. Tiyatronun ülkede süregelen olağanüstü toplumsal değişimlere ilişkin geçerliliği açısından diğer sanat biçimlerinin arkasında kaldığını düşünüyorlardı. Escambray Dağları'nı seçtiler, çünkü bazı bölgeye özgü etkenler onu sorunlu bir bölge haline getirmişti. Son CIA destekli eşkiyalar bölgeyi 1965'e dek terketmemişti. Yaygın küçük-burjuva ideolojisi hatırı sayılır miktarda toprağı olan çok sayıda köylüde kök salmıştı ve bölgede Yehova Şahitleri'ne büyük bir ilgi vardı.

Kırsal bölgelerde Havana Üniversitesi'nin yardımıyla ve parti ile kitle örgütlerinin eksiksiz desteğiyle yürütülen sosyolojik araştırmanın ilk yılı, sorunlara ve olası çözümlere dikkat çeken oyunlar yazıp uyarlamaya malzeme sağladı. O sırada tiyatro halkı köylülerle birlikte yaşayıp çalışıyor ve ortaklığın güvenilir bir parçası oluyordu. Her oyundan sonra tartışma açarak köyden köye dolaşıp oyunlar oynamaya başladı. Bölge halkı hemen bu tartışmalara dahil oldu. Birkaç yıl sonra oyun-tartışma-inceleme yapısı artık gerekli değildi. Halk bir şeyin de-

ğişmesi gerektiğini düşündüğü zaman, oyuna doğrudan müdahale ediyordu — çoğu zaman oyuncularla çelişerek. Tiyatronun yaşamıyla bölgenin yaşantısı arasında bir dinamik gelişti ve tiyatro deneylerinden kaynaklanan yeni bir bilinç oradaki köylüler üzerinde etkisini gösterdi.

Şimdi neredeyse 10 yaşında olan Escambray keşfi diğer deneyleri de özendirdi. İlk gruptan olan Flora Lauten, La Yaya denilen ortaklıkta yaşamaya ve orada bölge halkıyla birlikte çalışmaya başladı. Grubunun oyunları profesyonel tiyatrocular tarafından değil, belki on yıl önce tiyatro nedir bilmeyen, tiyatroda çalışmayı ise hiç mi hiç düşünmeyen köylüler tarafından oynanıyor, hâttâ yazılıyordu. Şimdi çoğu ortaklıklara yayılan bir tiyatro hareketi başlatıldı. Nisia Agüero bunun yararlarını şöyle vurguluyor :

> Kadınların işgücüne katılımını incelersek, somut sorunların —bir dolu çocuk ve bütün toplumsal hizmetlerin henüz sağlanamamış olması— olmasına karşın, erkekler, köklü bir cinsiyetçilikle, eşlerinin evden dışarı çıkmasını istemiyor. La Yaya Tiyatro Grubu, bu sorunu incelemek üzere **Bu Alaycı Kuşun Sahibi Yok** gibi oyunlar yazdı. Grup oyunu salt La Yaya'da oynamadı, öbür ortaklıklara da gitti...[9]

Havana ilindeki yeni bir ortaklık olan Jibacoa'daki ortaklık işçisi Jacinta Odilia Orozco tiyatrodan ve bilinç yükseltmeden şöyle söz ediyor :

> Tiyatro ortaklığın gelişiminde çok önemli olmuştur. Bir örnek verirsek, yalnızca kadınların işgücüne katılmaları açısından bile önemli bir rol oynamıştır. Başlangıçta, Jibacoa'da üretimde çalışan altı kadın vardı. Bugün bütün bu ortaklıktaki kadınların % 86'sı çalışıyor. Bunu büyük ölçüde buradaki tiyatroya borçluyuz. Cinsiyetçilikle ilgili oyunumuz müthişti. Karısını evdeki itaatkâr bir nesne olarak gören erkeği eleştirdik ve ka-

9. Céspedes, **Un Teatro de sus Protagonistas.**

dınların böyle bir tavrı kabul edemeyeceklerini, etmemeleri gerektiğini gösterdik. Sonradan seyirciler önünde, bu durumdan doğrudan etkilenenler önünde tartışmak üzere, buradaki olayları dramatize ettik. Her gösteriden sonra tartışma açıyorduk, çünkü insanların tiyatronun bir hedefi olduğunu anlamalarını bu sağlıyordu. Karısının çalışmasını istemeyen filanca hakkında ne düşünüyorsun? Böylece yorumlar başlar: O bir bencil, yanlış yolda, ortaklık herkes —kadınlar da erkekler de— aynı olanaklara sahip olabilsin diye kuruldu. Devrim erkeklerle kadınlar arasında tam eşitlik demektir...[10]

Bütün bu değişimlerin asıl amaçlarından biri de kırla kent arasındaki ayrımların ortadan kalkmasıydı. Köylü sınıfı bir gecede ortadan kalkmayacak, bu anlamda herhangi bir baskı da olmayacak. Küba devrimi, köylünün toprakla ilişkisiyle ilgili tüm kararların, bölge, ürün ya da canlı hayvan türü ve ilgili kişilerin isteği göz önüne alınarak verilmesi konusunda her zaman hassas olmuştur. Gönüllü yeniden-yerleştirme burada kutsal bir emirdir. Sınırsız bir pirinç ya da tütün projesi ortasında küçük bir kulübeyi, henüz göç etmeye hazır olmayan bu yapayalnız aile örneğini görmek için kırsal bölgelere gitmek yeter.

Bu zorlu, tarihsel açıdan kaçınılmaz ama duyarlı değişim sürecinde, Kübalı köylü kadınlar, adaptasyonları ve üretkenlikleri açısından ideolojik olarak örnek alınacak bir öncü grup olarak ortaya çıkıyor. Çoğu zaman dünün gelini, bugünün ortaklık işçisi, artık yalnızca kendinin karışık ve çözümsüz sorunlarıyla değil, tüm ortaklığınkilerle de, bugün bir kadın olarak kendi kurtuluşunu içeren bir çözümü olan sorunlarla da uğraşıyor.

10. Céspedes, **Un Teatro de sus Protagonistas.**

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

# ANNE OLARAK KADIN : PARASIZ VE EKSİKSİZ ÇOCUK DOĞURMA HAKKI

Yaşamın biçimlendiği doğal bir atölyedir kadın.
Kadın insanoğlunun olağanüstü yaratıcısıdır.
Fidel Castro

Küba'nın denize uzanan doğu kıyısı boyunca öbek öbek mahzun haçlar serpiştirilmiştir. Gelişigüzel tahta işaretlerin hiç hastaneye gidememiş, yolda ölmüş olanların mezarları olduğu söylenir. Bu öykülerin devrim öncesine ait olmalarına karşın, haçlar acı anılar olarak kalmıştır.

Dağlık kırsal Küba'nın ırak kısımlarına çoğu zaman yalnız deniz erişebilirdi. Yolların olduğu yerlerde de, bahar yağmurları genellikle bu yolları çamur deryasına çevirirdi. Dürüst olmayan hükümet yetkililerinin ceplerine girmekten başka bir işe yaramayan karayolu ve hastane vaatleriyle halktan habire vergi alınırdı.

O günlerde, hasta bir hastane ya da kliniğe ulaştırılsa bile, bu sefer de onları başka bir savaşım beklerdi. Ancak birkaç köylünün sahip olduğu nakit para ya da

yerel bir politikacının kayırmasıyla hastaneye kabul izni alınabilirdi. 1958'de yaklaşık 7 milyon Kübalı için yalnızca 28.536 yatak vardı ve bunların büyük kısmı da kentlerdeydi. Büyük kentlerde yaşayan orta ve üst sınıftan kadınlar dışında, hamilelik ve doğum salt «doğal» olaylardı, bir kulübenin döşemesinde ya da kalabalık bir gecekonduda olabilirdi.

**Karar: Çocuk Sahibi Olmak mı, Olmamak mı?**

Küba'da halk iktidarının başlangıcında halka nüfus kontrolüyle ilgili hiçbir devlet ideolojisi empoze edilmedi. Ülkenin nüfusunun tüm işgücü gereksinimlerini karşılayacak kadar çok olmamasına karşılık, geniş ailelere ayrıcalıklar ya da ödüller önerilerek, kadınlar çocuk sahibi olmaya da özendirilmedi. Öte yandan, konutun büyük bir sorun olmasına karşın, büyük ailelerin cesaretleri kırılmadı. İnsan haklarının bir parçası olarak, ailedeki birey sayısına karı kocanın kendilerinin karar vermesi, Fidel Castro'nun sık sık belirttiği bir devlet politikasıdır. Devletin görevi, yurttaşlara istedikleri kadar çocuğa sahip olabilmeleri için gerekli araçları sağlamaktır. Böyle bir müdahalesizlik, özellikle, daha fazla nüfusu besleyecek kadar toprağı olan Küba gibi bir ülkede gereklidir. Bu doğru olmasaydı bile, sosyalizm, ekonomik kaygıların insan kararlarının bu en temelinde hiçbir rol oynamadığı bir durum yaratmaya çalışacaktı.

Bu düşünce, ABD'nin özendirdiği nüfus kontrolü şemalarının dehşetlerinden büyük ölçüde etkileniyor. Sayısız gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar kısırlaştırma programlarına zorlanıyor, ya da bu programlarla aldatılıyor. Çoğu zaman geçici doğum kontrolü önlemleri ya da diğer tedavileri gördüklerini sanıyorlar. Latin Amerika'da Kolombiya, Peru, Bolivya, Nikaragua, Şili ve Porto Riko kurban olarak seçilmiştir. Porto Riko'da,

1959'dan 1979'a dek, çocuk doğurabilecek yaştaki kadınların üçte biri kısırlaştırıldı. Bizzat ABD'nde bile, azınlıklarla yoksullar çeşitli özendirmeler sunularak kısırlaşmaya zorlanıyor. Dünyanın ayakta kalmasına yönelik girişim olarak reklamı yapılan bu program kuşku yok ki, ekonomik amaçlara kısırlaştırmayla ulaşmak üzere yapılandırılmıştır. Küba böyle bir politikaya sırtını dönmüştür, dünyanın sosyalizmle çok daha fazla bir nüfusu besleyebileceğini öne sürer.

Bununla birlikte, tüm polikliniklerde doğum kontrolüyle ilgili bilgiler ve standart hizmet parasızdır. Rahim içi aletler ve doğum kontrolü hapları en sık başvurulan doğum kontrolü biçimleridir. Haplar devrimin ilk yıllarında özendirilmedi, çünkü Kübalı doktorlar, testlerin yetersiz olduğunu düşünüyorlardı ve ekonomik abluka yurtdışından yeterli miktarda malzeme gelmesini çok zorlaştırmıştı. Şimdi Küba daha az öströjen içeren kendi haplarını üretiyor. Özellikle bir rahim içi aletin kullanımıyla diğeri arasındaki dinlenme döneminde diyaframlar yaygınlıkla öneriliyor .Prezervatifler bütün eczanelerde bulunuyor. Kadının sağlığı için gerekli olduğunun düşünüldüğü durumlarda ve ancak ayrıntılı bir açıklama yapıldıktan sonra kanallar bağlanıyor. İstediği kadar çocuk sahibi olduğunu düşünen her kadın, kanallarının bağlanmasını isteyebilir.

Kürtaj ilk üç ay içinde olduğu taktirde serbest. Parasız ve diğer tüm tedaviler gibi hastane koşullarında yapılıyor. Standart uygulama D ve C, fakat artık vakum da yaygın olarak kullanılıyor. İlk üç aydan sonra, kürtaj için acil bir tıbbi neden gerekiyor. 1974'te ulusal kürtaj oranı bin canlı doğumda 499'du. Havana'daki oran 70'lerin ortalarında, New York'takiyle hemen hemen aynıydı, fakat olanak, maliyet ve toplumsal tutumlar açısından kesin ayrımlar var.

Kapitalizmde, kürtaj konusu, kürtaj hakkının kadının «kendi bedenine sahip olması» gereği için değil, kürtaj olmadan işçi sınıfındaki kadınların eşit koşullarda mücadele edemeyecekleri için çok önemlidir. Marian McDonald bu noktayı şöyle açıklıyor:

> ... Marksis - Leninistler, kürtajın, işçi sınıfı ve onun müttefiklerinin... mücadele etmesi gereken... çeşitli doğum haklarından... yalnızca biri olduğunu bilir. Bu yüzden, kısırlaştırmadan kurtulma, çocuk doğurma hakkını savunmakla işe başladık... Doğum öncesi ve sonrası bakım, doğum olanakları ve çocuk klinikleri için savaşıyoruz, çünkü bunlar ortaklığımızın sağlığı için vazgeçilmez şeyler... Kapitalizmin bu sorunları ele alma yeteneği konusunda hiçbir yanılsamaya sahip değiliz. Çocuk doğurma haklarının eksiksiz uygulanması için gerekli koşulları ancak sosyalizmle yaratabileceğimizi biliyoruz...[1]

Sosyalizmin dövüştürüldüğü ve kazanıldığı Küba'da, en önemli başarıların bazıları özellikle doğum konusunda semeresini vermiştir.

### Öncesi ve Sonrası

1959 halk zaferinden önceki Küba'yı anlamak için, salt bugünkü diğer Latin Amerika ülkeleriyle azgelişmiş ülkelere bakmak yeter. Amerikalar Arası Kalkınma Bankası rakamlarına göre, «dokuz Latin Amerika ülkesinde» bebek ölüm oranı «bin canlı doğumda sekseni, iki ülkedeyse yüzü aşar.» Huberman ve Sweezy *Socialism in Cuba* adlı kitaplarında, hiçbir Latin Amerika ülkesinde bebek ölüm oranının bin canlı doğumda 42'den az olmadığını söylüyorlar. Dünya Sağlık Teşkilâtı istatistiklerine göre, hayli gelişmiş olan ABD'nde 1977'de bebek ölüm oranı bin canlı doğumda 17'ydi. Küba'nın 1974'te koyduğu sağlık hedeflerinden biri de, bebek ölüm oranını 70'lerin sonunda bin canlı doğumda 20'ye indirmekti. Bu oran

1. Marian McDonald, «Radical Forum», **The Guardian**, 1978.

1979'da bin canlı doğumda 22,3'e indi. Buna koşut bir gelişme olarak da, anne ölüm oranı yalnızca 7 yıl önce bin doğumda 5,6'yken, bin doğumda 2'ye düştü.

Ülke çapında sağlık programları, 1959'u izleyen yıllarda, bebek ölüm oranının düşürülmesi ve hamile kadınlarla çocukların koşullarını iyileştirme konusunda ilk kayda değer etkisini gösterdi. İlk sağlık programları bu sorunlara özel olarak yönelmemişti, acil ilginin gerektiği tıbbi alanlara öncelik vermişti. Bu tıbbi politikaların sonuçları dolaylı olarak doğumla ilgili alanları da etkiledi. Sözgelimi ,eskiden Havana ve orta büyüklükteki diğer birkaç kent, fiilen, yeterli tıbbi bakımın olduğu tek yerdi ve ancak parası olanlar bu hizmetlerden yararlanabilirdi. Kırda sağlık ağı kurulduğu zaman doğum koşulları da iyileşti. Diğer bir uzun vadeli gelişme de, yaygın mide-bağırsak hastalıklarını hedef alan koruyucu tıbbi bakımdı. Eskiden yalnızca iyileştirici bir niteliği olan tıp giderek koruyucu ve iyileştirici olmaya başladı.

Devrimin ilk yıllarında, sağlık projeleri ve bunların sonuçlarıyla ilgili bilgi sistemleri olabileceği kadar etkin değildi. Bebek ölüm oranında süregelen düşüş 1969'da kesildi, bu da yeni hükümet faaliyetlerini gerektirdi. Bir yıllık yoğun bir incelemeden sonra değiştirilen ulusal doğum planı yürürlüğe girdi. 1980'den önce belli başlı amaçlardan biri de bebek ölüm oranını bin canlı doğumda 20'ye[2], bunun için ilk yılda bebek ölüm oranını bin canlı doğumda 6'ya ve doğum sırasında anne ölüm oranını bin canlı doğumda 2'ye indirmekti. Plan üç yıl yürürlükte kaldıktan sonra, kürtaja çok sık başvurulması, bir sorun olarak belirlendi. Daha doğrusu kürtaj hamileliğe karşı bir seçenek olarak kullanılıyordu. Sağlık yetkilileri, kürtaj olmak isteyenlere engel olmadan, doğum kontrolü ko-

2. 1979'da bebek ölüm oranı bir canlı doğumda 19,3'e düşerek, bu amaç gerçekleştirildi.

nusunda bilgiyi yaymak için okullarda, evlerde, kitle örgütlerinde ve iletişim araçlarında faaliyeti yoğunlaştırdı.

Bu uzun vadeli amaçlara uygun olarak, Küba Sağlık Bakanlığı, 70'lerin başında, bu hedefleri, iyi örgütlenmiş halk sağlığı ağı içinde gerçekleştirmek için gereken ilk görevleri belirlemeye girişti. Bu da bir dizi kısa vadeli planı gerektirdi: Henüz ulusal standartlara erişmemiş bütün bölgelerde genel sağlık hizmetini ve özel olarak da doğumla ilgili hizmetleri çoğaltmak; var olan hizmetlere yönelik potansiyel talepler hakkında bilgi edinmek amacıyla ayrıntılı doğurganlık araştırmaları yapmak; hastane kayıtlarından düşük olaylarını incelemek; uygun aile planlaması programlarını genişletmek; ve var olan hizmetleri geliştirmek.

Bu planlar dört temel ilkeye dayanır :

1. halk sağlığı devletin yükümlülüğüdür;
2. sağlık hizmetleri herkese açık olmalıdır;
3. ortaklık bütün sağlık programlarına etkin bir biçimde katılmalıdır;
4. bütün sağlık hizmetleri bütünsel, yani koruyucu ve iyileştirici bir niteliktedir.[3]

### Hamilelik Sırasında Bakım

Küba'da bir kadın hamile kalıp da çocuk doğurmaya karar verirse ne olur? Profesyonel annelik bakımının önemini anlayacak bir kültürel düzeydeyse (ve Kübalı kadınların büyük bir kısmı şimdi bu sınıflamaya girmektedir), bölgesindeki polikliniğin kadın doğum uzmanına gider. Poliklinik Küba'nın üç tıbbi donanım düzeyinden en yerel olanıdır.[4] Her klinik yaklaşık 20.000 kişiye hiz-

3. Râmon Gonzâles Coro Doğum Hastanesi yönetiminin yazara 1978' de sunduğu yayınlanmamış belge.
4. Küba'daki halk sağlığı bölge polikliniklerini, belediye hastanelerini ve daha büyük ve eksiksiz hastane komplekslerini içerir. Tüm ülkede yalnızca üç belli başlı hastanede ayrı annelik bölümleri vardır.

met vermek üzere planlanmıştır. Poliklinik geleneksel ilk muayeneyi yapar ve aylık, daha sonra da iki aylık vizite ve laboratuar testlerine başlar. Hamile kadın büyük ölçüde koruyucu klinik bakımına da tâbi tutulur ve doktorlar, diğer poliklinik uzmanları ve personel tarafından verilen periyodik konuşmalara katılır. Özel hastane ve kliniklerde annelik bakımı mümkünse hastalık tedavisinden ayrılır, çünkü hamilelik bir hastalık olarak düşünülmez.

Hamileliğin ilk üç ayında, özel konuşmalar çekapın öncmi, olabilecek bir düşüğün erken belirlenmesi, hamilelik sırasında cinsel ilişkiler, rejim, dinlenme ve jimnastik konularına değinir. İkinci üç ay sırasındaysa, hamile giyimi ve düzenli laboratuar testleriyle jimnastiğin önemini ele alır. Doğal hamilelikle ilgili dersler de bu ikinci üç ayda başlar. Bölge polikliniğinin yeterli yeri varsa dersler burada yapılır; yoksa, kadın doğum yapması düşünülen yerde derslere katılır. Müstakbel anneler, özellikle ilk kez doğum yapacaklar, derslere girmeye özendirilir. Ülke çapında hamile kadınların yaklaşık % 70'i derslere katılır, Havana'daysa bu oran % 92 - 99 arasındadır.

Hamileliğin son üç ayında dersler erken doğumun tehlikesine, emzirmenin yararlarına, yeni doğan bebeğin bakımına, doğumun yaklaştığına ilişkin işaretlere, anneyle bebeğin sağlık durumuna ilişkin sorunları belirlemede kullanılan farklı aletlerin açıklanmasına ve Annelik Yasası'ndaki kadın haklarına değinir.

Havana'nın Vedado bölümündeki Rámon Gonzales Coro Doğum Hastanesi'nde yapılan psikopropilaktik hazırlık içinde iki farklı türde grup toplantısı gözledim : Salı akşamüstleri yapılan ve hamileliğin tüm aşamalarını, doğumu ve çocuk bakımını ele alan, anne ve baba adaylarıyla yapılan haftalık toplantı ve Cuma öğ-

leden sonraları yalnız kadınlarla yapılan haftalık toplantı. Hamileliğin sonlarına doğru jimnastik, rahatlık ve soluk alma dersleri her gün yapılır ve katılanların sorularını, kararsızlıklarını ya da duyabilecekleri korkuları ifade edebilmelerini amaçlar. Babalarla yapılan toplantıda tartışmanın ardından bir dia gösterisi yapılır. Birbirine karşıt akımların konuşması sağlanır, erkeklerin çocuklarına nasıl bakacakları konusunda gösterdikleri ilgi ve bilgi düzeyi çok etkileyicidir.

Ama yalnızca kadınların katıldığı grubun dinamiği çok daha yoğundu. Hamileliğin farklı aşamalarındaki yaklaşık 25 kadın, evlerinden ve tedavi gördükleri hastanenin üst katlarından geldiler. Sorabilecekleri her tür soruyu incelemek üzere burada bulunduklarını, fakat bu toplantının bir soru-yanıt şeklinde geçmesini değil de herkesin yanıt vermekte ve gerektiğini düşündüğü her yerde konuşmakta kendini rahat hissettiği kolektif bir konuşmanın başlangıcı amaçladığını açıklayan psikoloğu dinlemek üzere geniş bir daire oluşturdular. Tedirgin, hayli sıkıntılı yüzler arasında sessizlik egemendi. Bazı yüzler kaygı yansıtıyordu, diğerleriyse buzu başkasının kırmasını bekliyerek kızkardeşlerini gözlüyordu. Konuşma sonunda başladığında sel gibi boşandı. Hiçbir sorunu olmadığını iddia eden, diğerlerinin iyi ifade edemedikleri sorularıyla neredeyse alay eden genç bir köylü kadının, doğacak çocuğuna yönelik kararsızlık yaşadığı ortaya çıktı; altüst olmuştu, çünkü büyü yapan bir annesi vardı. Çok farklı kültürel ve eğitsel geçmişe sahip kadınlar arasındaki etkileşim coşkulu ve verimliydi. İki buçuk saat sonra, gerçek bilimsel bilgi değiş-tokuş edildi ve psikolog da dahil olmak üzere kadınlar arasında gerçek bir dayanışma gerçekleşti.

Poliklinik ve hastanelere düzenli gitmenin pek de kolay olmadığı uzak dağlık alanlarda ya da kırsal böl-

genin diğer kısımlarında yaşayan kadınların hamileliklerinin son birkaç ayını, FMC'nin Halk Sağlığı Bakanlığı ile birlikte yürüttüğü özel doğumevlerinde geçirmeleri teşvik edildi. 1979'da 900'den fazla yatağıyla böyle 63 ev vardı. Bu evlerin kurumsal niteliği ya da hastane atmosferi yoktur. Doğumevlerindeki kadınlar bir araya gelir, eğitim toplantılarının yararlarını görür ve diğer hamilelik gereksinimleri karşılanır. Evler küçük çocuklarla gelmek zorunda kalan kadınlar için kreş hizmetlerini de içerir. Bütün doğum gereksinimlerini sağlayacak şekilde donatılmışlardır.

Bununla birlikte, hamile bir kadın bu olanaklardan yararlanmanın öneminin farkında *değilse,* kadınların hâlâ düşük kültürel düzeyde olduğu ve tıbbî bakımın avantajlarından yararlanılmayan kır ve kent bölgelerini düzenli olarak dolaşan gönüllüler tarafından ziyaret edilebilir. Bu düzenli ziyaretleri hemen kabul etmeyen bütün hamile kadınları teşvik etmek üzere evlere gidilir. Hamilelik sırasında gereken vitamin hapları ve her tür ilaç parasızdır. Hamileliğin beşinci haftasının başında başlayan ve emzirme dönemine dek uzayan özel süt ve gıda perhizi uygulanır.

Özel perhiz gereklidir, çünkü ülke kaynaklarının yeni dağılımıyla birlikte *bütün* Kübalılar gıda, giyim ve diğer gerekli mallara eşit oranda sahiptir. Azgelişmişlik ve yirmi yıldır süren ABD ekonomik ablukası malların geçici olarak sınırlı verilmesini gerekli kıldı. Malların çeşitliliği ve miktarı, artan üretim ve ticaretle birlikte değişiyor. Yetmişlerde bu malların oranlarında kayda değer değişiklikler olmuştur. Çoğu mal —balık, yumurta, yoğurt, yağ, meyve ve sebze— karneden tümüyle çıkmıştır. 1979'da, kırsal bölgelerdeki çocuklar doğduktan yedi yaşına dek günde bir litre taze pastörize süt alıyordu. Hamile ya da çocuk emziren kadınlarla 65 yaşın

üzerindekilerin de günde bir litre süt hakkı vardı, beş ya da daha çok üyeli çekirdek ailelerse iki günde bir, bir litre süt alabiliyordu. Küba'daki bütün müstakbel annelere, çocuğun bakımı için gerekli diğer malları almak üzere kupon dağıtılıyor. Bunların arasında çocuk karyolası, oyun parkı, plastik küvet, çocuk bezi ve çocuk giysileri sayılabilir. Kadınlar, bebek eşyaları kuponlarının, sağlık merkezinin kullanılmasıyla değerleneceği tavsiyesiyle, polikliniklere düzenli gitmeye özendirilir.

Yüksek doğum riskinin olduğu durumlara özel bir önem verilir. Bu sınıflamaya daha önceki hamileliklerinde sorunları olan, ailelerinde bazı hastalıklar olan, testlerde zehirlenme ya da diğer sorunların olduğu görülen ve birden fazla çocuk doğurması beklenen kadınlar girer. Bu kadınlar, özel durumlarına ya da sınıflamaya göre belirlenen sürelerde hastaneye yatırılırlar.

Sosyalist Küba'yla tıbbın olağanüstü geliştiği ama eşitsiz dağıldığı ABD arasında sağlık konusundaki en önemli ayrım, Küba'da her yeni gelişmenin tüm insanlara açık olmasıdır. Sözgelimi, ultrasound aygıtı, x ışınlarının tehlikelerine karşı kullanılan çok yeni bir teknolojik gelişimdir. Bu aygıt ceninin kafatasını ekrana getirir, ceninin ağırlığını tam olarak tespit edebilmek için bebeğin başını ölçmeye yarar. Bu 20.000 dolarlık aygıt özel durumlarda değil, hesaplanan doğum tarihiyle uterusun ağırlığı arasında farklılık olduğu her durumda kullanılır. Ağırlık ve tarihin bilinmesiyle, hastaneye yatma zamanı, özel inceleme ve henüz doğmamış olan bebeğin o sırada olması gereken normdan büyük ya da küçük olduğu durumlarda kadınlara özel bakım gösterilmesi saptanır.

1979'un başında[5], Küba'da her biri ondan fazla ya-

5. 1978'de Ramon Gonzâlez Coro Hastanesi'nin Müdür Vekili Dr. Enso Duenas'la yapılan konuşmalardan elde edilen bilgi.

taklı 116 annelik birimi vardı, daha küçük birimler de ilave edilirse, toplam sayı 200'ü aşar. Büyük birimlerin yalnızca 9'u başkentteydi; tüm ülkede 7.280 doğum yatağı vardı. Her bölge polikliniği doğurgan yaşta 9.800 kadına hizmet verdi. Tüm ülkedeki yaklaşık 600 doğum danışma bürolarının her biri (200'ü kırsal bölgedir) 3.300 dolayında kadına ulaştı. Adada faaliyet gösteren 200'den fazla tam teşekküllü pediatri hastaneleri ya da pediatri bölümü olan hastaneler vardı. Bu pediatri birimleri 13.300 çocuğa hizmet verirdi. 9000'den fazla (her bin çocuğa bir tane) pediatri yatağı vardı, bu sayı kırsal bölgelerde 0,9 ile 1,2 arasında değişirdi. Küba'nın 1979 rakamları çocukların % 97'ye yakınının hastane koşullarında doğduğunu gösteriyor.

**Anneyle Çocuğun Duygusal Sağlığı**

Havana'daki Gonzáles Coro Doğum Hastanesi psikoloji bölümü başkanı Isabel Delfino, 1979'da yapılan bir söyleşide, kurumun, anneliğin fiziksel olmayan yanına nasıl eğildiğini açıkladı. Bütün hamile kadınlar ve onların kocaları, gereksinim duyanlara özel hizmet ve araştırma sağlayan derslere devam eder. Hastanenin psikiyatri bölümünün yanı sıra dört psikoloğu vardır.

Hamile kadınlara verilen özel kurslar, 340 kadının ortalama 4 ya da 5 alanda temel kaygılarını belirttiği bir araştırmanın sonuçlarına dayanır. Yaklaşık %75'i kaygı olarak emzirme ve genel beslenmeyi, % 37'si bebek banyosu ve temizliği, % 18'i bebeğin kucağa alınmasını, % 11'i ishalden kaçınmak için yapılması gereken şeyleri, % 5'i de çocukların uyuma tarzlarını belirtti. Bundan sonra, görsel-işitsel malzemeleri de olan bir kurs bütün bu sorunları kapsamak üzere hazırlandı. Bu hastaneye gelen bütün hamile kadınlara verilen bu kurs, ulus çapında da kullanılmak üzere bir model oluşturdu.

Kursta, bu temel bebek bakımı sorunlarıyla ilgili kaygılar dışındaki sorunlar da ele alınır. Kadınların daha önceki travmalardan kaynaklanan korkuları olabilir, doktorlarının yanında kendilerini rahat hissetmeyebilir, ya da şiddetle yanıt bekledikleri soruları rahatça soramayabilirler. Tipik ifade şöyledir : «Doktorun muayenesinden yüksek tansiyonumun olmadığı, idrarımın da iyi olduğuna ikna olarak ayrıldım, fakat sormak istediğim soruları soramadım.» Bütün kadınlar soru sormayı zorlaştıran bu tür tavırları çok iyi bilir : himayecilik, alçakgönüllü bir niteliğe ve hastayı sıkboğaz etmeye yönelik bir eğilim.

González Coro psikoloji bölümü, hamile kadınlara verilen psikolojik bakımın geliştirilmesi için doktor ve diğer personeli eğitir ve bu kaygılara yanıt verir. Anksiyete gösteren kadınlara bir psikologla beş haftalık randevu sağlanır. Hamile kadının kaygıları çocuk doğurmaya yönelik kararsızlıktan hamilelik öncesi formuna dönemeyeceğine, doğum sırasında öleceğine, bebeğin öleceğine ya da bebeğin sakat doğacağına ilişkin korkulara dek uzanır. Kadının eşiyle, ailesiyle ve tüm toplumla ilişkisine özel önem verilir. Bunun gibi, hamilelik de bir hastalık olarak değil, normal bir psiko-fiziksel süreç olarak görünür. Sözgelimi, yanlış doğum ağrılarının psikodinamikleri, bazı kadınların gerçek zaman gelip çattığında ne ile karşılaşacağından emin olmak için gerek duydukları bir prova olarak kabul edilir.

Doğuma babanın da girmesi Küba'da alışılmış bir şey değildir. İsabel Delfino bunun engellenmediğini, ama Küba'da bir düşüncenin uygulandığı zaman herkese uygulandığını açıkladı. Babanın doğuma katılmasını özendirmek, büyük ölçekli hazırlık kursları ve hastanelerin kolayca üstesinden gelemeyeceği birçok değişim demek

olacaktı. Fakat daha fazla babanın doğuma girmesi geleceğin gündemindedir.

Doğumdan hemen sonra anneyle çocuğu ya da çocukları arasındaki ilişkinin önemine özen gösterilmesi bebek ölüm oranının azalmasında büyük bir rol oynamıştır. Küba, devrimden çok kısa bir süre sonra, emperyalizmin ana baba haklarını ihmal etmekle ve çocukları ailelerinden ayırmayı planlamakla suçladığı bir toplumdu, kafası karışan birçok ana baba bu yalanlara inanarak kızlarıyla oğullarını yurtdışına kaçırdı. Gerçek şu ki, sosyalizm ana babalarla çocukları arasındaki ilişkiyi çok daha geniş bir boyutta geliştirir. Küba, yeni yaşamların oluştuğu önemli anları kuşatan koşulları geliştirmek üzere insan kaynaklarıyla bilimsel kaynakları işe koşmuştur.

**Doğum**

González Coro'da zor ve normal doğumlar için ayrılan üçüncü katta sancı çeken bir grup kadını gözledim. Bazı kadınlar tıbbi nedenlerle üç ya da dört yataklı sancı odalarında yatağa mıhlanmıştı, fakat çoğu koridorda geziniyor, sallanan iskemlede oturuyor ya da salonun ucundaki günlük güneşlik oturma alanında konuşuyordu. Hemşireler ve diğer bakıcılar damardan ilaçla tedaviyi kontrol etmek, rahim kaslarının gerilme sürelerini not etmek ya da özel olarak bu amaç için yapılmış modern aygıtlarla çocuğun kalp atışlarını dinlemek üzere sık sık içeri girip çıkıyorlardı. Hastane personeliyle anne adayları arasındaki ilişki dostça, sıcak ve açıktı. En etkileyici özelliklerse korumacılığın olmayışıyla karşılıklı saygının varlığıydı.

Kadınlar onlara neler olduğunun farkındaydılar; *edilgin ya da korkak katılımcılardan çok, etkin yandaş-*

*tılar*. Kadınlar birbirlerine yardım etmek üzere bildiklerini anlattılar ve kendi aralarında, doktorlarla, personelle doğumun farklı aşamalarını, bebeğin pozisyonunu, soluk almasını, rahim ağzının açılmasını, doğumun yaklaştığına ilişkin işaretleri ve işi kolaylaştırmak için neler yapılabileceğini tartıştılar.

Yeni hastane personeli nöbet değiştirince, sancı aşamasındaki her kadın yeni kat doktoru tarafından muayene edilir, doktor gözlemlerini kadının kartındaki bilgilerle karşılaştırırdı. Dr. Hernández kadınların bu kata iki kaynaktan geldiğini açıkladı: Ya hastanenin başka bir katından gönderilir ya da evlerinden hastanenin acil girişine gelirler, orada bir uzman onları hastaneye kabul eder ve dosdoğru sancı odalarına gidip gitmeyeceklerine karar verirdi.

Doğum odasında bütün personel ve ziyaretçiler kep, maske ve ayakkabılarının üstüne kumaş çizme giyer. Böyle «giyinmiş» halde, Elsa'yı, Dr. Hernández'in daha yarım saat önce muayene edip ilaç verdiği kadınlardan birini buldum. Hernández ve üç asistanı temizlendi ve Elsa'yı mümkün olduğunca rahatlatıp, doğum masasının her iki yanındaki metal tokmakları tutmasını, başını kaldırmasını ve uzun süre dayanmak için her sancıda çenesini göğsüne yanaştırmasını öğretmeye başladı.

Bu doğumu, biri 18 yıl önce New York'ta, üç tanesi de Meksika'da olan kendi doğumlarımla, ayrıca Mexico City varoşlarında yıllar boyu ebe olarak çalıştığım zaman tanık olduğum doğumlarla karşılaştırmaktan kendimi alamadım. Dikkatimi çeken ilk şey, Elsa'nın elleriyle kollarının masaya bağlı olmamasıydı. Sereserpe hareket edebilirdi; sakin durma ve direktifleri iyi izleme konusunda yeterince hazırlanmış görünüyordu, uzun bir doğum sancısından sonra tükendiğinden yakınıp daha

fazla itemeyeceğini söylemiyordu. Sonraları hastane yöneticisi Dr. Enso Duenas'la konuşurken, bu yöntemin bir süredir tüm ülkede standart bir uygulama olduğunu öğrendim. Doğumlarda çok ender anestezi ya da ağrı kesici kullanılır.

Küba oturarak doğurma pozisyonunu tüm ülkede deniyor. Diğer birçoğu gibi bu hastanenin de bir doğum odasında Arjantin tipi doğum sandalyesi var (sırt üstü biçimde doğumda kullanılan daha geleneksel masanın yanı sıra). Hastane müdürü, her iki yöntemi de birbiriyle karşılaştıran ayrıntılı bir araştırma yaptıklarını ve bu amaçla, normal doğumlarda, yöntemlerden birine hazırlanan müstakbel annelere sırayla uygulandığını açıkladı. Oturarak doğum üzerine modern araştırmaların, Fransız doktor Paul Rodet'nin ilkel halklar arasında kullanılmasını incelediği 1886 yılına dek uzanmasına karşın, Küba'da ancak 1950'de, Doktor C. Alvarez Lajonchere ve Pedro Castro'nun bu yöntembilimsel değişime yeniden ilgi göstermeleriyle devreye girdi. Devrimci zafer geniş ölçekli araştırmayı olanaklı kıldı. Dr. Lajonchere, «kadının yatay pozisyonu onu psikolojik olarak etkiler, çünkü edilginlik getirir; kadının, çocuğunun doğumuna etkin bir biçimde katılması gereklidir, bu da psikopropilaktik kılavuzluğumuzun odak noktası olmalıdır,» diyor.

Tanık olduğum bir doğum sırasında, ayda üç-dört yüz bebeğin doğduğu doğum odasındaki hava gerginlikten uzak ve verimliydi. Doğuma hazır olan masadaki kadın «itemeyecek kadar yorgun olduğunu» unutmuş, kendini tamamen çocuğun doğmasına vermişti. Çok ılımlı bir episiotomi* gerekliydi. Bebek, yaklaşık 3,5 kilo ağırlığındaki bir oğlan, kısa bir süre içinde ortaya çıkı-

* episiotomi: doğum sırasında vulva deliğinin jinekolojik amaçlarla cerrahi olarak kesilmesi. (ç.n.)

verdi. Doktor anneye «oğlunuz oldu» diyor, anne de doktora «böylece iki tane etti» diyordu, bense balgamın kaldırılması, gözlere dikkat edilmesi, solunumun, ağırlığın ve uzunluğun kontrol edilmesi için yapılan işlemlere bakıyordum.

Annenin doğum masasından doğum-sonrası odaya gitmek üzere tekerlekli sedyeye binmesine yardım ederken, herkes birkaç tebrik sözü ya da bir gülümsemeyle onun neşesine katılıyordu. Sedye, pamuklu botlarımı çıkardığım yerden geçerken el sıkıştık ve gözlerimiz sessiz bir kahkahayla karşılaştı.

**Gelişmemiş Ya da Erken Doğan Bebek**

González Coro'nun yedinci katı özel bakım katıdır. Seyredeni sterilize bölgeden ayıran cam partisyonların ardında, doğumla ilgili bakımın başka bir önemli kısmı yer alır. Erken doğan bebeklerle özel bakım gerektiren diğer bebekler burada özel eğitim görmüş doktorlar, hemşireler ve hastabakıcılar tarafından bakılır. En modern küvezler, yaşamalarını düşünmenin çok zor olduğu küçük ve kırılgan insanoğullarını barındırır. Bunların bazılarının çok karmaşık sorunları vardır ve soluk almalarına makinayla yardımcı olunur; diğerleriyse damardan beslenir.

Bütün dünyadaki belli başlı hastanelerde bunlara benzer özel bakım birimleri kuşkusuz vardır, fakat burada iki önemli ayrım söz konusudur. Öncelikle, Küba gibi bir ülkede, bu tür bir bakımı gerektiren çocuklar için ölüm-kalım savaşı demek olan bu hizmet tamamen parasız ve herkese açıktır. İkinci olarak, çocukların anneleri, sorunlu çocuklarına camın öte yanından endişe ve umarsızlıkla bakmaz, küvezlerin yanındaki iskemlelere oturarak bebeklerle konuşurlar, her ikisi için de

öylesine önemli olan anne-çocuk ilişkisini geliştirdikçe geleneksel engelleri reddederler. Gelişmemiş ve erken doğan bebeklerin büyük kısmı bu özel bakım biriminin ilk küvez bölümünden, annelerinin onlarla çok daha yakın bir ilişkiye girebileceği bir bölüme geçerler. «Erken doğanlar»ın ve doğum kusurlu bebeklerin bakımına verilen bu eksiksiz önem, Küba'da bebek ölüm oranının azalmasındaki belli başlı etmenlerden biri olmuştur.

Ne var ki bu bölümde kurtarılamayan bebekler de vardır. Isabel Delfino, bebeğin birkaç haftadan fazla yaşamasının beklenmediği böyle bir olayı anlattı. Had safhada deformasyon olduğu durumlarda annenin çocuğu görmemesine çalışılır ve ölüm kesinse ilişki kurdurtulmaz. Fakat bu olayda, anne çocuğunu ölene dek görme hakkı konusunda ısrar etmişti ve psikolojik açıdan da bunu yapma gücünde olduğuna karar verilmişti. İsteği kabul edildi ve bebekle birlikte özel bakım birimine geçti. Bebeğin bir haftalık yaşantısı boyunca bakımına yardımcı oldu. İsabel, annenin geçirdiği sarsıntının en aza indirgendiğini, yeniden hamile kalma konusundaki tavrının ve olup bitenlere uyum sağlamasının çok olumlu bir biçimde etkilendiğini açıkladı. Çünkü bebeğine mümkün olan herşeyin yapıldığını görmekle kalmamış, trajediyi özümsemekte çok önemli olan katılımı da yaşamıştı. Bir kadının, bebeğinin ölüm haberini bir odanın ya da bölümün uzak atmosferi içinde doktordan ya da başka birinden duyması başka, olayların kendi kişisel deneyiminin parçası olması başka bir şeydir.

**Süt Bankası**

Küba'da emzirmenin kolay olması için herşey yapılır. Emzirmenin yararlarıyla ilgili konuşmalar doğum

öncesi eğitimin bir parçasıdır. Kübalı doktorlar, bebeğin sağlıklı büyümesinin en azından kısmen yaygın beslenmeye bağlı olduğuna inanıyorlar. Çiçeği burnunda anneler, ilk birkaç haftada bebek ne zaman aç görünse emzirmeye özendiriliyor; bebek zamanı kendi ayarlayacaktır. Kadınlar hamilelik sırasında ve sonrasında meme ve meme uçlarının bakımı konusunda eğitiliyorlar. Sonra çalışan annelere ücretli emzirme izni veriliyor. Anne-bebek ilişkisindeki bu kısmın en ilginç özelliği, Küba'daki bütün doğum evlerinde olan süt bankasıdır. Her sabah bir hastabakıcı elinde bir süt kartı ve elektrikli sağma aygıtıyla gelir, annelerin yeni doğmuş bebeklerini yanlarına aldıkları odaları dolaşır. Fazla sütü olan kadınlar fazla sütlerini verir, bütün sağlıklı anneler de, isterlerse, sütün akmasını özendirmek için sütlerinin birazını verebilir. Depo edilen bu süt sterilize edilir ve annelerinin emziremediği çocuklara verilir. Alışılmışın dışında fazla sütü olan anneler çoğun hastaneden ayrıldıktan sonra da süt vermeye devam eder. Bu sistem, eşitsiz doğal bağışıklıktan *tüm* bebeklerin yararlanmasını sağlar.

### Çalışan Kadının Annelik Yasası

Küba'da doğum izni 1934'te yasalaştırıldı ve kâğıt üzerinde tüm çalışan anne adaylarına yarar sağladı. Ne var ki, bu kadınların büyük çoğunluğunun gereksinimlerini karşılayamadı. Yararları köylü kadınları, binlerce fahişeyi, çok sayıda hizmetçiyi ve burjuva toplumunda sayısız tuhaf işlerde çalışan kadınları kapsamadığından, 27 Mart 1963'te, genel toplumsal güvenlik yasalarına, aşağıdaki maddelerle doğum izni eklendi :

1) doğumla ilgili kazanımlar hem devlet hem de özel sektörde çalışan bütün anne adaylarına genişletildi;

2) doğum öncesi ve sonrası on iki hafta ücretli izin güvenceye alındı;
3) her çalışan anneye çocuğunu emzirmesi ve bakması için bir saat ücretli izin verildi;
4) çalışan hamile kadınlara, doğumevinden çıkana dek, hamilelikleri ve çocuklarının iyi büyümesi için gerekli hizmet ve eşyalar verildi; ve
5) bebekleri özel hastanelerde (Küba'da o zaman hâlâ vardı) doğan çalışan kadınlara para yardımı yapıldı.[6]

1963'te hazırlanan bu maddeler var olan kazanımları daha da genişletti kuşkusuz. Fakat 1974'te, devrim, daha geniş kazanımlar sağlamaya yeterli toplumsal ve ekonomik bir temeli pekiştirdi. 1263 sayılı yasa aynı yılın 14 Ocak'ında yürürlüğe girdi. Yasa, diğer şeylerin yanı sıra:

1) kadınların sosyalist bir toplumun inşasına katkısını tanıyarak doğum izni kazanımlarını artırdı;
2) hamilelik, doğum ve doğum sonrasında tıbbi bakımı güvence altına aldı;
3) anne ve yeni doğan bebeğin tıbbi bakımını güvence altına aldı;
4) ücretli doğum izni süresinin 18 haftaya (12'si doğum sonrasında) çıkardı (iki ya da **daha çok** doğumda ve doğum tarihinin hesaplanmasında hata yapıldığı taktirde, bu süre iki hafta daha uzatılabilir); ve
5) çocukları özel bakım gerektirdiğinden işlerine geri dönemeyen anneler için bir yıla kadar ek ücretsiz izin verildi (böyle durumlarda kadın işine döndüğü zaman aynı görev ve ücreti alacaktır).[7]

Bu yazı için yaptığım hazırlığın bir kısmı da González Coro Doğum Hastanesi'nde yoğun inceleme ve gözlem dönemiydi. Bu sırada sorularımı not ettim ve

6. Küba Annelik Yasası, Küba hükümetince yayınlanan **La Mujer y el Socialismo en Cuba**'da basıldı.
7. **La Mujer y el Socialismo en Cuba.**

son gün yanıtlar için Dr. Duenas'la görüştüm. Hastanedeki bakımın farklı özelliklerinden ve gördüğüm insan ilişkileri biçiminden nasıl etkilendiğimi anlatırken, Dr. Duenas beni uyararak çok parlak bir manzara çizmememi söyledi. «Hâlâ azgelismiş bir ülkeyiz,» dedi, «ekonomik ablukadan çok çekmiş ve hâlâ da çeken bir ülke.»

Kuşkusuz Kübalı'ların hâlâ birçok şeyi yok. Ama genel olarak tıbbi bakım gibi annelik bakımı da devrimden önce var olan ilkelere taban tabana zıt ilkelere dayanıyor. Hastanın psikolojik gereksinimlerine pek aldırmayan bir doktorla karşılaşabilirsiniz, hastasına karşı kaba ve itici davranan bir doktorla da karşılaşabilirsiniz, fakat hastayla ilişkisi danışma ya da tedavi bedeline dayanan bir doktorla karşılaşamazsınız. Öncüller tamamen farklıdır : Artık sağlık hizmetleri, halkın onları edinme hakkına ve devletin onları sağlama yükümlülüğüne dayanmaktadır

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

# AİLENİN GELİŞMESİ

Burada bir acı yaşadık, Tassende'yi —Jose Luis— işitmenin acısını: «Kızımı hep sevdim, onu terketmedim, buraya geldim, çünkü onu seviyorum.» Kızının bunu anlayacağından emin değildi ve bu sözleri defalarca tekrarladı durdu. Diğer yoldaşların şöyle dediğini işittik: «Belki annem onu sevmediğimi düşünüyordur, çünkü ona acı çektiriyorum, oysa şimdi onu belki hiç sevmediğim kadar çok seviyorum...» Moncada'ya bugün şekerkamışı kesmeye gittiğimiz aynı tutkuyla, okullarımızın kırsal bölgelerden gelen kız ve erkeklerle dolu olduğunu gördüğümüz aynı tutkuyla gittik. Çünkü Moncada'ya gittiğimiz zaman bütün bunları kafamızda yaşıyorduk. Görecek kadar yaşayıp yaşamayacağımızı bilmiyorduk, fakat gerçekleşeceğinden emindik. Bu nedenle de ölümün değil, yaşamın peşindeyiz.

Haydée Santamaria, Moncada hakkında konuşma, 13 Temmuz 1967

Saat neredeyse yedi. Bütün gün altı ve sekiz punto dizgi okumaktan gözlerin ağrıyor. Toplumsal Bilimler'in Tarih Bölümü'ndeki yayınevinde çalışıyorsun. Burada altı yıl sekreter olarak çalıştıktan sonra düzelti konusunda kurs görmeye karar verdin. Kursu bitirdikten hemen sonra düzeltmen oldun. Saat neredeyse yedi ve

kreşe zamanında gitmek, çocuğunla yemek zamanı evde olmak, günün olaylarını kocan ve daha büyük çocuklarınla paylaşmak ve FMC toplantısına yetişmek için hemen fırlamak zorundasın. Bugünkü toplantı önemli, çünkü son üç aylık dönemin önde gelen kadınları seçilecek.

Kreşe giderken, bugün birinin 17. ve 12. Caddelerde kavrulmuş pirinç sattıklarını söylediğini anımsıyorsun. İş çıkışı saatlerinde ulaşımın zorluklarına sessizce lanetler yağdırarak iki blok geri dönüyor, beş porsiyon pirinç alıyor, pirinçleri, bu tür durumlar için hep yanında taşıdığın plastik çantaya koyuyor ve tam son ana babalar çocuklarını alırken kreşe yetişmek üzere acele ediyorsun. Apartmanına yalnızca altı sokak var, bina küçük ekip[1] emeğiyle inşa edilen yeni bir yapı ve geçen yıl kocanın işyerinden verildi. Kocan bir mobilya fabrikasında torna tezgahı işçisi. Merdivenleri çıkarken oğlunun sesini ve kocanın ortanca kızına bir şeyler söylediğini duyabiliyorsun.

José bir saattir evde ve masayı neredeyse kurmuş. İki büyük çocuğun oturma odasını baştan savma topluyor. Kocan fazladan bir zahmete girip bakkala gitmiş, pişirdiği özel yemeğin kokusunu duyabiliyorsun —do-

1. Küçük ekipler, hükümetçe sağlanan malzemelerle apartman inşa etmek üzere gönüllü olan inşaat işçileri timleridir. Katılan işçiler dört katlı, yirmi daireli evler inşa etmek üzere işlerinden yaklaşık dokuz ay ayrılmayı kabul ederler. Onların yerini alanlar da üretim düzeyini düşürmemeyi kabul etmelidir. Yapı biter, Yapılar Bakanlığı'nca denetlenir ve bütün daireler döşenince işçiler işlerine geri dönerler. Burada işçiler kendi aralarından bir komite seçer, bu komite de işçilerin yeni yapılar için verdiği teklifleri değerlendirir. Bu komite halkın gereksinimlerini araştırır, bir kitle toplantısına önerilerini sunar ve son söz işçilerde olur. Şili darbesinin yapıldığı Eylül 1973'ten bu yana, her yeni yapıdan bir daire bir Şilili mülteci aileye verilir; diğer on dokuzu işyerinde çalışanların gider. Kira, aylığın % 6'sıdır. Küba bu şekilde, hâlâ önemli bir sorun olarak duran konut sorununu çözmeye çalışıyor. Küçük ekiplerin yaptığı 1000 yapıdan 10'u kırsal bölgede inşa edilmiştir.

mates soslu patlıcan kızartması. Onları kucaklayıp plastik çantandaki hâlâ ılık pirinçleri geniş bir tabağa boşaltırken, patlıcanla pirinç iyi gider diye düşünüyorsun. Oğlun yemeğin nihayet hazır olmasıyla rahatlıyor, beyzbol stadına erkenden gitmek istiyor. Las Villas Havana'yla oynuyor ve stadyum hep tıklım tıklım dolu, çünkü CDR'nin gönüllü emeği Latin Amerika'daki en büyük ve en iyi statı yaptı çünkü, devrimden bu yana bütün spor karşılaşmaları parasız.

14 yaşındaki kızın Cari Federasyon'a yeni katıldı, bu yüzden bu geceki toplantıya seninle birlikte gelecek. Kocan okula gitmek zorunda. İşçi-öğrenci gece okulu planında yüksekokula gidiyor. Daire kapısını açık bırakacaksın, çünkü FMC toplantısı merdiven boşluğunda yapılıyor, böylece 4 yaşındaki çocuğun uyanırsa ağlamasını duyabileceksin.

...İki saat geçti. Birçok şeyin tartışıldığı iyi bir toplantıydı. Daire kapısına yaklaşırken José'yle karşılaşıyorsun. Tarih sınavında umduğundan daha başarılı olmuş, yani kendini iyi hissediyor. Yatağa yattığınızda ikiniz de bitkin bir haldesiniz. Uyumadan önce, yarın bölüm başkanınla tartışmak istediğin taslağı düşünüyor ve José'nin parmak uçlarını omuzunda hissediyorsun...

Yukarıdaki satırlar, 1978'de kentte yaşayan bir Kübalı kadının yaşantısından bir kesit olabilir. 20 yıl öncekine benzeyen, gene de ondan çok farklı bir yaşantı. Bu değişiklikler nasıl oldu? Küba sosyalist devrimi aile kurumunu nasıl etkiledi?

**Aileler ve Sürgün**

1 Ocak 1959 devrimci zaferi Küba'daki yaşantıya temel değişiklikler getirdi. Doğal kaynaklar, ulaşım,

bankalar ve hizmetler hemen millileştirildi. Köklü bir tarım reformu toprakları, üstünde çalışanlara verdi. Kent reformu yasaları fahiş kiralarla sömürüyü kaldırdı ve var olan konutları çok daha eşitlikçi bir temelde dağıttı. Yeni konutlar, Havana'daki Las Yaguas gibi en kötü varoşları ortadan kaldırmaya başladı. Halkın sağlık ve eğitimle ilgili temel gereksinimleri herkesin hakkı —ve parasız— oldu. Kaderini ilk kez kendi elinde tutan Küba halkı, elli yıllık emperyalist tahakküm ve yüzyıllarca süren İspanyol sömürge yönetiminin külleri arasından bir sosyalist devlet inşa etmek gibi uzun ve zor bir göreve başladı.

Devrim azgelişmişliği, tüketim mantalitesini, «Amerikan Yaşam Biçimi» rüyasını, yerel parazit hastalığını, yoksulluğun ürettiği diğer hastalıkları ve 20.000 savaş ölüsünü miras olarak devraldı. Bunlara ek olarak, komşusu ABD, kendine bunca yakın bir ülkedeki ayaklanma düşüncesine pek de dostça yaklaşmadı ve askeri ve ekonomik misillemeler hemen başladı. ABD askeri müdahaleye (Domuzlar Körfezi) ya da ekonomik ablukaya (hâlâ yürürlükte) başvurmaktan geri durmadı; daha sinsi yöntemler de kullandı. Soğuk savaş döneminin doruğunda, yoğun bir anti-komünist kampanya kolayca başlatıldı.

Küba'da *bola* denilen titizlikle hazırlanmış söylentilerin adayı istila etmesi uzun sürmedi: «Hükümet çocuklarınızı sizden ayırıp Sovyetler Birliği'ne gönderecek!» «Komünizm ana baba haklarının yok olması demektir...» «Komünistler kiliseleri kapatacak!» «Herkes askerileştirilecek.» Kübalı aile birbirine sımsıkı kenetlenmiş bir gruptu. Geleneksel olarak birkaç aile aynı evde otururdu. Büyükanne ve büyükbabalar, ana babalar ve çocuklar birbirlerine bağımlı ve duygusal açıdan yakındı. İspanyol geleneği özellikle küçük burjuva-

zi arasında geçerliydi. Genç kızlar ve bekâr kadınlar yanlarında bir refakatçı olmaksızın sokağa çıkamazdı, anneler hem oğullarına hem kızlarına (ama en çok kızlarına) karşı fazlasıyla koruyucuydu ve kocalarla babaların sözü kanundu.

Devrimci toplum istekleri bütün bunları değiştirdi. Ayaklanma savaşımına katılmış ya da ilk önemli reformlarla kazanılmış olan kadınlar —kısacası, yeni iktidarın *kendi* iktidarları olduğunu kavrayan kadınlar— yapılması gereken düzinelerle işi yaparak *kendi sınıf çıkarlarını* savundu. FMC'ye katıldılar, milislere katıldılar. Kendi elleriyle okullar yaptılar ve kızlarıyla oğullarını 1961'deki bir yıllık okuryazarlık kampanyasına gönderdiler. Demek ki kadınlar, kocaları «oğlanlarla dışarda»yken ya da «geç saatlere kadar çalışır»ken, artık evde oturmuyordu. Yaşamları daha önce sahip olmadıkları bir anlam edinmeye başladı, bu da doğal olarak birçok ailede çatışma ve savaşımlara neden oldu.

Oligarşi ülkeyi harap bir halde bırakmıştı. Hayli geniş bir küçük burjuvazi de vardı. Küçük burjuvalar geniş bir bakış açısına sahip değillerdi ve bireysel çıkarlarının tehdit edildiğini gördüklerinde (yalnızca yedi milyon olan 1959'daki nüfustan) bir milyon dolayında tahmin edilen bir göç hareketine katıldılar. Ülkeyi terketme eğilimi gösteren ama gitme zamanı henüz gelmemiş olan bazı ana babalar paniğe kapıldı, çünkü *patria potestad*[2] söylentilerine inanıyordu. Çocuklarını önden gönderdiler; ya onlar da arkadan gittiler ya da bazı durumlarda koşulların hafiflemesi yüzünden hiç gitmediler. Günde 200 dolayında insanın ülkeden ayrıldığı bir dönem bile oldu.

Bu şekilde, birçok Kübalı aile toplumsal altüstlük-

2. **Patria potestad,** çocuklar üzerinde reşit olana dek yargı kontrolüydü. Yasalaştığı söylentisine karşılık, böyle bir yasa hiç olmadı.

ten etkilendi. Hemen her ailede, hiç değilse orta sınıftan ya da geniş kent bölgelerinden olanlarda, ülke dışına giden bir teyze, yeğen, baba, kızkardeş ya da erkek kardeş vardı. Kübalı aile çoğun çok karmaşık biçimlerde sınıf savaşımına derinden katıldı. Kan artık sudan daha inceydi. Bazı durumlarda kızkardeşlerle erkek kardeşler ya da babalarla oğullar kendilerini karşıt yanlarda buldu. CIA'in, altmışların ortalarına dek tam olarak yenilgiye uğratılamayan karşıdevrimci grupları teşvik edip desteklediği Domuzlar Körfezi ve Escambray Dağları'nda bu oldu.

Bu kural değildi, ama Florida kıstağının her iki yanındaki aile üyeleri için kural oldu. İnsanlar Holywood düşleriyle ABD'ne gitti ya da çocuklarını gönderdi. Ne tam Kübalı ne de tam Amerikalı oldukları tuhaf bir ülkede bir kültür şoku yaşadılar. Anti-Latin ırkçılıkla, hayli sanayileşmiş bir toplumun yabancılaşmasıyla ve Miami'yle New York'ta sürgün toplumunun yozluğu ve ahlâksızlığıyla karşılaştılar. Korunaklı küçük burjuva kökenli genç kadınların Tampa ya da Gainesville'de hizmetçilik yapmaları hakkında öyküler vardır. Çocuklar, ilaç kullanılan, hızlı, Vietnamlı altmışlarda yetişti ve hepsi ana babalarının ideolojisini sürdürmedi. O yıllarda genelde ABD gençliğinin radikalleşmesine neden olan şeyler, mülteci Kübalı gençleri de radikalleştirdi.

Ana babaları onları ülke dışına götürdüğü ya da yolladığı zaman altı, sekiz ya da on yaşında olan genç Kübalı mülteciler yavaş yavaş bir araya geldi ve kendi gerçekliklerini, «Amerikan Yaşam Biçimi»ni ve kendilerine Küba devrimi hakkında anlatılanları sorgulamaya başladı. Bu gençlerin bir kısmı *Areito* adlı bir dergi çıkarmaya başladı. İlk Antonio Maceo Ekibi'nin kurulmasında rol oynadı. Ekip'in üyeleri 18 yaşına gelmeden

Küba'dan çıkarılanlardan ve ekonomik ablukanın kaldırılmasıyla Küba-ABD ilişkilerinin daha iyi bir hale gelmesinin herkese yarar sağlayacağına inananlardan oluşuyordu. Bu gençler Küba'da gerçekten neler olduğunu kendileri görmek istiyorlardı. İlk ekip 1977'de adayı üç haftalığına ziyaret etti. Bunun sonucunda gizli şeyler açığa çıktı. Mülteci Kübalı gençlerle ardlarında bıraktıkları aile üyelerinin karşılaşmaları özellikle yoğun ve etkileyici oldu. Bazı durumlarda kızlarla oğlanlar ana babalarıyla yeniden birleşti.

Jorge Canas'ın durumu tipik bir olaydı. Aiesi onu 13 yaşındayken ABD'ne göndermişti, kendileri de sonradan onun yanına gidecekti. Jorge'nin ağabeyi askerlik yaşına gelip askere alınınca, yolculuklarını erteledi-ler. Sürekli bir şeyler çıktı ve Küba'dan hiç ayrılmadılar. İlk Antonio Maceo Ekibi'nden olan Canas ailesiyle karşılaşmasını şöyle anlatıyor:

> ... Sokakları anımsadım, evime yaklaşırken bana tanıdık geldiler. Ne var ki asıl karşılaşma anı beklenmedik bir şeydi. Apansız kendimi koskoca bir insan kalabalığının —otuz ya da kırk kişi, her yaştan insanlar— ortasında buluverdim. Araba durdu, kapı açılmadığı için dışarı çıkamadım. 8 ya da 9 yaşlarındaki birkaç çocuk yardım etti ve elimi ilk sıkanlar da onlar oldu. Tanımadığım bir dolu yüz gördüm, birinden diğerine giderken insanlar beni kucaklıyordu. Birden bir kadın öne çıktı, kollarını açıp bana doğru gelmeye başladı. Tereddüt ettim. Annem... Biz kucaklaşırken babam bir yandan, ağabeyim öbür yandan ortaya çıktı. Halalar, amcalar, kuzenler, arkadaşlar, komşular; kucaklaşmalar, selamlaşmalar. Bahçede gezinirken 16 yıl önce ektiğim çam ağacını gördüm, o zaman iki ayak uzunluğundaydı. Şimdi evden daha uzun bir ağaç olmuştu. Oturma odası tam anımsadığım gibiydi. Bana soğuk bir bira getirdiler. Ben de bir film seyrettiğim duygusundan sıyrılıp, yaşamımdaki en önemli deneyimin başkişisi oldum...

Ailemle yeniden karşılaşmak benim için çok anlamlıydı, bunu ancak ülkemle yeniden karşılaşmakla kıyaslayabilirim. 13 yaşındayken, 1926'da tek başına Küba'dan ayrılmıştım, ailem beni, çocukları ana babalardan ayırıp Sovyetler Birliği'ne gönderecekleri korkusuyla (bu korku asıl olarak ABD tarafından kışkırtılıyordu) göndermişti. Ergenlik çağını 17 yaşına dek Katolik toplumsal hizmet evlerinde geçirdim, sonra kendi başımın çaresine baktım. Ülkeme dönmek, çok farklı yolları ve zorlukları içeren, kimliğini ve köklerini arama sürecinin doruk noktasıydı. Yaşantımdaki en önemli deneydi bu ve Küba'dan ayrılma deneyinin yerine geçti...[3]

Kübalı mülteciler ABD'nde tarihi durdurmaya çalıştı, yabancılık, tecrit ve kültür şokunun ağır sonuçlarını yaşadı — sömürüden, ırkçı cinayetlerden ve çoğun hiç ayrılmamaları gerektiğini kavramlarındansa hiç söz etmeyelim. Bu sırada Küba'daki aileler de sarsıntılar yaşadı, ama çok farklı bir bağlamda.

İnsanlar kendi kollektif kaderlerini gerçekten kendi ellerinde tutup denetlemenin ne demek olduğunu kavramaya başlayınca, her tür şey olmaya başladı. Yeni bir tür özgürlük doğuyor. Kadınlar artık baskıcı kocalarına baş eğip evde oturmuyor, ya da kocalarına meydan okuyarak ev dışına çıkma gibi *bireysel* insan haklarını iddia etmiyor. Artık üçüncü bir seçenek var: Yüzbinlerce kadın ve erkekle birlikte, toplantılara katılarak, milislere katılarak, gönüllü çalışmalara katılarak ya da ücretli işgücüne girerek sınırlı ufuklarının ötesine geçebilirler. Ve de geçtiler.

Devrim de fazla koruyucu ana baba - çocuk ilişkilerini hemen kırdı. 1961'deki okur-yazarlık kampanyası bu tür ilk geniş ölçekli denemeydi. Okuryazarlık kampanyasını dev kahve hasatı (1962) ve «Flora» Kasırgası (1963) sırasındaki kurtarma ekipleri izledi. Halka kül-

3. AREITO'dan, ilk Maceo Ekibi yolculuğuyla ilgili özel sayı.

tür götürmek üzere kırsal bölgelere giden genç sanat öğretmenleri, 100. Yüzyıl Gençlik Müfrezesi ve 1978'de Angola'ya giden 732 genç Kübalı öğretmen vardı.

Küba'yı terkeden akrabalar, kalan aileleri, çiftlik tipi iki katlı ev ve pembe soğutucu öyküleriyle dolu mektuplarla bombardımana tuttu. Bazıları bu «lüksler» den cidden yararlandı; diğerleri, adımlarını atmadıkları evlerin önünde fotoğraf çektirdi; çünkü ayrılma kararlarını haklı çıkarmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Küba'da yeni sürecin ilk on yılı özellikle zordu ve özveriler günün gerekli bir parçası oldu. Dağıtılan malların oranı eşitlikçi ama azdı. Fakat halk gerçek ya da hayali bir soğutucuyla karşılaştırılamayacak bir neşe yaşıyordu.

Ülkeyi terkeden aileler ve arkadaşlarla karşılaşan genç insanlar arasında gelişen yeni bilinç sayısız öykü, şarkı, mektup ve şiire yansıyor. Aşağıdaki üç şiir özellikle bu sorunu ele alıyor. Birincisi, «Annemle Hiç Konuşmamış Olmak», José Yanes'in. Janes annesiyle yaptığı düşsel bir konuşmada diyor ki:

Anne :
José Marti
hiçbir şey yazmamış olsaydı
(Mercado'ya bile).
Açlığını hiç sürüklemeseydi
ve ayakkabılarının izlerini Amerika'da.
Nezleden ölmüş olsaydı.

Benny Moré
hiç doğmamış olsaydı,
**Santa Isabella de Las Lajas'ı**
hiç yazmasaydı.

Marianao'daki parkta
felsefe öğrenmeseydim,
**tibiri - tabara**'yla dansettiğini
hiç duymasaydı kulaklarım

Kimse bana
— Nague, ben en çoğum demeseydi!

İnsanlar bu ülkede konuşmasalardı
tek bir söz söylemeden
ve her yer hiçbir yer olsaydı.

Fidel bizi mahvetmeseydi
**Tarih Beni Haklı Çıkaracaktır**'la,
ve dağlara gitmeseydi
ve burslu öğrenciler olmasaydı
ve biz söz etmeseydik diyalektikten
ve Marksizmden,
açlığımız bizim hatamız olsaydı
belki evet der
ve seninle gelirdim
(ve gene palmiyeler ve güneş
ve yeşil hep olurdu.)
Senin bile olmayan,
seni ilgilendirmeyen bu yolculuk
hiç düşünmediğin
üvey kızlarına ve erkek kardeşlerime ait,
gene de taşıyorsun onları
çünkü nafakalarını çıkaramayacaklarını biliyorsun.
Çünkü senin sorunun anne
hep yeni bir sorun bulmaktır.
Artık tahammül etmek zorunda değilsin
ölü annenin ismini sayıklayan
sarhoş babama
(evden nasıl ayrılmak zorunda kaldığımızı anımsa).

İşler böyle olmasaydı
seninle giderdim,
keşke o küçük manikür çantasıyla
geldiğini gördüğümde
yok olan
karın ağrılarımın
anıları yüzünden olsaydı,
çünkü babam sana hiç para vermezdi.

Böylece şaşırıp gitmezdin
konserve fabrikasında
çalışmak istemediğime
ve sonra keşfederdin beni
aşk ve insanlık üstüne düşüncelerle
dolu kâğıt parçalarını okuyarak.

İşler böyle olmasaydı
seninle giderdim,
ağlamaman için geceleri.

Lezama kurulu ailelerin parçalandığını
anlamanı sağlayabilseydi,
sen de gitmemeye karar verir
ve kendin için yaşardın yıllar boyu,
hakkında hiçbir şey bilmediğin
bu tuhaf ülkede
nasıl yaşayacağını düşünerek
kendini yıpratmak zorunda kalmazdın.
İşler böyle olsaydı
ağlamazdım bu parktaki
bankta,
gözyaşlarım yanaklarımdan akmazdı.
Çünkü salt ayrılan aile
sorunu değil bu,
cehennem bu anne.[4]

İkinci şiirde Victor Casaus on yıl önce giden bir arkadaşıyla konuşuyor:

---

4. Ernesto Cardenal, **Poesia Cubana** (Meksika, D.F. : Editorial Extemporaneos, 1977).

Şiir o kadar Küba'ya özgü ki, sözcüklerle terimlerin biraz açıklanması gerekiyor. José Marti, Dos Rios'da öldürülmesinden bir gece önce Manuel Mercado'ya mektup yazıyordu; mektup tamamlanmadan kaldı. Benny Moré kırklarda ünlü bir Kübalı şarkıcıydı ve **Santa Isabela de Las Lajas** en tanınmış şarkılarından biriydi. **Nague** ise bir siyahın diğeriyle konuşurken kullandığı «Hey, zenci!» demektir. **Tarih Beni Haklı Çıkaracaktır,** Fidel Castro'nun 1953'teki Moncada Kışlası saldırısından sonra mahkemede yaptığı savunmaydı. Lezama, Yanes'in dostu ve akıl hocası olan önemli bir Kübalı ozan olan José Lezama Lima'dır.

## BARBARA

Sen nefret ettiğim bir dünyadasın
en iyi çocuklarımla saldırdığım
ya da tükürdüğüm
ama sonunda
birbirimizi bulduk
Marti Anıtı'nda konuşmak için
ülkeyi terketmemeye
ikna etmek için seni zavallı savlarımla
Barbara bana babanı anlatma
lütfen
yaşama biçimimizi
sana baktım göğüslerine baktım
titriyor
gece ayazında
bacakların güçlü diye düşündüm
hatırlamadığım bazı kitaplardan
kusulmuş paragrafları
Marti mi? Yoksa tarih mi?
Senden önce gidenler
hakkında fazla bir şey işitmedik
Pittsburgh'ta
birlikte yaşayan iki profesör
Ohio'da iyi yaşayan öğretmenler
kuşkusuz tanımadığım :
senden hiç haber yok
Şimdi benim gibi yirmiyi aşkınsın
artık yetmişlerin sonuna yaklaşıyoruz
her birimiz kendi tarafında
Ana babanı onca kızdıran şey
on yaşında
Uzun bir yılın ortasındayız
Ana baban bunu da anlamayacaklar
1960'ı konuştuğumuz Marti Anıtı'nda Barbara
sana söyleyecek
basmakalıp şeylerim yok
anlayamayacağın bir ilahi mırıldanıyorum
nerede olursa olsun Tanrı göğüslerini korusun
Tarih'te titremeyi seçmemeleri ne kötü.[5]

5. Victor Casaus, **Entre Nosotros** (Havana : UNEAC, 1977).

Casaus'un sözünü ettiği «uzun yıl», 1969-70'deki sekiz aylık dev şekerkamışı hasatıdır. Her iki şiirde de, Jose Marti, devrimci süreçte yeniden canlandırılan Kübalı kimliğinin bir simgesi olarak kullanılmıştır.

Üçüncü şiir, Miguel Barnet'in yalnızca «Devrim» adını taşıyan bir şiiridir:

Devrim geldiğinde
kalabalıklar odama girdi
Çekmeceleri, odaları dolaştı,
dikiş kutusunu değiştirdi

Bu eski yalnızlık artık yok
ve büyükonnem bıraktı anıları dokumayı
konuşmayı bıraktı
şarkı söylemeyi bıraktı

Umutla gördüm, görmeliydim.
aydınlık nasıl da doldu odaya
annem pencereleri açınca
ilk kez.[6]

Kübalı mülteciler topluluğunun temsilcileri, Küba devrimci hükümetinin davetiyle, 1978 Ekimi'nde tarihsel bir diyaloğa katılmak üzere adaya geldi. Hükümet temsilcileriyle mültecilerin temsilcileri herşeyden söz ettiler: halka karşı işledikleri suçlardan dolayı hâlâ hapiste olan tutuklulardan, yirmi yıldır ayrı olan ailelerden,ülke dışında yaşayan Kübalıların ulusal kimliklerinden. Hükümet ayda 400 siyasal tutukluyu serbest bırakmayı kabul etti; isteyenler ABD'ne de gidebilecekti, bunu tutukluların ancak % 25'i istedi. Aileleri ve dostları ülke dışında yaşayan siyasal tutuklular da gitmek-

6. Miguel Barnet, **La Sagrada Familia** (Havana : Casa de Las Americas, 1967).

te serbestti, oysa ABD onları kabul etmeye pek istekli görünmedi. Devrime karşı terörist faaliyete katılmamış, ülke dışındaki Kübalılar'a Ocak 1979'dan sonra ziyarete gelme izni verildi. Bir ülke ancak olağanüstü güç ve duyarlılıkla böyle adımlar atabilir. Küba'nın kararı mülteci topluluğunu kutuplara ayırdı ve kalanlar ile en gerici güçleri yalıttı.

**Geçiş Dönemindeki Kübalı Aile**

Ailelerdeki değişiklikler evlenme, boşanma ve çocuk istatistiklerine yansıyor. Küba Bilimler Akademisi'nin yaptığı araştırmalara göre, 1959'dan önce Küba'da görece düşük bir evlenme oranı vardı, her yıl bin kişide beşten az evlilik olurdu. Devrimden hemen sonraki ilk yıllarda evlenme oranı dünyadaki en yüksek orana çıktı. 1959-61'de Küba'da evlilik sıklığı eski oranın iki katını aştı. Oran 1963'ten başlayarak yılda bin kişide altıdan çok az daha fazla olan bir düzeyde kaldı, 1965'te yeniden binde 8,9'a fırladı, sonra eski rakamlara indi. 1968'de bin kişide 10 evliliğe çıktı, bunu da 1970-71'de 13'e varan yeni artış izledi. 1972'de 10 evlilikte istikrar vardır, ki bu da yüksek bir orandır. Bu oran kır ve kent bölgeleri için benzerdir. Aynı dönemdeki boşanma istatistikleri de aynı modeli izleyerek artış gösterir.

Küçük ekipler yoluyla büyük bir ilerleme kaydedilmesine karşın, konut, Küba'nın bugün en zor işlerinden biri olarak kalan bir sorun. Çiftler kendi evlerine sahip olmak için çoğun birkaç yıl beklemek zorundadır. Buna yönelik bir çözüm olarak, erkeğin ya da kadının ailesiyle geçici ya da sürekli birlikte oturuyorlar. Çiftlerin kendi aileleriyle yaşadığı, hafta sonları, kısa bir tatil ya da otelde geçirilen bir gece bir araya geldiği durumlar da var. Bununla birlikte, geçici olsa da, ciddi olan bu ra-

hatsızlıklar ne evlenme oranını ne de çocuk sahibi olma coşkusunu büyük ölçüde etkilemiş görünmüyor.

Evlilik verilerinin analizi, artışları devrimden sonra birlikte yaşamaların yasallaşmasına bağlıyor. Dahası, gerçek halk iktidarıyla yaratılan genel coşku, kadın ve erkekleri yeni aileler kurmaya teşvik etti. Fakat en önemlisi, iş güvenliği, kent ve tarım reformu, sağlık ve eğitim gibi gerçek değişikliklere dayalı bir gelecek umudu, herkesin aile yükümlülük ve inançlarını üstlenmesini sağladı.

Devrimden önce Küba aile yaşamında engelleyici bir toplumsal rolü olan din, etkisini büyük ölçüde azaltı, dinin gereğine inananlaraysa hâlâ ulaşabilir olarak kaldı. İnananların ayaklanma döneminde devrimci sürece katılmalarına karşın, Katolik ve Protestan kiliseleri karşıdevrimci faaliyetin kılıfı oldular. Bununla birlikte, dini öğretilerle sınırlı kaldıkları takdirde kapatma yoluna gidilmedi. Dinsel özgürlük Küba devriminin her zaman ilkesi olmuştur. Hükümet dini topluluklara gerekli malzemeleri (kaşer eti*, komünyon yufkası**, mum, kilise yapıları için boya) en keskin kıtlık dönemlerinde bile sağlamak için büyük özverilerde bulunmuştur.

Katolik, Protestan ve Yahudi topluluklarıyla devrimci hükümet arasındaki ilişkiler, bu topluluklar devrimci sürece karşı daha az ayrılıkçı bir tavır aldıkça iyileşti. Hemen hemen bütün kiliseler «hep vaaz ettiklerimizi gerçekleştiren» bir sistemin yanında yer alan bildiriler yayınladı, ABD ekonomik ablukasına karşı çıktı ve mensuplarını gönüllü çalışmaya katılmaya teş-

* kaşer eti: dinsel açıdan temiz sayılan et. (ç.n.)

** komünyon yufkası: Katoliklerin Aşai Rabbani ayininde kullandıkları mayasız ince ekmek. (ç.n.)

vik etti. Küba devrimci hükümeti, Latin Amerika'daki yaygın ilerici Hıristiyan hareketinin önemini ilk kavrayanlardandı. Yetmişli yıllarda Havana'da bir dizi uluslararası din adamları toplantısı yapıldı. Yeni sosyalist anayasa mutlak dini özgürlüğü savunur ve Küba yasaları laik iktidardan yararlanarak bu özgürlüğü perdelemeye, inançlıların medeni haklarını ellerinden almaya ya da bu haklara saldırmaya kalkışanları cezalandırır.

Batista yönetimi sırasında, Küba kültürüyle yakından ilişkili Afrika dinleri yasaklandı. Gene de *bembé*'ler[7] ve diğer törenler yapıldı, tabii koruma parasının semeresini toplayan küçük yetkililerle birlikte. Küba devrimle birlikte Afrika dinlerini yasallaştırdı. Bilimsel bir eğitim alan yeni kuşakların boş inanlardan, şans törelerinden, arınma ve üyelik törenlerinden, Yoruba[8] kültüründen uzaklaşma eğilimi göstermelerine karşın, şarkı, dans, şiir ve tasarım yönünden zengin bir halk geleneği tüm boyutlarıyla teşvik ediliyor. Folklor grupları tüm ülkede, bu sanatı geleneksel olarak kuşaktan kuşağa taşıyan yaşlı erkek ve kadınlarla birlikte gelenekleri, aletleri ve giysileri tanımlıyor. Okullarda müzik ve dans konularında özel dersler veriliyor.

Yehova Şahitleri gibi birkaç tarikat gericiliğin ve bazen de karşıdevrimciliğin kaleleri olmuştur. ABD destekli Yehova Şahitleri, özellikle kültürel açıdan en geri alanlardaki insanları etkileyerek, 1959'dan sonra adadaki çalışmalarını genişletti. On yıldan uzun bir süre, hükümet ve parti bu sorunla mücadele etti. Devrim yanlısı güçler, ciddi bir yanlış yaptıklarını söyleyerek Yehova Şahitleri'ni ikna etme gibi uzun ve sabırlı bir

7. **Bembé** bir Afrika dinsel törenidir.
8. Yoruba halkı Batı Afrika'dadır. Küba'ya getirilen çoğu Afrikalı bu bölgedendir.

işe giriştiler. Tıbbi bakımı ve kan naklini reddeden doktrinlere bağlanarak yaşamlarını yitirebilirlerdi. Yehova Şahitleri çocuklarına bayrağı selamlamamayı öğretiyorlar ve Öncü Hareketi'ne katılmayı yasaklıyorlar. Caydırma yeterince etkili olmadığı zaman, devrim bu eğilimi yasayla sansür etme yolunu seçti.

Küba hükümetiyle Katolik, Yahudi ve Protestan mezhepleri arasında artık kayda değer bir gerilim olmamasına karşın, bu kiliselerde hemen tümüyle yaşlı insanlardan oluşan bir cemaat vardır. Materyalist ve bilimsel ilkelerle eğitilen genç insanların çoğu, artık ana babalarıyla nine ve dedeleri gibi dinin gereğini hissetmiyorlar. Çoğu, devrimde buna benzer bir duygusal deney buluyor. Burada ve şimdi bir «cennet krallığı» kurmak, süreç ne kadar karmaşık ve zor olursa olsun, «ölümden sonra adalet» gibi belirsiz bir vaatten daha gerçek ve kapsamlıdır.

Kübalı annenin de rolü değişmiştir. Bazı eski özelliklerin korunmasına karşın, bugünkü rol modelleri tamamen farklıdır ve yirmi yılda yapılan değişiklikler olağanüstüdür. Devrim öncesi modeller itaatkâr eş, dini bütün kadın, çocuklarının sürekli koruyucusu ve kocasının hizmetçisinden, kısacası İspanyol modelinden oluşurdu.

Kübalı anne bugün evinin dışına çıkıp çalışmaya zorlanıyor. Siyasal ve karar-verici faaliyetlere katılmaya özendiriliyor. Destek, eğitim ve iş eğitimi, ahlâki ve duygusal itki görüyor. Vietnam'da yapı işçisi, Angola'da öğretmen olarak çalışabilecek enternasyonalist anne sevgi ve saygıyla anılıyor. Devrim şehitlerinin anneleri, Kübalılar'ın şimdi sürdükleri yaşamın gerçekleşmesi için kızlarını ve oğullarını feda edenler, onları örnek olarak alan, sevgi ve saygı gösteren yüzbinlerce oğul ve kıza sahip aslında.

Eğitim için Militan Anneler (Madres Combatientes de la Educacion) adlı gönüllü hareket, ev kadınlarından oluşur. Buna benzer hareketler kitle çalışmasının yapıldığı diğer bölgelerde de örgütlenmiştir. Ev kadınları yerel CDR'ler, FMC ve ANAP aracılığıyla etkindir.

Küba'da Anneler Günü ulusal tatildir, fakat ileri sanayi ülkelerinde görülen ticaretleşmiş hediye verme uygulaması burada yoktur. Küba geleneğinde salt kendi annesine değil, özellikle saygı gösterilmesi istenen annelere de özel mesajlı kartlar göndermek bulunur. Bu yıl 12,5 milyon kart satıldı. CDR'ler, her kart Anneler Günü'nde sahibini bulsun diye, özellikle gençler arasında gönüllü çalışma başlatarak posta sistemiyle işbirliği yapar.

Anneler Günü büyükse de, Uluslararası Kadınlar Günü daha da büyüktür. 8 Mart'ta işyerlerindeki ve mahallelerdeki erkekler, kadınlar için partiler vermek ve kültürel faaliyetlerde bulunmak üzere kitle örgütlerinde toplanır. Küba'da Uluslararası Kadınlar Günü, dünyanın her yanındaki kadınların savaşım ve başarılarını tanıyarak onlara özel dikkat gösterilen bir gündür.

Sömürge dönemlerinden bu yana sözde cumhuriyet yoluyla aşındırıcı bir etkisi olan ırkçılığın şimdi aile üzerinde eskisinden daha az etkisi var. Kurumlaşmış ayrımcılık bütünüyle ortadan kalktı, bireysel önyargılarsa, varsa bile, gelişebileceği bir zemine sahip değildir. Aile içi evlilikler Küba yaşamının doğal bir parçasıdır. Ulusal rol modelleri arasında Antonio Maceo, Lidia Doce, Clodomira Ferrals Acosta, Lázaro Pena (1974'te ölümüne dek Ulusal CTC başkanıydı) ve Oriente ilindeki partiyi yöneten devrim komutanı Juan Almeida gibi sayısız siyah kadın ve erkek vardır. Bugün siyah-

lar bütün hükümet, parti ve yönetim alanlarında haklı yerlerini alıyorlar. Marta Deprés ve Julia Arredondo, Küba Komünist Partisi'nin 1975'deki Birinci Kongresi'nde Merkez Komitesi'ne seçilen siyah kadınlardı. Dünya amatör boks şampiyonu Teofilo Stevens Ulusal Halk Meclisi delegesidir ve Küba Ulusal Balesi'nde önde gelen dansçılar siyahtır, ki bu devrimden önce duyulmadık bir şeydi. Bütün Kübalı kadınların en saygınları arasında Mariana Grajales, 1868 ile 1895 bağımsızlık savaşlarını yöneten generallerden biri olan Antonio Maceo'nun annesi vardır. Mariana Grajales 60 yaşında cepheye gitti! Kocası ve oğullarından üçü savaşta öldü. Grajales, Santiago de Cuba'da siyah Dominiken ana babadan doğdu ve biri de Antonio olan 13 çocuğu vardı. Anneler Günü'nde özellikle hatırlanır.

Geleneksel aile rol modellerinin üstesinden gelmek ırkçılığın üstesinden gelmek kadar kolay değildir. Bu, aile yapısında hükümetin yasalaştırdığı ve üretimle yeni ilişkilere bağlı değişiklikleri tam olarak uygulayabilmenin karşısına dikilen başlıca engellerden biridir hâlâ. Küba'da cinsiyetçilik İspanyol geleneğine kök salmıştır, derin ve direngendir. Devrimin ilk yıllarında, kadınları işgücüne katmak üzere canlı konuşmalar yaptıktan sonra çalışmasına izin vermedikleri eşlerinin yanına dönen liderlerin öyküleri hâlâ acılı anılar olarak durur. 1974'te yürürlüğe giren Aile Yasası, tutumlar üzerine tartışma başlatarak büyük değişiklikler yaptı.

Cinsiyetçiliğin birçok biçiminden biri olan homofobi Küba kültüründe derin bir yer etmiştir. 1971 Eğitim ve Kültür Kongresi Deklarasyonu eşcinselliği «toplumsal bir hastalık» olarak niteledi. Bunu, eşcinsel tercihler ya da eşcinsel kimlik sergileyenlere karşı ağırlıklı bir ayrımcılık dönemi izledi. Bu, aydınlar arasında, uluslararası olaylarda ülkeyi temsil etmek üzere ünlü

eşcinsel yazar ve bestecilerin seçilmemesi biçimine büründü.

Devrimci hükümetin cinsel tercihe dayalı olarak iş değiştirme, eğitim ya da konutla ilgili hiçbir ayrımcı yasa çıkartmadığını belirtmek gerekir. Küba'da eşcinselliğe yönelik tavırlar halk arasındaki çarpıklıklardan kaynaklanır ve devrimden önceye dayanır. Yetmişli yıllar yaklaşırken, eşcinsellikle ilgili tavır ve uygulamalar daha da esnekleşti. 1979'da, bu alanda, bilimsel ve toplumsal yönelimli bir anlayışa dayanan tümüyle yeni bir çalışma başladı. Alman uzmanlar birkaç yıldır Kübalılar'la birlikte çalışıyor ve bu çalışmalar sonucu üç kitap yayınladılar: Bunlardan biri gençlere, diğeri yetişkinlere, üçüncüsüyse öğretmen, psikolog ve diğer uzmanlara yönelik. Gençlerin sorduğu, eşcinsellikle ilgili olanları da kapsayan cinselliğe ilişkin soruların yanıtlandığı günlük köşe, akşam gazetesi *Juventud Rebelde*'de yayınlanmaya başladı.

Bu yeni yazın, istekli yetişkinler arasında sağlıklı bir ilişkinin karakteristiklerini içermesine dayanarak, eşcinselliği ilk kez normal bir cinsel tercih olarak tanımladı. Kübalılar eşcinsel kadınlarla erkekleri, diğer tüm insanlar gibi yargılanacak, ama cinsel tercihlerinden dolayı ayrımcılık yapılmayacak ya da baskı görmeyecek, toplumun yararlı ve değerli bireyleri olarak görmeye zorlanıyor. Bunun Küba yaşantısına içselleştirilmesi için kuşaklar gerekebilir, fakat böyle bir değerlendirme için ilk kapsamlı araştırmanın ve onun sonuçlarının ortaya konulması hayli önemlidir.

### Kitle Örgütleri

CDR'ler, FMC, ANAP, Küba İşçi Komiteleri ve diğer kitle örgütleri, kuşak farklılıkları ne olursa olsun,

aile üyelerini ortaklıklara ve kollektif çabalara dahil etme işinde olağanüstü önemli bir rol oynuyor. Bu örgütler toplumda etkin güçlerdir ve aile rollerinin değişmesinde çok özlü bir desteği vardır.

Ana babalar, çocuklar ve bazen de büyükannelerle büyükbabalar CDR yoluyla spor faaliyetlerine katılır, herkes toplu halde koşar, jimnastik yapar ya da diğer faaliyetlerle ilgilenir. Kadınların yıllık Pap testleri* ve tüm toplumun koruyucu sağlık bakımı, Halk Sağlığı Bakanlığı'yla işbirliği yapan CDR'ler aracılığıyla halk tarafından yönetilir. Kâğıt ve şişelerin toplanması, kan verilmesi, yörenin temizlenip güzelleştirilmesi bu kitle örgütü aracılığıyla yapılan işlerdir. CDR yöredeki gençlerin okuldaki davranışlarının kayıtlarını tutar ve öğretmenlerle öğrenciler arasında daha yakın ilişkiler kurmak gerektiği zaman koordinatör görevini görür. CDR üyelerince halk mahkemeleri için meslekten olmayan yargıçlar seçilir, bu yeni Halk iktidarı sistemi de üç milyon Kübalı'nın tabanda gruplaşmasına dayanır. Yeni Kübalı aile genişlemişse, bu genişleme, büyük çoğunluğun CDR aracılığıyla işbirliği yapmasıyla olmuştur.

Devrimin bu yıllarında aile ilişkilerini en çok etkileyen şeylerden biri de bütün aile üyelerinin eve eskisinden çok daha az zaman ayırmalarıdır. Çoğu çocuk yatılı okula gidiyor ve ancak hafta sonları eve geliyor. Kırsal bölgelerde yatılı okula gitmeyen ortaokul çağındaki ve daha büyük çocuklar evlerinden uzakta 45 günlük tarla çalışması yapıyorlar. Gençler bir hafta ya da on beş günden birkaç aya uzayan tarımsal çalışmalara katılıyorlar — kol ve kafa emeği arasındaki engeller ve kırla kent arasındaki ayrımlar yıkıldıkça. Toplumsal ve siyasal katılım sık sık toplantılar gerektiri-

* Pap testleri: Göğüs uçlarının muayene edilmesine yönelik testler. (ç.n.)

yor ve kadınlarla çocuklar bunlara erkekler kadar katılıyorlar. Bir ailede annenin, babanın ya da diğer bir yetişkinin bir ya da iki yıllık bir uluslararası görevle evden uzak kalması alışılmadık bir şey değil. Aile bir araya gelip deney, düşünce ve sevgiyi paylaştığı zaman, bu, vaktin çok değerli olduğu duygusuyla yapılıyor; yeni bir toplumun inşası, bu toplumun tüm üyelerini kapsayan zor bir görevdir. Yeni toplumsal ilişkiler, daha kırılgan, doğal ve kendiliğinden olan aile ilişkilerini güçlendiriyor. Geçip gitmiş olansa, kapitalizmde ana babaların ve onların çocuklarının yaşamlarını etkilemiş olan katı formaliteler.

Toplumsal bir birim olarak aile, 1974 FMC Kongresi, 1. Parti Kongresi (1975) sırasında, yeni Aile Yasası'nda (1974'te tartışıldı, 1975'in başında kabul edildi) ve sosyalist anayasada analiz ve geçici yasaların nesnesi oldu. 1974'deki FMC Kongresi'nde «Sosyalizmde Ailenin Rolü» konulu tezde amaçlar açıkça belirtildi :

> ... Sosyalist sistem kadınlarla erkekler arasında karşılıklı yardım ve eşitliğe dayalı ilişkileri olanaklı kılar. Aile sevgiye dayalıdır, bu nedenle ana babalarla çocuklar arasındaki ilişki de güven ve karşılıklı dostluğa dayanır. Aile içinde karşılıklı saygı, yaşlılara özen gösterilmesi ve çocukların eğitimi, sosyalist ahlâkın talep ettiği ilkelerdir.
>
> Tüm toplum gibi aile de kapitalizmden kurtulunca sosyalizmde yeşerir.
>
> Çocuklarımızı yeni tür insanlar, komünizmi inşa etme gücünde ve yarattığımız yeni toplumun belli başlı özelliklerine sahip insanlar olarak yetiştirmeliyiz.
>
> Toplumda önce maddi değişimler, sonra bilinçteki değişimler —siyasal düşüncelerde, ahlâkta, hukukta, sanatta, vb— gerçekleşir.
>
> Geçmişin kalıntıları kalır, eski adetler insanların, özellikle eski burjuva toplumun bağrında büyüyenlerin zihinlerinde yer tutar ve onların artık uygulanamayan ahlâki kavramlarını bir yana bırakmaları çok zor olur.

Ülke dışından kaynaklanan burjuva etkiler de, sosyalizme doğru yürüyüşümüzü yavaşlatmak için halkın içine sızmaya çalışıyor.

Kendilerine devrimci diyen, fakat ev içi görevlerin tüm ağırlığını eşlerine ya da annelerine yükleyen erkekler hâlâ var.

Eski toplumun etkisi, ailelerindeki kadınların devrimci sürece ve ekonominin ilerlemesine katkıda bulunmasını ve gelişmesini istemeyenlerde ısrarla yaşıyor.

Aile Yasası der ki: «Sosyalizmde aile temel çekirdek ve toplumsal gelişmenin doğal hücresi olarak büyük önem taşır, komünist bir eğitimin onun içinde başlaması gerekir, böylece çocuklarla gençler sağlam ve sürekli karşılıklı yardım alışkanlıklarını, kollektiviteyi, sosyalist anavatana, inceleme ve çalışmaya, toplumsal disiplin ve kişilik gücüne sevgiyi geliştirebilir.»

## Sonuçlar

Aile sosyalizmde toplumun temel çekirdeği olmayı sürdürür. Küba'da tüm halk, ekonomik kalkınmanın sosyalist aşamasına ilişkin yeni üretim ilişkilerine dayanan yeni aile ilişkileri geliştirme yönünde çalışmaktadır. Teorik sorunların uygulamada çözülmesine karşın, geçiş dönemi birçok kalıntı alışkanlıkları ve burjuva düşünüş tarzıyla ahlâki kalıntıları barındırmaktadır. Sınıf mücadelesi aile yapısı içinde ideolojik biçimiyle sürüyor.

Bir öyküyle başladığım zaman başka bir öyküyle bitirmek isterim. Küba'ya ilk yerleşenlerin toplumsal örgütlenmeleriyle aile örgütlenmeleri konusunda danışmak amacıyla ünlü bir Kübalı antropologtan randevu almıştım. Bu hoş ülke üzerine enine boyuna konuştuk. Bana bazı düşüncelerini açıklayıp gereksindiğim kitapları verdikten sonra, söyleşimiz başka alanlara kaydı ve bu orta yaşlı adam çok geçmeden, 6 yaşından beri görmediği tek kızından söz etmeye başladı.

Savaşın sonunda çocuğunun annesiyle boşandıklarını ve kısa bir süre sonra da eski eşinin çocuğu ABD'ne götürdüğünü anlattı. Kızı başına buyruk, yirmi yaşının baharında, dul, çalışan bir kadın artık. Profesörle kızı sevecen yazışmalarını sürdürmüşler. Profesör kızının yıllar boyu gönderdiği resimlerini koyduğu albümü getirdi. Çiçek toplayan, uzun süre birlikte yaşadığı genç bir adamın yanında duran, motosikletinin önünde poz veren, parlak Kodacolor'da gülümseyen sağlam yapılı genç bir Kübalı - Amerikalı kadının değişik yüzlerine baktım.

Fakat bu adamın 18 yıl sonra eski karısından ilk ve tek mektubu henüz almış olduğunu söylemesinden etkilendim en çok. Mektubu aramaya gitti ve okumam için elime tutuşturdu. Mektupta, bir kadın duraksayarak, belki de yılların iletişimsizliğinin yol açtığı bir çeşit tıkanıklıkla konuşuyordu. Kuşkusuz kültürlü bir kadın, öğretmenlikten yeni emekli olmuş ve hiçbir gerçek mali sorunu yok. Ama mektubun satırlarından yükselen yalnızlık, insanlardan kopukluk ve toplumsal yabancılaşma içime işledi.

Eski kocasına, yeniden evlendiğini duymamış olduğunu sandığını, fakat kızının ikinci eşiyle anlaşamadığını ve evliliğin sonunda bir kez daha boşanmayla sonuçlandığını yazıyordu. Bununla birlikte, evlilik, bu adamın kızını evden kaçırtmasından sonra bitmişti — şimdi yalnız yaşıyordu, fakat «zamanı dolduracak hiçbir şeyi» yoktu. «Uzaklıklar çok fazla,» diyordu, «kızınla ben artık birbirimizi pek az görüyoruz.»

Bu adamın çalışma odasının penceresinden tipik bir Havana sokağının gürültüleri geliyordu; günün haberlerini tartışanlar, yerel CDR'nin yakındaki Uluslararası Gençlik ve Öğrenciler Bayramı'na hazırlandığı köşeden bangır bangır bağıran bir hoparlör. Bayraklar

hazırlanıyordu. Kâğıt çiçekler evden eve diziliyordu. Söyleşimiz, bu adamın balkonu için tasarlanan kucak dolusu kâğıt çiçeklerin gelişi ve bakkaldan aldığı eşyaları getiren bir komşu kadın yüzünden bir süre için kesildi.

Pencereden bakıp mektubu tekrar elime aldım. Ölen bir sistemdeki yabancılaşmaya karşılık, aile yaşamında ne büyük bir farklılık var diye düşündüm: ortaklık yaşantısı, coşku, kollektivite. Bu adamı Küba'nın ilkel hakları arasındaki aile örgütlenmesi konusunda görmeye gelmiş, ama araştırmama tıpı tıpına uygun bir aile durumu bulmuştum.

## BEŞİNCİ BÖLÜM

# KENDİMİZİ YARATMAK: SANATTA KADINLAR

> Biz devrimi temsil etmiyoruz. Devrim **biziz.** Devrim bir şeyle temsil edilmez: Devrim bir —biz böyle hissediyoruz— insandır ve onun yaşamındaki bütün o en küçücük ayrıntılar, yaşamını zenginleştirmek için yaptığı herşeydir.
>
> Alicia Alonso
> Küba Ulusal Balesi Yöneticisi

Havana'nın eski Luyano bölümünün diplerinde, Juanelo denilen yöredeki dar bir yolda, küçük tahta evler kelebeklerle, çiçeklerle ve bir Küba bayrağıyla boyalıdır. Evlerden birini handiyse gözlerden saklayan meyva bahçelerinin ardında, müstesna bir kadın, sosyalist bir geleceğin ayrılmaz parçası olan düşsel bir dünyayı her gün yeniden yaratır. Antonia Eiriz'dir bu, Küba'nın en önemli ressamlarından biri; sıradan bir ressam olduğu sıralarda yaptığı tuvaletlerde devlerin daha da büyük göründüğü bir kadın. Eiriz 1970'den bu yana başlattığı ve teşvik ettiği bir halk sanatı hareketinin baş kahramanı: mahallesinde halkın yaptığı karton piyer eserler. Son zamanlarda bu faaliyet diğer ilçelere de yayıldı.

Üçüncü hamur kâğıtlarla kaplı külüstür bir tahta masayı küçük verandada görmek pek de şaşırtıcı bir şey değil. Komşular, özellikle, yaşamları Antonia'yla karşılaşmadan önce çamaşır, ütü, temizlik, yemek ve çocuklarla sınırlı olan kadınlar gelip masanın çevresindeki yerlerini alıyorlar. Dışarıdan eski gazeteler, daha çok üçüncü hamur kâğıt, biraz tel, büyük bir kutu un, macun ve duruma göre gerçek suluboyadan gelişi güzel kök boyalarına ve merkürkroma dek herşey olabilen boyalar getiriliyor. Bir yandan İran'daki durum ya da sokaktaki son düğün üzerine görüş alışverişi edilirken, öte yandan eller kaplumbağalara, tavuskuşlarına, kutulara ve tablalara ustaca biçim veriyor.

Eiriz bu yöreyi dönüştürmüş. Yedi ya da sekiz kadınla birkaç erkek tutkulu karton piyer sanatçısı olmuşlar. Karton piyer masklar yapan çocuklar da bu sanata katılmış, karnaval zamanı bir mask yarışması yapılması yeni bir gelenek olmuş. Karton piyer tekniğinin kukla yapımına uygulanması da diğer bir eğlence. Düzinelerle bebek Antonia'nın evindeki büyük bir kutuya depolanmış, bu mahalledeki insanların özel günler için yazıp oynadığı oyunlarda ortaya çıkmayı bekliyorlar.

Bir kadın şekil verdiği parçadan başını kaldırıp, «Genellikle evde çalışırız, fakat bazen burada bir araya geliyoruz. 10 yıl önce karton piyerin ne olduğunu bile bilmiyordum! Geçen yaz Gençlik Festivali'nden[1] önce hepimiz çok çalıştık. Bak, delegelere hediye olarak vermek ya da festivalde kurulan standlarda satılmak üzere 2000'den fazla eşya yaptım. Şimdi benim yaşantım oldu bu,» diyor.

1. XI. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali Ağustos 1978'de Havana'da yapıldı. Festivale 145 ülkeden 18.000'in üzerinde delege katıldı.

Başka bir kadının aksanı onun İspanyol kökenini ele veriyor. İlk karton piyeri çocukken yapmış. «İspanya'da rendelenmiş kâğıttan özel bir hamur yaptık.» diyor, «İspanyol hapisanelerindeki yoldaşlar da ekmek hamurundan şekiller yapardı.» Konuşma farklı yerlerde kullanılan farklı tekniklere kayıyor. Antonia adanın en uç noktasındaki Moa'ya yaptığı yolculuğu anlatıyor. Kültür Bakanlığı ufalanmış eski kâğıtlardan yapılan bu büyüyü öğretmek ve halkın becerisine katmak üzere onu ülkenin dört bir yanına yolluyor.

Adanın ortasındaki Escambray Dağları'nda devrimin inşa ettiği yeni köylü ortaklıklardan olan Yaya Köyünde, Flora Lauten adlı genç bir kadın, köyde yaşayan erkek ve kadınlardan oluşan tiyatro grubunu günlük provaya çağırıyor. Bu insanlar, devrimden önce hiç tiyatro oyunu izlememiş, birinde oynayacağını ise hayal bile edememiş emekçiler. Aslında bazıları okuma yazma bile bilmezdi. Şimdiyse çapraşık rolleri ezberlemek bu insanların günlük uğraşısının bir parçası.

Her şey on yıl önce, ülkenin o bölgesindeki yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelen Escambray Tiyatro Grubu'nun kurulmasıyla başladı. Bir süre sonra bölge halkının oyunun sonunu bekleyemediği sahnelere tanık olmak olağanüstü bir şey değildi; sahnenin ortasına atlayarak düşünce ve yorumlarını bağıra çağıra dile getiriyor, tiyatroyu kendi yaşantılarıyla bağdaştırıyorlardı. Escambray Tiyatrosu toplumsal sorunları belirleyip onlarla hesaplaşmanın ve çözmenin bir aracı oldu.

Flora Lauten ilk trubun üyelerinden biriydi. Birkaç yıl sonra hasta çocuğu yüzünden, eskiden yalıtılmış ve zor koşullar altında geçinen köylü halk için yapılan yeni ortaklık La Yaya'ya gitmeye karar verdi. Tek «profesyonel» Flora'ydı; grubun geri kalanı yerel köylülerdi.

La Yaya'daki kadınlar *Bu Alaycı Kuşun Sahibi Yok* adlı bir oyun yazıp sahneye koydular. Oyun, kocalarının çalışmaması için uğraştığı bölge kadınlarıyla ve bu kadınların üretimdeki yerlerini alma zorunluluğunun haklılığıyla ilgiliydi. Oyun salt La Yaya'da değil, oynadığı her yerde başarılı oldu (artistik ve toplumsal açılardan başarılı, çünkü köydeki kadınların işgücüne katılma oranı hızla arttı). Grup 1974'te Havana'ya geldi ve Ulusal Tiyatro Panorama'ya katıldı.

Tiyatro etkinlikleri diğer köylü ortaklıklara da yayıldı. Ulus düzeyinde İnşaat Bakanlığı'na bağlı Ortaklık Gelişim Grubu bu çabaları teşvik etti, şimdi ülkede düzinelerce köylü tiyatro grubu var. Kadınlar hepsinde de önemli bir rol oynuyor.

İlk Escambray Grubu'nun bir başka üyesi, Herminia Sanchez, oyun yazarı ve insanları bir araya getirme, kollektif coşkuyu özendirme ve düşüncelerin kök salıp gelişmesini teşvik etme yeteneğinde bir oyuncu. Havana liman bölgesi yakınlarında doğdu. Babası ve erkek kardeşleri dok işçileriydi, böylece Herminia dokların zorluğunu daha çocukken öğrendi. Sonraları, adını tiyatro dünyasına sokacak ve Escambray deneyine katkıda bulunacaktı.

Herminia, 1973'te kocası yönetmen Manolo Terrazas'la birlikte Escambray'dan ayrıldı, amaçları öğrendiklerinden bazılarını kentteki proleter alana uygulamaktı. Liman kompleksindeki siyasal örgütlerle kitle örgütleri orada bir tiyatro grubu başlatmaya hevesliydi ve Herminialar'a gereken bütün desteği verdi. Ama liman işçilerinin tiyatroya ilgi göstermesini sağlamak çok daha zordu. Bir keresinde Herminia günlük provalara gelmelerini sağlamanın tam bir yıl aldığını söyledi, sonra otuza yakın liman işçisi arasında gerekli bağlılığı yaratabilmişlerdi.

Terraza'lar dok işçilerinin «tiyatro tuhaflıkları»yla eğlenme eğilimine ve sekiz saat yükleme-boşaltmadan sonra yiyip uyumak üzere eve gitme arzusunun biraz daha ağır basmasına karşı savaşmak zorundaydı. Kaldı ki dok işçilerinin genel olarak düşük eğitim ve kültür düzeyleri bir gecede yok edilemiyordu. Birkaç kişinin inat ve enerjisi yavaş yavaş semeresini verdi. Herminia *Amante ile Penol*'u, Arecelio Iglesias'ın, 1948'de öldürülen Havana doklarındaki bu işçi liderinin yaşamını ve ölümünü anlatan oyunu yazdı. Oyun salt bir tarih değil, doklarda sosyalizmin çözdüğü ve çözmekte olduğu sorunlarla ve miras kalan umarsızlıkla suçtan kaynaklanan sorunlarla ilgileniyor.

1979'da Katılımcı Halk Tiyatrosu Grubu'nun (dok grupları kendilerine böyle diyorlar) repertuarında üç eser vardı ve adanın tüm limanlarını dolaşmışlardı. Escambray'da dok işçileri düzinelerce ulusal tiyatro grubuyla çalıştı, diğer ülkelerden gelenler de oldu.

Halk tiyatrosunun belki de en ilginç özelliklerden birini, Havana doklarında çalışan ilk kadınlardan ve liman tiyatro grubunun ilk üyesi olan Gladys vurguladı :

> Yaptığımız sırf tiyatro değil... Hâlâ amatörüz, hâlâ öğrenecek çok şeyimiz var... Yaptığımız, bu uygulamanın sonucu olarak doklarda yaşanan değişim. Bak, buradaki kimse daha önce tiyatroya gitmemişti. Topu topu birkaç dok işçisinin Havana'daki eski vodvil akımına takıldığını umabilirdiniz. Şimdi yüzlerce işçi ciddi tiyatroyu değerli bir etkinlik olarak değerlendiriyor. Bir oyun izlemek, akşam yapmaktan hoşlandıkları bir şey oldu. Dok işçileri arkadaşlarını oynarken görme merakından geldi önce. Şimdi onları kentteki her oyunda görebilirsiniz... Dokların kendine özgü tarihinden ve doğasından ötürü, cinsiyetçilik burada belki de her yerden daha fazla gelenekselleşmiştir. Özellikle devrimden ön-

ce doklardaki yaşama egemen olan erkekler arasında, bunun sonucu olarak da onların yaşamını etkiledikleri herkes arasında derin bir kök salmıştır. Oyunlarımız yanlış cinsiyetçilik kavramlarını sarsmaktadır. Bazı çok olağanüstü değişiklikler çoğu aktör ve artistimizin yaşamında bile olmuştur. Bu yeni bakış ve hissediş biçimi yavaş yavaş buradaki herkesi etkiliyor...

Küba sahnesi birçok büyük kadının salt iyi oyuncular olarak değil, yönetmen olarak ve diğer birçok becerilerle de izlerini bıraktığı bir yerdir. Akla ister istemez Raquel Revuelta geliyo. Raquel, erkek kardeşi Vicente'yle birlikte, devrimden önce Teatro Estiduo'yu (Çalışma Tiyatrosu) kurdu. Altmışlı yılların sonlarından sonra Revuelta —şimdi 50 yaşlarında ve güçlü bir oyuncu— ülkenin en iyi profesyonel tiyatrosu sayılan grubunu 100'ü aşkın oyunda yönetti. Teatro Estudio Havana'nın Vedado bölümündeki küçük, yeni restore edilen Hubert de Blank Tiyatrosu'nda Brecht, Çehov, Ibsen ve öbür çağdaş ustaların yanı sıra yeni Küba yazarlarının oyunlarını da sergiliyor. Raquel Revuelta'yı çoğu Amerikalı da *Lucia*'nın ilk kısmındaki kadın olarak tanıyor. Revuelta, 1958'de Havana'da görev başında işkenceyle öldürülen, Fidel'in kuryesi iki köylü kadının yaşamlarını anlatan *Lydia ve Clodomira* da dahil olmak üzere birçok filmde oynadı. Devrimin yol açtığı önem farklılığını şöyle dile getiriyor:

Oyuncular eskiden yaşlanmaktan öcü gibi korkardı. Bunun artık geçerli olmadığını sanıyorum. Oyuncularımız artık başka şeylerle ilgileniyor. Eskiden oyuncular bir araçtı; rolünü okur, ezberlerdi, hepsi buydu. Şimdi herkes **ne** ezberlediğiyle ilgileniyor.

Diğer önemli sahne ve perde oyuncuları Idelia Anreus *(It's Up To You; A Woman, A Man, A City)*, Ana Vina, Herminia Sánchez (Escambray ve Havana liman

tiyatrosu gruplarından), Miriam Lierena (oynadığı gibi yönetir de), Asenneh Rodriguez, Berta Martinez (aynı zamanda yönetir), Susy Monet ve Alicia Bustamante (iyi bir komedyen) dir. Daha eski kuşaktan Margot de Armas, bir parkta ya da bir fabrikada normal bir tiyatro sahnesindeymişcesine rahatça monolog oynayan şimdi 60 yaşındaki bu karakter oyuncusu var. Gilda Hernández Escambray Tiyatrosu'ndaki yazar, oyuncu ve yönetici olarak çalışmasıyla özel bir yeri hak eder.

Thelvia Marin bir artist ailesinden geliyor. Ozan, yazar ve heykeltraş. En çok heykeltraşlığıyla tanınıyor. Devrim öncesi, savaşım yıllarının bu eski komünisti, 1959 zaferinden hemen sonra yeni hükümetin diplomatik ekibinde çalışmaya başladı. Birçok ülkede Küba'nın kültür ataşeliğini yaptı, ama kendini ilk aşklarına, seramik ve kil, taş ve bronz heykeltraşlığına tam gün adamak için hiç değilse, geçici olarak izin alma uğraşısından da hiç vazgeçmedi.

Marin'i 1970'lerde, resmi olarak «27 Kasım» denilen, fakat çoğun eski adı «Queinta de Dependients» (Çalışanların Kliniği) diye çağrılan bir ruh ve sinir hastanesinin eteklerindeki yarı terkedilmiş eski bir şapelde çalışırken bulabilirdiniz. Burada çok iyi eğitim almış iki-üç asistanıyla birlikte, Serafin Sánchez ile Lino Amézaga'nın (bağımsızlık savaşı kahramanları) on beş ayak yüksekliğindeki anıtlarına son rütuşları yapıyordu.

Marin'in doğduğu yer olan Sancti Spiritus'taki Halk Sarayı için iki figürlü bir anıt planlandı. Serafin Sánchez 1895 savaşının önde gelen kişisiydi, fakat kendi kasabası, anısına dikilecek anıtı 1959 devrimine dek beklemek zorunda kaldı. Lino Amézaga 1868 ve 1895'te Sánchez'le birlikte dövüşen ve bir İspanyol mangası tarafından öldürülen bir köleydi. Şimdi Angola olan yer-

de doğan ve Küba'ya getirilen Amézaga bu yeni toprakların özgürlüğü için savaştı. Bir yüzyıl sonra Amézaga'nın birçok Kübalı atası doğduğu toprakları sömürgecilikten kurtarmak için geri dönecekti.

Anıt Sánchez'i ayakta, sol eli Amézaga'nın omuzunda gösteriyor. Siyahi adam bir elinde kitap, diğerinde tüfekle oturmuş. Amézaga okuma yazmayı savaş alanında öğrendi, Sánchez onun öğretmeniydi. Sancti Spiritus halkı bu işe öyle katıldı ki, kendiliğinden bir topluluk oluştu; halk ev yapımı bronz eserlerin eritilmesine ve anıtta kullanılmasına katkıda bulundu, Küba'daki en büyük döküm yapıldı. Thelvia Marin 1979'da çalışmasını şöyle anlattı:

> Burada henüz artistik dökümhanelerimiz yok, yalnızca sanayi için kullanılanlar var. Anıt ve heykeller döküm için hep yurtdışına yollanırdı. Fakat Guanabacoa'daki en eski sanayi dökümhanesinde işçiler bizimle birlikte öğreniyorlar. Bu iki figürü ve bu anıtı tamamlayan bütün bas relif parçaları da orada döktük.

Nersys Felipe Küba'nın en batıdaki ve devrimden önce en yoksul ve yalnız ili olan Pinar del Rio'daki küçük Gaune kasabasında yaşıyor hâlâ. Felipe 1935'te doğdu; ilk yılları Küba'daki üst sınıflar dışında hemen herkesin yaşadığı ve özellikle kırsal bölgelerdekilerin belleğinde çok canlı olan yaşama uğraşıyla biçimlendi. Felipe gerçek mesleği olan ülkenin en yetenekli çocuk yazını yazarlarından biri olmadan önce öğretmenlik yaptı, kukla tiyatrosunda çalıştı, radyo oyunları yazdı ve radyo için gençlik programları yaptı.

Felipe 1975'te *Cuentos de Gaune* (Gaune Masalları) ile Casa de las Américas yazın ödülünü kazandığı zaman, kitap, bu karmaşık ve zor alandaki az çok başarılı girişimler arasında bir solukluk taze hava gibiydi. Küba Kültür Bakanlığı yazarları, yeteneklerini çeşit çeşit

ve farklı yeni çocuk yazınına yöneltmelerini teşvik etmek üzere olanaklı her şeyi yapıyordu, fakat şimdiye dek sonuçlar pek olumlu gözükmemişti, Felipe *Román Elé* ile 1978'de aynı ödülü kazandı, eleştirmenlerle yazarların bu alanda güçlü ve daha coşku verici eserlerin beklendiği bir yetenekten söz etmesine yol açtı. Felipe'nin öyküleri mizahi bir düş dünyasındaki çocuk sevgisini ırkçılık, cinsiyetçilik ve diğer bozukluklar olmaksızın gerçek tarihle birleştirir.

Devrimci Küba yazını Nersys Felipe gibi diğer yazarların eserlerini de içerir. Dora Alonso gençler ve yetişkinler hakkında büyük başarıyla yazmıştır, Renée Méndez Capote 78 yaşında bile hâlâ çocuklar ve yetişkinler üzerine yazıyor. Mirta Aguirre düzyazıları ve şiirleriyle ünlü başka bir aydın, araştırmacı, profesör ve yazıdır. *Don Quixote*[2] ve Sor Juana Inéz de la Cruz[3] üzerine ayrıntılı incelemeleri ülke dışında bile zorunlu olarak okutulan metinler oldu. Daha genç olan Rosa Ileana Boudet ise güçlü bir düzyazı yazarı ve önemli bir tiyatro eleştirmenidir. Josefina Toledo, kısa öyküleri ilginç ve alışılmadık olan bir Marti* uzmanıdır.

Kadınlar Kübalı ozanlar arasında son zamanlara dek küçük bir azınlık oluşturuyordu. Belki yalnızca Fina Garcia Marruz, Mirta Aguirre, Carilda Oliver ya da çok daha genç ve çok yetenekli Nancy Morejon tanınıyordu. Morejon Fransız ozanlarından enfes çevirileri, doğu Küba'daki nikel maden işçileri hakkında olağanüstü bir kitabı ve Nicolás Guillén üzerine önemli araş-

2. Bu konuda en ünlü çalışması **La Obra Narrativa de Cervantes** (Havana : Instituto Cubano del Libro, 1971) dir.
3. İspanyol dilindeki en büyük kadın ozan olarak görülen Sor Juana Inèz de la Cruz 1648 ya da 1691'de Meksika'da doğdu ve bu ülkede 1695'de vebadan öldü. Yazmak ve araştırma yapabilmek için rahibeliği seçmişti.
Joe Marti ünlü «Guantanamera» şarkısının söz yazarı ve ulusal halk kahramanı olan önemli bir Kübalı ozandır. (ç.n.)

tırmaları da olan bir ozandır. Şiirleri ayaklanma sırasında kadın ve siyah olmanın getirdiği koşullarla çoy yakından ilintilidir. Eleana Rivero diyor ki:

> 1950'lerin, devrimin etkilediği bu ilk eleştiri döneminin tek bir kadın ozana bile yönelmemesi ilginçtir. Kadınların lider ya da ünlü aydınlar olarak ortaya çıkışı devrimci sürecin ilk yıllarına denk düşer, fakat kadın ozanların eserlerinin eleştirmenlerin dikkatine mazhar olması çok daha sonra olmuştur.[4]

Kültür Bakanlığı'nın düzenleyip teşvik ettiği yazın işlikleri hareketiyle, birkaç kuşağı birden içeren yeni bir kadın ozanlar grubu doğdu: Minerva Salado, Albis Torres, Yolanda Ulloa, Belkis Cusa Malé, Mirta Yanez, Georgina Herrera, Lina de Feria, Soleida Rios, Milagros Gonzáles, Reina Maria Rodriguez, Marilyn Bobes, vb. Minerva Salado 1971'de David ödülünü ve 1977'de çok ilginç *Tema Sobre Un Paseo* (Yürüyüş Temi) ile diğer bir şiir ödülünü kazandı. Aynı yıl Georgina Herrera'nın *Granos de Sol y Luna*'sı (Güneş ve Ay Taneleri) birinci mansiyonu kazandı.

Marta Rojas, Fidel Castro ile sağ kalan diğerlerinin 26 Temmuz 1953'teki Moncada saldırısından dolayı mahkemeye çıkarıldığı sıralarda *Bohemia*'da (popüler bir haber dergisi) çalışmaya başlayan 16 yaşında bir siyahi kadındı. Editörünü öyküyü kapak yapmaya ikna etti. Yazıldığı zaman çok azı sansürden geçen mahkeme yazısı bu önemli olay üzerine daha sonraki araştırmalara temel oluşturuyor, çünkü Rojas mahkeme salonuna girebilen birkaç dürüst gazeteciden biriydi.

Rojas bugün Küba'nın ünlü gazetesi *Granma*'da dış haberler sayfasının editörüdür. 26 Temmuz Hareketi'nin ilk günlerine tanıklığı değerli bir yazı yoğun-

4. «Las Nuevas Poetas Cubanas», **Areito**. Cilt 5, No. 17, 1978, ss. 31-35.

luğuyla sonuçlandı. Rojas Amerikan müdahalesine karşı savaşımın ilk günlerinde Güney Vietnam ormanlarına giden ilk gazetecilerden de biriydi. Bu çatışmanın onun diliyle canlı anlatımını Kampuçya'daki Pol Pot rejimine karşı direnişin yerinden anlatımı izledi. Gerçi yazıları çok okunuyor, ama Rojas Küba kitle iletişim araçlarındaki tek kadın değil. Düzinelerce başka kadın da ünlü ve ülkenin en önemli yayınlarının bazılarında kadın editörler var. Kılı kılına bir tanım yapmak gerekirse, gazeteciliğin kimilerince sanat olarak görülmemesine karşın, Marta Rojas gibi kadınların yaptıkları işin düzeyi tekdüze günlük haber yazımından çok daha farklıdır.

Küba dansı uluslararası açıdan çoğun tek bir kişiyle, Alicia Alonso'yla özdeşleştirilir. Şimdi 60'ına yaklaşan ve görmeyle körlük arasında gidip gelen bu olağanüstü kadın klasik repertuarın yanı sıra en zor modern dansları da yapmayı, koreograf yapmayı, yeni dansçılar yetiştirmeyi, Küba Ulusal Balesi'ni yönetmeyi ve tüm dünya sahnelerine yolculuk yapmayı sürdürüyor. Birçok eleştirmen onu yaşayan en büyük bale dansçısı olarak görüyor. Fakat Alonso'nun muhteşemliği Josefina Méndez, Aurora Bosch, Mirta Pla, Marta Garcia, Loipa Araujo ve Maria Elena Llorente gibi bir dizi prima balerinin kusursuzluğunu gölgelememeli. Bu kadınların bazıları bale öğretmek gibi zor bir sanatta çok yetenekli. Balenin en ünlü profesörlerinden biri olan Lauro Alonso sorunlu çocuklarla dans terapisi çalışmasıyla da tanınıyor.

Modern dansta uzmanlaşan Küba Ulusal Dans Topluluğu, kusursuz halk dansı toplulukları ve yeni Camaguey Bale Topluluğu da ünlü kadın dansçılar yetiştirmiştir. Dünya çapında takdir gören bir modern dansçı da Perla Rodriguez'dir.

Küba'da grafik sanatçıları arasında fazla kadın yoktur. 1968'de ölen Amelia Peldez devrimden önce Avrupa ve Amerika sahnelerinde etkin olan birkaç Kübalı kadından biriydi. 1959'dan bu yana görsel sanatlarda yeni olanaklar açıldı. Genç sanatçı kuşağının ilginç eserleri arasında Isavel Gimeno'nun resimleri, Lilian Cuenta'nın taş baskıları ve Zaida del Rio'nun çizgileri sayılabilir.

Küba poster sanatı dünya çapında haklı bir ün kazanmıştır. Bu alanda da erkekler üstün, fakat son zamanlarda kadınların da önemli katkıları var. 1970'de 10 milyon tonluk şeker hasatı gerçekleşmeyince, posterler «Engeli Zafere Çevirin!» yazısıyla her yere asıldı. *Revés* (engel) sözcüğündeki *v* posterin boyundaydı ve *zafer*'in (victory) *v*'si oldu. Bu posteri yaratan, Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi, Devrimci Yönlendirme Bölümü'nde çalışan grafik sanatçısı Asela Pérez'di. Güney Amerika haritasını oluşturan, açıklı koyulu dalgaların ortasındaki Che Guevara'nın ünlü ve renkli görüntüsünü Elena Serrano yapmıştır, Serrano Ulusal Tasarım Okulu'nda profesördür. 1978'de 10. Grafik Yarışması'nı kazanan poster, yani Uluslararası Gençlik ve Öğrenci Festivali için tasarlanan, parlak mavi zemin üzerindeki beyaz barış güvercini de Pérez'in çizim dolabından çıkmaydı.

Küba Sanat ve Yazın Yayınevi'nde tasarımcı olarak çalışan Cecilia Guerra yaptığı kitap kapaklarıyla tanınıyor. Yayın dünyasındaki en iyi kitap tasarımı örneği olan yeni dünya şiir dizisinin kapaklarından sorumlu. Agosthino Neto'nun şiirlerinin toplandığı kitap için yaptığı kapak ünlü bir poster oldu. Tasarım okulları genç kadın öğrencilerle dolu, yani önümüzdeki yıllarda bu alanda kadınların önemli ölçüde katılımını göreceğiz.

Küba'da neredeyse tamamen erkeklere özgü diğer bir alan da fotoğrafçılık, fakat kadınlar bir kez daha ortaya çıkmaya başlıyor. Sözgelimi Maria Eugenia Hoyos («Marucha») ve Mayra A. Martinez fotoğraf sergilerinde birçok ödül kazandı. Martinez genç sanatçıların gittiği Saiz Kardeşler Ekibi'nde genç yaratıcı insanları bir araya getiren fotoğraf bölümünün başkanıdır.

Ülkenin tanınmış şarkıcıları arasında kadınlar önde. Elena Bourke, Marti Kardeşler, Esther Borges, Ella Calvo, Tresita Fernández, Alina Sánchez, Miriam Ramos, Farah Maria, Beatriz Márquez ve Marta Valdéz'in çok farklı ve hemen tanınan bir müzikal kimlikleri var. Ella Calvo Küba zenci müziğinin güçlü bir parçası. Alina Sánchez olağanüstü bir lirik soprano. Marti Kardeşler geleneksel *trova*'nın[5] payandalarıdır. Marta Váldez oyun ve şarkının yanı sıra beste de yapıyor. Teresita Fernández, Jose Marti'nin şiirlerini olağanüstü aranje etmesiyle tanınır; Pazar günleri Havana'daki Lenin Parkı'nda ağaçlar arasında gitar çalıp şarkı söyler.

Yeni şarkı hareketi, eski *trova*'nın bu coşkulu uzantısı, düzinelerce erkek şarkıcı arasında yalnızca bir tek ünlü kadın sesle, Sarah González'le ortaya çıktı. Bununla birlikte harekette birçok genç kadın da var, hele ülkedeki gelişmekte olan bütün sanatçılar dikkate alınırsa. Ne var ki, hiçbir kadın ünlü bir yetenek olmasını sağlayacak özelliklerini henüz ortaya koyamadı.

Maria Cervantes'in Küba müziğinde çok özel bir yeri var. Şimdi 90 yaşında olan Cervantes hâlâ kusursuz bir piyanist ve düzenli olarak şarkı söylüyor. Şarkıları, çoğu babası Ignacio Cervantes ve kendisi tarafın-

5. **Trova** çoğun romantik bir temi olan serbest biçimli bir halk şarkıcısıdır; **Tonada** denilen Şili formuyla aynıdır.

dan bestelenen Küba müziğinin geleneksel repertuarından oluşuyor. Bugün piyanoda ona yardım edilmesi gerekiyor, ama büyülü parmakları tuşlara dokununca can buluyor. Sesi yarım yüzyıl öncesi gibi değil, fakat hâlâ çoğu insanın gözlerini yaşartıyor.

Klasik müzikçiler arasında özellikle iki genç kadın, Ninoska Fernández Brito ve Nancy Casanova yetenekli. Fakat onlar senfoni orkestralarında, çeşitli yaylı kuartetlerde, Müzik Tiyatrosun'da ve operada çalan sayısız kadından yalnızca iki tanesi.

Küba sineması öyle görünüyor ki tamamen erkek egemenliğinde. Genç bir siyah yönetmen olan Sara Gomez çektiği tek filmi bitirmeden, birden 32 yaşında öldü. *De Cierta Manera (Öyle Ya da Böyle)* bir grup yoldaşı tarafından yeni tamamlandı. Başka şeylerin yanı sıra kadının sorunlarıyla da ilgilenen film iyi eleştiriler aldı. Bu filmin ne kadarının Sara'dan kaldığı, ne kadarının onun bıraktığı yerden başlayanlara ait olduğu konusunda tartışma var. Sara'yı bilenler imzasının hemen tanınabileceğini söylüyorlar. 1970'de yaptığım bir söyleşide Sara, eserinden ve kadınların tam katılımının karşısında engel olan cinsiyetçilikten şöyle söz ediyordu :

> Benim için işim kendimi akılsal ve toplumsal düzeyde gerçekleştirmenin bir yolu. Çalışıyorum, çünkü mesleğimin sinemacılık olduğunu hissediyorum. Evimi ihmal etmeden çalışabilirim, fakat zihinsel sağlığımı tehdit eden çifte bir çaba harcamak zorundayım. Devrim daha iyi koşullar, daha iyi çamaşır ve ütü hizmetleri yaratmalı, gıda dağıtımını yeniden düzenlemeli, çalışan kadın sorununu daha fazla dikkate almalı ve erkeklerin geleneksel cinsiyetçi mantalitesine karşı ideolojik bir kampanya yürütmelidir.

Çoğu filmlere bir göz atarsak, tarihsel bir temeli olan bazı prodüksiyonlarda bile kadının rolünü ihmal

etmeye ya da çarpıtmaya yönelik bir eğilim olduğunu keşfederiz. Bununla birlikte, hemen hepsi erkek olan Kübalı sinemacılarda bu sorunla ilgili yeni bir bilinçlilik ortaya çıkıyor benziyor. Birçok yeni film ve proje halindeki tasarılar bu sorunu ele almaya girişiyor. Tamamen *kadınlar hakkındaki* filmler (örneğin *Lucia, Manuela, Kübalı Kadınlarla*) kadını çoğun bütün boyutlarıyla ortaya koysa da, herkesin ilgisini çeken birçok filmde kadınların kişileştirilmeleri de büyük bir derinlikle ortaya konuluyor. Bu durum özellikle *Sen Nasıl İstersen, Öyle Ya Da Böyle* ve *Bir Kadın, Bir Adam, Bir Kent*'de görülebilir. *Lydia ve Clodomira* ile *Teresa'nın Portresi* (her ikisi de 1979'da gösterildi) bu alanda da ileri gitti.

Gomez'in ölümünden sonra ortaya çıkan ilk kadın yönetmen olan Marisol Trujillo'nun iki renkli dökümanter filmi 1979'da seyircilere gösterildi. Havana'yla ilgili bir kısa film olan *El Lugar en Que Tan Bien Se Esta (Kendini İyi Hissettiğin Yer)* ve *Lactancia* (Emzirme) olumlu eleştiriler aldı. Film sanayiindeki kadınların en üst düzeyde katılımlarının hâlâ sağlanmamış olmasına karşın, kilit konumlarda sayısız kadın var. Gerçekten de montaj odaları büyük çapta kadınlar tarafından yürütülmektedir. Miriam Talavera, Gladys Cambre, Caita Villalon, Gloria Argüelles, Julia Yip ve Mirita Lorez hemen akla gelen isimler. *Revolucion y Cultura*'nın (*Devrim ve Kültür*, Küba Kültür Bakanlığı'nın aylık sanat dergisi) Ekim 1978 sayısında, Angel Rivero bu editörlerle ilginç bir toplu söyleşi yaptı. Julia Yip montaj odasına nasıl geldiğinden söz etti. «Şimdi ICAIC[6] Latin Amerika Newsreel'da editörlük yapıyorum, fakat işe sekreter olarak başladım. Sonra yardımcı

6. Küba Film Enstitüsü.

editör oldum, böylece filmle ilk kez doğrudan temasım oldu. O zamandan sonra film beni gerçekten ilgilendirmeye başladı. Sonra da editörlük görevine terfi ettim.»

Küba'nın en etkileyici filmlerinden bazılarının *(İlk Kez, İlk Çarpışma, Bazılarının San Lazáro, Bazılarının Babalu Ayé Dedikleri Bir Kişi Hakkında)* montajını yapan Caita Villalon diyor ki :

> Montaj, diğer uzmanlıklara geçmek için deneyim sağlayan bir sinema özelliği. Önce montajcı olan birkaç ünlü yönetmen var. Bu şaşırtıcı değil, çünkü bir montajcı bütün film süreciyle dirsek temasındadır. Montaj odasında bir film rezil de edilir vezir de... Montajcılık bir mucize türüdür : Bir kareyi keser ve filmin can bulmasını görebilirsiniz. En büyük doyumum bu.

Küba'nın en önemli kültür kurumlarından bazılarını, son 20 yılda yeni bir halk kültürü politikasının gelişmesine yardımcı olan kadınlar yönetiyor. Moncada saldırısı kahramanı, Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi üyesi Haydée Santamaria 1959 zaferinden bu yana Casa de las Américas'ın başında. Casa, Küba devrimine karşı ekonomik ablukayı tamamlamak üzere ortaya atılan kültürel ablukayı kırmak için diğer kurumlardan daha çok şey yaptı. Üyeleri çoğunlukla kadın olan Casa faaliyetiyle, Küba Kültürü (yazın, sanat, müzik, tiyatro, vb.) tüm Latin Amerika'ya yayılıyor ve Latin Amerika'nın eserleri de Küba'da sergileniyor. Santamaria, Casa'da ve Küba sanatında müstesna, düşsel bir güç.

Daha önce sözünü ettiğimiz Alicia Alonso büyük bir dansçı ve iyi bir koreograf olmasının yanı sıra, Küba Ulusal Balesi'nde karmaşık etkinlikleri de yönetiyor. Alicia Alonso Bale Topluluğu devrimden önce becerisinin Batista'nın resmi gösterilerinde kullanılmasını reddetmişti. Alonso bale dansçılarının, ırkçılık ve sınıf ay-

rıcalığıyla dolu düşman bir ortam içinde sanatlarını geliştirme olanaklarıyla ilgileniyordu. Alonso 1959'dan bu yana yaşamını, Küba toplumunun her katmanından gelen müstakbel dansçıların eğitim ve istihdamının sağlanacağı bir sistemin geliştirilmesine adamıştır.

Havana'daki Bellas Artes Museum'u (Ulusal Sanat Müzesi) Marta Arjona yönetiyor. Tamamen egemen sınıfın elindeki devrim öncesi bir kurumu ele alıp, onu yavaş yavaş gerçek Küba sanat tarihini yansıtan ve her türden uluslararası sergileri kapsayan bir müzeye dönüştürdü. Küba kültür kurumlarındaki diğer bir önemli lider de Marcia Leiseca; Leiseca Kültür Bakanlığı Tiyatro ve Dans Bölümü'nü yönetiyor.

Sömürgeci ve sözde cumhuriyetçi bir geçmişin cinsiyetçi bozukluklarından henüz 20 yıl önce kurtulan ve bunlardan hâlâ çeken bir ülkede, kadınların benzersiz kültürel katkılarda bulunmaları, erkeklere oranla kuşkusuz çok daha zordur. Kadınlar sağlam bir eğitim vakfı açısından erkeklere yetişmek zorundalar. Erkekler kadar kadınların da en çeşitli ve uzmanlık gerektiren sanat ve bilimleri çalıştığı Küba'da bu gerçekleşti. Kadınlar kentlerde yalnızca artistik yetenekler olarak ortaya çıkmıyor. Bakanlıktan başlayarak tüm Küba kültür kurumları —uzmanlaşmış sanat okulları, yayınevleri, yazın işlikleri, müzik grupları— en ırak bölgelerde kültürün gelişmesi için olanaklar hazırlamaya çalışıyor. Kitapçılar, kütüphaneler, gezici film birimleri, gezgin tiyatro grupları ve konser turları ülkenin bütün bölgelerinde sanatı teşvik ediyor.

Çağdaş kültürel alanlarda olduğu gibi, Küba tiyatro ve sinema sanatlarının gelişen biçim ve içeriği de siyasal, toplumsal ve feminist bilince ayrılmazca bağlı. Küba'daki kültürel değişimlerde bunca önemi olan diğer bir şey de, sıradan insanların ürünlerinin, uluslarara-

sında ünlü oyuncuların ve teknik açıdan karmaşık filmlerin yanı sıra bir yerinin olmasıdır. Kültür Bakanlığı bir yandan kırdaki bir profesyonel yeteneği Avrupa'ya gönderirken, öte yandan kıra tiyatro grupları ve filmler yolluyor. Devrim tüm halkın kültür düzeyini daha önce öğrenme, uygulama ve yapma olanağı olmayanlarla yükseltmeye çalışıyor, bu süreçte kadınların rolü de merkezî bir önemde.

## ALTINCI BÖLÜM

# KÜBALI KADINLAR DERNEĞİ : BİR KADIN ÖRGÜTÜNÜN DEVRİMCİ SÜREÇTEKİ ROLÜ

«Bazen kadınlara bizim örgütümüz Federasyon'dur diyorum. Partiye bağlı olmanın, büyük bir kişilik, hâttâ bir teğmen, binbaşı ya da komutan olmanın onurunu elbette duyabiliriz! Ama bizim, kendimizin örgütü FCM'dir. Bütün örgütlere girebiliriz, ama bu örgütün hepimizin olduğunu anlamak zorundasınız!»

Haydée Mendez, köylü kadın ve Buey Arriba'da FMC'nin kurucusu, 1970 yazında bir söyleşide.

Devrimci süreçte bir kadın örgütünün rolüne büyük bir ilgi var. «Devrimci süreç» deyimi, baskıcı ya da devrim öncesi kapitalist dönemde, ayaklanma döneminde ya da sosyalist insanın başladığı dönemde ortaya çıkan her ilerici ya da sosyalist çabayı kapsar. Kapitalist ülkelerdeki kadın hareketlerinde bu sorunla ilgili çeşitli düşünceler vardır. Farklı ideolojik kanıları olan radikal feministler, ille de sosyalist olması gerekmeyen, bazen de tüm insanlar için adaleti hedefleyen bir ekonomik sistemi bile yansıtmayan amaçlarla ayrılıkçı bir örgüt kurmayı seçiyorlar bazen. Öte yandan, daha sol-

cu siyasi partilerin çoğu da, kadınların farklı tarihsel aşamalarla miras olarak devraldığı özgül sorunlara anlamlı bir biçimde değinemiyor.

FMC, merkezi bir partinin liderliği altında yarı bağımsız bir kadın örgütüyle ilgili Leninist kavramı açıklığa kavuşturmada model olarak kullanılabilir. Böyle bir örgütün, hem savaşımın gelişmesi hem de kadınların tek tek ve toplu kurtuluşları için önemi FMC aracılığıyla gösterilebilir. Son olarak da FMC, böyle bir örgütün, kadınların değişim sürecine tam katılımının hayati önemde olduğunu göstererek örnek oluşturabilir.

Kadınlar Küba tarihi boyunca hep toplumsal ilerleme için savaşmıştır. Her tarihsel momentte kadın kitlelerinin tavır ve eylemlerini simgeleyen yurtsever ve cesur kadın örnekleri vardır. Kadınlar ilk İspanyol sömürgeciliğine, köleliğin eziyetlerine, saldırgan sözde cumhuriyete karşı etkin bir biçimde savaştı; tıpkı Machado'ya* karşı destansı savaşımın ve Batista ile ABD'nin emperyalist tahakkümüne son vermek için kesin ayaklanmanın eşit bir parçası olmaları gibi.

Fakat atılan her adım kısmi değişikliklerden farklı olduğu için, 1959'daki değişimin Küba halkından istedikleri de farklıydı. Halk iktidarı ele geçirdiğinde bir yanda olanaklar, öte yanda engeller ve riskler çok büyük ve çok karmaşıktı. Değişimin niceliksel özelliği artık niteliksel de oluyor. Zincirler koparıldı. Sömürü ve baskı doruğa ulaştı; kollektif bir enerji dizginlerinden boşanıyor, bu sömürü ve baskıyı bir daha asla yaşamamaya kararlı. Bu enerji nasıl örgütlenmeli ki, halkın kararlılığı sağlam bir şekilde oluşturulan bir geleceği yaratabilsin?

---

* Gerardo Machado y Morales (1871-1939) Küba'nın İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşında generaldi. Sonra devlet başkanı seçilince katı bir diktatör oldu. (ç.n.)

Küba'da kadınlar 1959'dan önce tüm emekçi sınıfa uygulanan baskıyı yaşıyor, durum siyah kadınlar söz konusu olduğunda daha da kötüleşiyordu. Çok az profesyonel kadın vardı ve özellikle kırsal bölgelerdeki kadınlar eğitim, kültür ve ekonomi açısından sınırlanmıştı. Tüm kadınların yalnızca %9'u ev dışında çalışıyordu. Bunların çoğu da zenginlerin yanında, 8 ile 25 dolar arasında değişen komik bir ücretle, hiçbir iş güvencesi olmadan istenildiği kadar çalışan hizmetçilerdi. Havana'yı uluslararası kaymak tabakanın oyun yeri ve Mafya'yla diğer kriminal unsurların özel alanı kılan bir sistemin yol açtığı ekonomik zorluklar yüzünden, yüzbin dolayında kadın fahişeliğe zorlandı. Küba ABD'nin sömürgesi gibiydi ve bu sömürgede kadınlar, sınıfsal konumlarına göre değişen bir dezavantaja sahipti.

Zafere ulaşılınca, acil sorunlardan biri de Kübalı kadınların örgütlenmesi oldu. Toplumsal bir niteliği olan birkaç grup vardı, diğerleriyse çeşitli siyasal hareketlere bağlıydı. 1959'un ilk birkaç ayında ilk devrimci eylemleri desteklemek ya da kadın haklarını savunmak üzere birkaç grup daha ortaya çıktı. Herkesin onayladığı gereksinim, bu grupları, amacı devrimi güçlendirip ilerletmek, aynı zamanda da ulusun yöneldiği yeni yolda kadınların oynayacakları önemli rolün —erkeklerinkine eşit rolün— bilincine varmaları için bilinçlendirmek olan tek bir örgütte birleştirmekti.

Bu gereksinimlere yanıt olarak 23 Ağustos 1960'ta FMC doğdu. Sınıf, ırk ve inancı bir yana bırakarak, saflarını tüm kadınlara açtı. O günleri anımsayan Vilma Espin diyor ki :

> 1959'da siyasal bir kadın örgütü oluşturma konusunda bizimle konuştukları zaman, bu görev için ideolojik olarak hazır olmaktan çok uzaktık. Bunu neden mi söyledim? Çünkü şöyle dediğimizi anımsıyorum : Ne?

Bir kadın örgütü kurmaya başlayacaksak, Negrolar için de bir örgüt mü kuracağız yani? Özel bir ayrımcılık türünden etkilenen herkes için farklı bir örgütümüz mü olacak? Bu görev için ideolojik olarak hazır olmadığımızı söylememin nedeni, ilk tepkimizin bu olmasıydı. Proje ortaya çıkar çıkmaz böyle bir örgütün gerekliliği kafamıza dank etmeye başladı...[1]

O sıralarda Küba Devrimi henüz resmen sosyalist olarak ilân edilmemişti. Nisan 1961'deki Domuzlar Körfezi çıkartmasının arifesine dek de ilân edilmedi. Kültürel ve ideolojik sızma öyleydi ki, «sosyalizm» ya da «komünizm»in adından söz etmek bile çoğu Kübalı'nın kafasına hemen terör sözcüğünü yerleştirirdi. Bu nedenle, FMC, Marksist terminolojinin kullanılmasının, hâttâ bazı durumlarda emperyalizme karşı söz söylemenin zor olduğu bir dönemde çalışmaya başladı. Birçok azgelişmiş bağımlı ülkede olduğu gibi burada da sorunun nedenine karşı söz söylemek devrimin ortasında bile zordu.

Bu zorluklar karşısında FMC en acil sorunları çözmeye cesaretle girişti. İlk belli başlı çalışmalar arasında, köylü kadınlar için okullar vardı. Bu okullar aracılığıyla eskiden bir kenara bırakılmış onbinlerce kadın okumayı ve giderek çalışmayı başardı. Kırsal bölgelerdeki ilk kadroların çoğu bu okulların mezunlarıydı ve öğrenmiş olduklarını öğretmek için köylerine döndüler. İlk kadın milislerin tohumu da olan ilkyardım kursları açıldı. FMC fahişeler için hazırlanan rehabilitasyon planlarını da destekledi, bu planlar arasında insanoğlunun sahip olduğu en önemli şeyi, onuru yeniden kazanma ve ticaret ve meslek öğrenimi planları vardı. Bunlar ve diğer girişimlerle FMC, bunalım dönemlerinde kadınların başvurabileceği ve devrime yönelik

1. Yazarın söyleşisi, 1972.

düşünce ve hizmetlerini sunabileceği bir örgüt olarak toplumdaki yerini aldı.

Düşmanın kendi çıkarlarını korumak için kadınları kullanmaya nasıl kalkıştığına ve her toplumsal değişim sürecinde kadınlardan oluşan güçlü ve birleşik bir örgütün neden gerekli olduğuna en yeni ve en trajik örnek Şili'dir. *Los Angeles Times*'deki bir köşeyazısı (31 Ocak 1974), 11 Eylül 1973 kanlı darbesinin sahneye konulmasına yardım eden karşıdevrimci kadın hareketinin derinlik ve yaygınlığını açıklıyor. Yazının başlığı, «Şilili Kadınlar-Allende'nin Devrilişinin Ardındaki Güç», yazıda şöyle deniyor :

> Şili Devlet Başkanı Allende'nin devrilişinden dört ay sonra, gizlice örgütlenen kadın gruplarının, bu düşüşe yol açan olaylarda belirleyici bir rol oynadığına ilişkin haberler gün ışığına çıkıyor...
>
> «Hata yapmayın, Allende'nin devrilmesine yardımcı olma amacıyla örgütlendik,» diyordu Maria Armanet Izquierdo. Armanet **Poder Feminino** adlı bir grubun yürütme kurulu üyesi...
>
> «Eğer **Poder Femenino** ve onun kadın müttefikleri olmasaydı, **Unidad Popular*** bugün hâlâ iktidarda olur, Şili'yi Marksizm - Leninizm'e sürüklerdi,» dedi gazeteci Maria Eugenia Oyarzun...
>
> Allende'ye karşı kadın direnişinin açık ifadeleri Şili kamuoyunca iyi bilinir : Aralık 1975'te artık efsane haline gelen Boş Tencere Yürüyüşü'yle başlayan bir dizi yürüyüş ve gösteri... ama perde arkasındaki kadın faaliyetleri, özellikle... en büyük kadın direniş grubunun doğduğu öğle yemeği hakkında çok az şey bilinir. Örgüt resmi ad olarak SOL'ü (Sivil ve Aile Hareketi) seçti. SOL «dayanışma, düzen, özgürlük»ün ilk harflerinden oluşur ve İspanyolca «güneş» anlamına gelir.
>
> SOL kırk binden fazla kadın eylemciden oluşuyor-

* **Unidad Popular :** Halk Birliği. Şili'de başını Salvador Allende'nin çektiği ve 11 Eylül 1973'deki darbeye kadar ülkeyi yöneten sosyalist hükümet. (ç.n.)

du. Her eylemci gerektiğinde beş kadını daha yardıma çağırabilmekle yükümlüydü — 9,26 milyonluk bir ulusta korkunç bir «ordu».

O sıralar henüz büyüme döneminde olmasına karşın, SOL, Boş Tencere Yürüyüşü'nde, orta sınıftan binlerce kadının başkent caddelerinde yaptığı bu gösteride yer aldı.

SOL Şili'deki yaşantının her cephesine yayıldı. Bunlar arasında mahalle merkezleri, anne merkezleri, ana baba - öğretmen değiş tokuşları, hastaneler, klinikler, özel ve kamu büroları sayılabilir. Bir SOL bölümü istihbarat toplamak, bir diğeri başka açık eylemler yapmak üzere kuruldu...

Marksizm kadınlar açısından erkeklere oranla çok daha önemlidir, çünkü Marksizm ailenin reddidir — çocukları ana babalarından ayırır...

Çok sayıda kadının Şili halk hükümetini desteklediği, çoğu kadının darbenin kurbanları arasında yer aldığı, kadınların şimdi direnişin bir parçası olduğu iyi bilinen bir gerçektir. Fakat bu yazı, sosyalizm karşıtlarının kadınları örgütlemenin öneminin farkında olduklarını gösteriyor. Ne yazık ki, kadınların kapitalizmde oynamaya zorlandıkları rol, onların, burjuva «yurt»u koruma gereği, özel mülkiyet değerleri ve dini fanatiklik gibi en gerici hareketleri beslemelerini sağlar. İkinci olarak, yazı karşıdevrimin sınıfsal niteliğini de gösteriyor. Boş tencerelerle yürüyen «orta sınıftan binlerce kadın,» yüzbinlerce işçi kardeşi ilk kez herkesi besleyen bir özgürlük türünün fethine katılırken, mideleri açlık taklidi yapan kadınlardaki çelişkinin kasıtsız ortaya konuşudur! «*Poder Femenino* ve onun kadın müttefikleri olmasaydı, *Unidad Popular* bugün hâlâ iktidarda olurdu...» sözü, *Unidad Popular*'ın halkın çoğunluğu tarafından demokratik bir yolla seçilen bir hükümet olduğunu kabul eder.

Yazı Marksizmi «ailenin reddi» olarak tanımlar-

ken, gerçekliği çarpıtmak için en eski hilelerden birini kullanıyor. Küba'da, «hükümet çocuklarınızı sizin kollarınızın arasından koparıp Rusya'ya yollayacak...!» söylentileri yıldırım hızıyla yayıldı. Emperyalizmin, yani aslında gençleri ailelerinden alarak dünyanın dört bir tarafına ölmeye ya da öldürmeye yollayan, ya da onları kendi yurtlarında ilaç ve yabancılaşmayla öldüren bir sistemin, bu korkuyu, ana babaların çocuklarını ilk kez beslenmiş, giyinmiş, sağlıklı, eğitimli ve kendi geleceğini kendi elinde tutar görebileceği bir sürece katılmış bir halkta yaratmaya çalışması kara mizah değil de nedir?

1959'da zorlukla kazanılan devrimi savunma çabasında, ilk bir araya gelenlerden olan Kübalı kadınlar bugün o savunmanın ilk günlerini hatırlıyor. Gerçi orta sınıftan birkaç yüz patetik kadını güç bela cezbedebilmişlerdi ama, Küba'da da «boş tencere yürüyüşleri» vardı. Bugün Federasyon'un liderlerinden olan biri o günleri şöyle anıyor :

> ... Bir gün, karşıdevrimin bir grup kadını kentin bir yerinde yürümek üzere örgütlediğini işittik. Hemen birkaç külüstür arabaya doluştuk ve vakit kaybetmeden kadınların toplandığı yere gittik. Polise ya da orduya gerek yoktu; bu kadınların önünde toplanıp devrimimiz için gösteri yapmaya başladık... Salt varlığımız bile yürüyüşlerinin başlamadan bitmesine yol açtı... İndiğimiz arabalara binmeye başladığımız an, hepimizin bu küçücük arabalara sığacak kadar şaşkına döndüğünü farkettim!!![2]

1959 ve 1960'da karşıdevrim her yerdeydi : Asılsız söylentilerle sürekli halkta korku yaratarak, gerekli malları saklayıp dağıtımını engelleyerek, teknisyenleri, doktorları ve diğer gerekli meslek sahiplerini çekip alarak. ABD Porto Rikolu ve Meksikalı göçmen işçileri varoşla-

2. Yazarla **Mujeres** dergisi müdürü ve FMC Ulusal Yönetim Kurulu üyesi Carolina Aguilar arasında 1971'de geçen bir konuşmadan.

ra yerleştirirken, «komünizmden kaçan» Kübalı mültecilere kucak açtı; bunlar arasında küçük bağımlı burjuvaziden ilaç satıcılarına, muhabbet tellallarına ve diğer suçlulara dek çeşitli insanlar vardı. Belli başlı araçları ekonomik abluka, diğer ülkelere diplomatik baskı uygulama ve doğrudan askeri müdahale olan bir planın parçasıydı bu da.

Küba devriminin ilk yıllarında, burjuvaların bir kısmı ve orta sınıfın büyük bir çoğunluğu, halk hükümetinin devrilmesine yardımcı olabileceğini umarak ülkede kaldı. Burjuva ve orta sınıftan kadınların, Şili'de *Poder Femenino*'yu kuranların, potansiyel Kübalı eşdeğerleri vardı kuşkusuz. Bu kadınların evlerinde 70.000 hizmetçi çalışıyordu. Küba devrimci zaferinin bir sonucu olarak, sınıf çatışmasının ilk güçlü dışa vurumu, bu kadınların, devrimci hükümetin kurduğu okullara gitme ve böylece yaşamlarını değiştirme hakkı için savaşmalarıydı.

Yeni kurulan Federasyon, hizmetçiler için açılan bu okulları yürütmede önemli bir rol oynadı. Bu kadınlara okuma yazma, temel matematik, terzilik ve onları daha saygın iş alanlarına kanalize etmek üzere tasarlanan çeşitli becerilerin yanı sıra, «Devrimci Eğitim» denen kurslar da verildi. Bu «Devrimci Eğitim» tam olarak neydi? Teori değildi. Soyut değildi. Marksizm-Leninizm denilmiyordu ona. Devrimin amaçlarını nasıl gördüğünün, sorunların neler olduğunun, halkın üstünde çalıştığı toprakta ve içinde yaşadığı evde neden ve nasıl sahiplik hakkının olduğunun, herkesin parasız sağlık hizmeti, eğitim, iş, gıda ve dinlenceye niçin sahip olması gerektiğinin basit ve açık anlatımıydı. Devrim düşmanlarının kampanyalar aracılığıyla korudukları çıkarlara değiniyordu. Bu kurslar kadınları ideolojik olarak silahlandırdı, böylece kadınlar «hanımefendi»lerinin

başlatıp kışkırttığı söylentilere karşı daha iyi donanacaktı. Bu kurslarla en marjinal ve sömürülen kadınların kimileri asıl sınıf çıkarlarının nerede yattığını öğrendi. Halk Birliği hükümetinin son yılında sık görülen, hizmetçilerin kıtlıklarla ilgili yakınmalarını yansıtıp spekülasyonlara dahil olduğu sahneler yaşanmadı.

Dağlarda ve kentlerde savaşan, ayaklanma sırasında savaşımın her düzeyine katılan Kübalı kadınlar çok farklı toplumsal kökenlerden gelen, farklı ideolojik kanıları, eğitim düzeyleri, coğrafi konumları ve hareket kapasiteleri olan kadınlardı. Bazıları yeni toplumda oynayacakları rolün bilincinde ve devrimci liderlikte olan kadınlardı. Fakat kadın devrimcilerin büyük kısmı «Fidel ve onun isyancılar ordusunun herkes için daha iyi bir yaşam uğruna savaştığını» çok içgüdüsel bir biçimde kavramışlardı.

Küba'da bir araya gelip FMC'yi kuran ilk kadınlar 26 Temmuz Hareketi'nden, Öğrenci Direktörlüğü'nden, eski Komünist Partisi'nden (PSP) ve işçi hareketinden geldi. Yazın topluluklarından, toplumsal kulüplerden, Katolik kadın gruplarından ve örgütlü eylem gereğini görüp kavrayabilen bağımsız kadınlardan da katılanlar oldu.

23 Ağustos 1960'taki kuruluş toplantısında Fidel Kübalı kadınların kahramanlık ve sorumluluk geleneğinden söz etti ve o anki ulusal durumu özetledi: Kuzeydeki düşman tarafından ekonomik, askeri ve kültürel olarak saldırıya uğrayan bir devrim. ABD ablukası yürürlüğe konmuştu, sabotajlar ülkenin içinde de dışında da şaha kalkmış bir durumdaydı. Yüzyıllardır yabancı sömürücülerin gereksinimleri uyarınca üretip tüketmeye zorlanan bir ülke birdenbire kendi kendisiyle kalmıştı ve inşaya ayırdığı zaman ve çabayla savun-

maya ayırdığı zaman ve çabayı bağdaştırmak zorunda kalmıştı.

Acil görevler zaferden hemen sonra çözülmesi gerekenlerdi. Bunlar arasında konut, örgütlenme, donanım ve ilk kreşlere personel sağlama, silahlı saldırılara ve ilk yardım ekiplerine, milislere yönelik saldırılara tepki gösterme ve üretimi aynı düzeyde tutmak için fabrikalara yardımcı olma; hizmetçiler ve köylü kadınlar için bir okul programı oluşturma; binlerce Federasyon üyesini bir yıllık okuryazarlık kampanyasına katma; kırsal bölgelere öğretmen gönderme sayılabilir. Kısacası, kadın silahı, defteri, *machete*'yi* ve tıbbi aletleri omuzladı ve devrimi savunmaya ve pekiştirmeye girişti. Vilma Espin, yoldaşlar ona ilk kadınların nasıl bir araya getirildiğini sorduğu zaman, onlara, ilk çekici şeylerden birinin ilkyardım ve terzilik kursları olduğunu söylediğini belirtmişti. Kadınlar bu becerileri edinmeyle ilgileniyorlardı. O sıralarda ilk sabotaj olmuş, bazı düşman uçakları harekete geçmişti. Bu yüzden, kitlelere düşmanın gerçek adının emperyalizm olduğunu öğretme süreci gündelik hayatın ilerletilmesiyle at başı gitti. Devrim henüz kendini sosyalist olarak adlandırmıyordu, ama kadınlar sınıflarda, yeni yeni oluşan toplumda oynamak istedikleri rolden söz etmeye başlamışlardı.

FMC'nin 1962'deki Birinci Kongresi'nde bu kavram ve hedefler yalnızca devrimin öncü liderliğine değil, örgütlenme sürecindeki kitlelere de açık bir biçimde gösterildi. Somut gerçeklik, pratik ve teori Küba toplumunun tüm kesimlerinde bu hareketi ileriye iten diyalektikti. Kitlelerin siyasal ve toplumsal bilincinin örgütlenmesi ile güçlendirilmesi birbirine koşuttu ve kadınlar, er-

* Latin Amerika'da kullanılan bir tür bıçak. (ç.n.)

kekler, gençler arasında, Devrimci Silahlı Kuvvetler'de, işçiler, köylüler arasında, ve savaşta döğüşüp kazananlarla savaşımın adilliğini ancak sonradan görüp onun bir parçası olmaya karar verenler arasında canlılığını koruyordu. Her kesim kendi hızıyla ilerledi, sınıfla ve diğer unsurlarla eşit oldu. Örgütün programı ve ilkeleri belirlendi ve delegelerce kabul edildi. İlk ilkelerin girişi şöyle başlar :

> 1960'da tüm kadınlarımızı birleştirme ve onları Ocak 1959 devrimci zaferiyle başlayan değişim sürecine sokma, onların bu değişim süreci içinde kendilerini olağanüstü geliştirmelerini, büyümelerini ve güçlenmelerini sağlama amacıyla kurulan FMC, yeni ve önemli bir amaçla karşı karşıya : Kübalı kadınların sosyalist inşanın tüm aşamalarında etkin ve tam olarak yerini almasını sağlamak.[3]

FMC 1962'ye dek kadınların üretime kitlesel olarak katılımını amaçlarından biri olarak görmedi. Böyle bir yönelim, dönemin ekonomik planlamasında uzun vadeli olarak bile konulmadı. Fakat devrimci süreç ilerledikçe, kadınların toplumsal üretime katılımının kalkınma için çok önemli olduğu açığa çıktı. FMC, kadınları işgücündeki bütün boş işlere sokmak üzere eğitmeye başladı. Tabandaki eylemciler kadınları üretime sokmak ve daha önce hiç düşünmedikleri iş kategorilerinde eğitme gereğini kavradı.

Bu, birçok farklı düzeyde karmaşık bir işbirliğini gerektirdi. Kadınların üretimde yer alması için gereken becerileri sağlamak üzere özel eğitim programları başlatıldı. Geleneksel ev içi görevlerini bırakmaya zorlamaksızın beceri edinmeleri için ev kadınlarına kurslar verildi. Son olarak da, yeni Aile Yasası ve diğer yasalar erkekleri, ev işleri ve çocuk bakımında tam sorumluluk

3. FMC içinde dağıtılan bir broşürden.

paylarını üstlenmeye zorladı. İlk okuryazarlık kampanyasını tüm yetişkin nüfusa en az sekiz yıllık eğitim sağlama çabası izledi. 1980'de kadınlar hem düzenli eğitim görüyor, hem de üniversitelerde ya da teknik okullarda düzenlenen özel kurslara katılabiliyordu. Bilim, tıp, mühendislik, ekonomi ve diğer bütün konularda var olan kalifiye uzmanlıkların listesi erkeklerinki kadar uzun ve ayrıntılıydı. Sürecin istatistiksel dökümü şaşırtıcıdır. 1976 - 77'de yetişkin eğitimi gören 260.694 kadın vardı. Bu bütün yetişkinlerin % 37,2'sidir. Geçen yıl 120.947 kadın daha bunlara katıldı.

FMC karar verici konumlarda olanların dikkatini ortaklık girişimine çekmek için kanallar geliştirdi. FMC liderliği 1974'te, kadınların parti ve yönetimdeki düşük yüzdesi ve Matanzas'taki ilk Halk İktidarı projesinde kadın delegelerin yetersiz sayısı konusunda bilincin yükseltilmesinde büyük rol oynadı. Örgüt'ün Kasım 1974'teki İkinci Ulusal Kongresi, kadınların hâlâ karşılaştığı daha karmaşık üstyapısal sorunların çoğunu inceledi ve bir sonraki yıl 1. Komünist Partisi Kongresi'nde daha da derinliğine ele alınan önerilerde bulundu.

Federasyon, kadınların sorunlarla karşılaştığı ve topluma katkıda bulunma becerilerinin olduğu bütün alanlarda etkindi. Bu alanların çoğunun örgüt içinde özel cepheleri ya da komisyonları vardı: üretim, ideoloji, eğitim, gönüllü çalışma, toplumsal çalışma, kreş, kadınla ordu arasındaki ve kadınla köylü hareketi arasındaki ilişki.

1980'de FMC'nin üye sayısı 2.312.472'ydi, bu da Küba'daki 14 yaşın üzerinde tüm kadınların % 81'iydi. Bunun % 58'i ev kadınıydı. 50.557 *delegacion* ((mahalle düzeyi) ve 9.992 *bloque* (daha büyük coğrafi alanlar) vardı. Bütün bu birimlerde kitlesel katılım vardı. FMC 54.452 kadını kapsayan 2000'in üzerinde jimnastik gru-

bunu destekliyordu, ayrıca 73.623 kadın kırsal bölgelerdeki tarım ekiplerinde etkindi. *Delegacion* düzeyinde 9.644 tarih aktivisti vardı, bunlar ortaklık, kişi, aile ve örgüt tarihiyle ilgilenirdi. Yüzbinin üzerinde kadın, diğer ülkelerden kadınlarla çalışan dostluk ekiplerine girdi. Yaklaşık iki yüzbin kadın ajitasyon ve propaganda gruplarında etkindi, altmış bini ise kamu sağlığı ekiplerinde çalışıyordu 1.250.000 kadın Eğitim İçin Milian Anneler Ekibi'ne katıldı. FMC 38.243 kadının katıldığı yaklaşık 2000 terzilik okulunu da yürüttü. Bu okullardan 31.052 kadın mezun olmuştu. Aylık dergi *Mujeres* (Kadınlar) kişisel inceleme ya da aylık toplantılarda analiz için malzeme sağlayarak, kadınlarla ilgili bütün alanlarla ilgilendi.

FMC'nin temel amaçları altı ana noktada özetlenebilir :

1. Toplumda kadınların özgüvenini ve görüntüsünü artırmak.
2. Kadınların değerin ve toplumun tüm cephelerine katılmaları gereğinin bilincinde olmasını sağlamak.
3. Kadınların sosyalist toplumun inşasında oynaması gereken rol için en iyi konumda olmasını sağlamak amacıyla, kadınların ideolojik, siyasal ve kültürel düzeyini yükseltmek.
4. Kadının düşünce, yorum ve sorunlarını parti ve devlet kurumlarına en alt düzeyden başlayarak aktarmak. Bu kurumların getirecekleri çözümler bazı durumlarda maddi diğer durumlarda fiziksel, yasal ya da ideolojik olabilir.
5. Devrime, toplumun % 50'si olan kadınların enerji ve düşüncelerini katmak.
6. Kardeş uluslarla deneyimleri paylaşmak ve adil bir topluma, kadınların tam olarak özgür olduğu sınıfsız topluma yalnızca sosyalist devrimle ulaşılabileceğini göstermek.

Küba için kitlesel bilinç yükseltmenin dinamikleri,

hem özü hem de biçimi içeren dengeli bir süreç olmuştur. Her görev kadınları gelecek görevlere ideolojik olarak hazırlar, bir sonraki adımı olanaklı kılacak nesnel koşulları da yaratır. Böylece önyargıların yerini kadınların kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik gereksinim ve rollerinin gerçek kavranışı alır. Toplum ilerledikçe bu gereksinimlerle roller de giderek bir ve aynı olur. Ekonomik bağımsızlık ve bunun sonucu bütün alanlarda eşitlik, kadının özgürlüğü için mutlak ön koşullardır. FMC yüzyıllardır süregelen ayrımcılığın yol açtığı eşitsizliklerle ilgilendi, daha gizli eşitsizlikler hakkında bilinç yükseltme için yürüyüşler başlattı. Bazı sorunlarla ayrımlar ortadan kalktıkça, alanlar birbiri ardı sıra özel olarak kadın örgütünün gözetiminden çıkmaya başladı. Bunun bir örneği milislerdir. Önce Federasyon içinde bir kadın milisi vardı, ama kadınlar bir kez ülkenin askeri savunmasına dahil olmaya alışınca, «kadınlar» milisi ortadan kalktı; kadınlar, artık hem erkekler hem de kadınlar için olan ulusal milislere katıldı.

Küba devrimi kendi özgün stiliyle ilerlerken, liderliği, Lenin'in 1920'de Clara Zetkin'le birlikte kadınları örgütleme sorununu incelerken yazdıklarından derinden etkilenmiştir :

> ... kadın kitlelerimizle sistematik olarak çalışmak zorundayız. Edilgin konumlarından kurtulmalarına yardımcı olabildiğimiz bu kadınları göreve çağırmalı, onları işçi sınıfı savaşımı için hazırlamalı ve silahlandırmalıyız... Salt fabrikalarda çalışan ya da evlerinde köle olan kadınlardan değil, köylü kadınlardan da, küçük burjuvazinin çeşitli katmanlarındaki kadınlardan da söz ediyorum. Onlar da kapitalizmin kurbanıdırlar... Onlar da dar ve sınırlı ufuklarla apolitik bir psikolojisi olan, asosyal, geri bir kadın kitlesine avdırlar. Bu durumun farkında olmamak anlaşılmaz, tamamen anlaşılmaz bir

şeydir. Kendi özel ajitasyon ve örgüt yöntemlerimizi geliştirmek zorundayız. «Kadın hakları»nın burjuvaca savunusundan değil, Devrim'in pratik çıkarlarından söz ediyoruz.[4]

Küba'da 20 yıldır süregelen ve yapısal ve üstyapısal nedenlerle hâlâ da yaşanan sosyalist yeniden-inşa döneminde, kadınlar toplumsal ve ekonomik roller açısından erkeğe yetişme zorunluluğunu sürdürüyor. Kalan sorunların daha fazla kavranması ve çözümü için bütün araçlar —eğitsel, yasal, örgütsel— kullanıldığından, bilinç yükseltmeye ekonomik temelin güçlendirilmesi eşlik etmiştir ve etmeye devam edecektir. Küba'da kadınların kazanımları hâlâ geçiş aşamasında; ama ulusal politikanın yönü net, FMC savaşı yönlendirmede en önemli araçtır ve önümüzdeki savaşımlarda da önemli olacaktır.

4. **Kadınların Kurtuluşu Üzerine, Lenin** (Moskova : Progress Publishers, 1968).

Kamo, Lenin'in Fedaisi
Jasques Baynac
Fransızca'dan Çeviren : Ali Bertan
Bibliotek Yayınları, 243 sayfa

«Kimdir Kamo? Olağanüstü cesaretinden başka birşeyi olmayan cahil bir haydut mu? Yoksa bütün eylemlerini partisinin (RSDİP) ve onun liderinin (Lenin) emriyle gerçekleştiren disiplinli bir devrimci mi? 'Halkın kahramanlara duyduğu gereksinme'yle yok yere abartılmış bir efsane mi? Yoksa bilgisizliğinden utanan, iki yıl deli taklidi yapıp, üstelik en yetkili merciler dahil herkesi deliliğine inandıracak kadar olağanüstü bir iradeye ve sarsılmaz bir inanca sahip etten kemikten bir kahraman mı? Bu konuda bir şey söylemek çok zor... Halklar ve sınıflar her siyasal çalkantı döneminde kahramanlar yaratmıştır. Kahramanlar kuşkusuz kişilik özellikleriyle de bu oluşuma katkıda bulunurlar, ancak kahramanların ortaya çıkışını asıl olarak o dönemin koşulları dayatır. Rusya'da 1905 - 1917 arasında devrimci şiddet kendini dayatmasaydı, Kamo, bütün cesareti, az bulunur iradesi ve eşsiz 'şansı'yla bile 'kamulaştırmacılar kralı' olabilir miydi? Elbette hayır. Tarihe belki eli kanlı bir katil, acımasız bir bireysel terörist, yürekli bir 'yolkesen' olarak geçecekti.»

*Yeni Gündem*
11-17.10.1987

Nikaragua: Devrimin Stratejisi
İngilizce'den Çeviren: Şen Süer
Bibliotek Yayınları, 195 sayfa

FSLN'nin başarısı ve Nikaragua devrimi geri ülke halkları ve savaşçıları için bir umut ışığı olmaya devam ediyor. Bu devrimin başarı kazanmasında, FSLN'nin haklı ve adil bir savaşım yürütmesi kadar, bu savaşımı doğru yerde doğru zamanda ve doğru politikalarla yürütmesi de önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca FSLN'nin örgütlenme içindeki sorunlarını aşma yöntem ve yaklaşımları da en az bunlar kadar önemli olmuştur. Bu yüzden, bu kitap içindeki yazılar, salt Nikaragua devrimini anlamak için değil, ülkemiz devrimci mücadelsinin benzer sorunlarının aşılması açısından da öğretici öğeler taşımaktadır.

Sesini Sesimin Yanına Koy
Mecit Ünal
Şiirler
Bibliotek Yayınları, 126 sayfa

## DİPNOT

bir gün
sesimin bir yerinde aykırı bir ses bulur da
niçin şiirlerin kesik
taze bir dal gibi kanıyor diye sorarsanız
acının ve işkencenin karnında
yaralı bir yürekle
yazıldılar
diyeceğim
ve sıyırıp gömleğimi sırtımdan
-uzak yamaçları gösterir gibi-
alaca bir yılana benzeyen
kırbaç yaralarını göstereceğim




FMC posteri, Uluslararasi Kadın Günü 1977: "Kadın: Her Zaman Direngen, Savaşkan ve Devrimci.





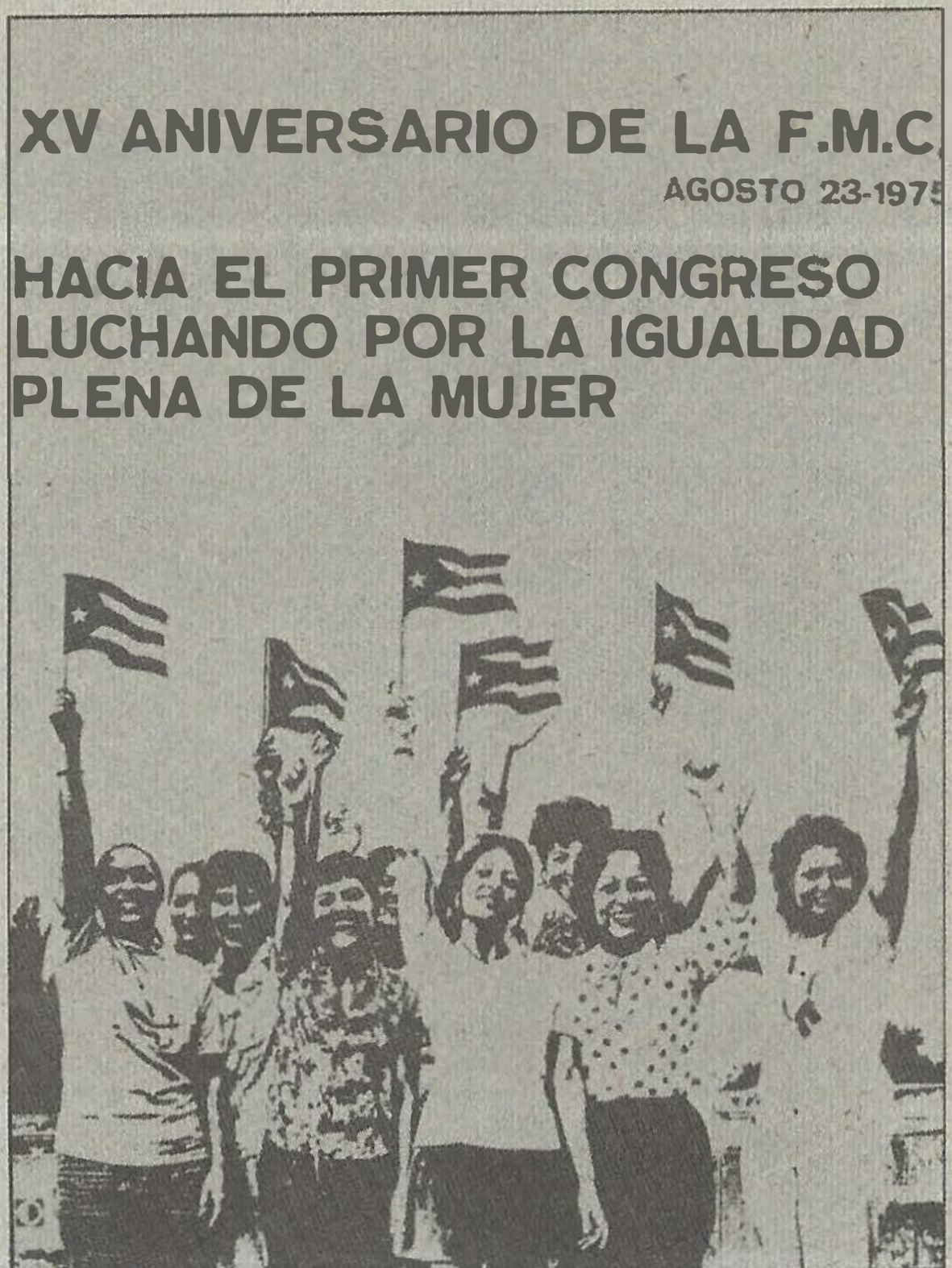


Solda: FMC posteri, Uluslararası Kadın Günü 1966
Sağda: FMC posteri 1975: ''Çalışırsan Yarının Etkin Bir Parçası Olursun,''




FMC posteri, 1969: ''Çalışman Gerekli.''




Solda: FMC posteri, Uluslararası Kadın Günü, yılı belirtilmemiş: "Tüm Dünyadaki Kadınlarla Dayanışma İçin 8 Mart Yürüyüşü."

Sağda: FMC posteri, 1975: "Kadınların Tam Eşitliği için Savaşım Veren Birinci Kongre'ye Doğru."





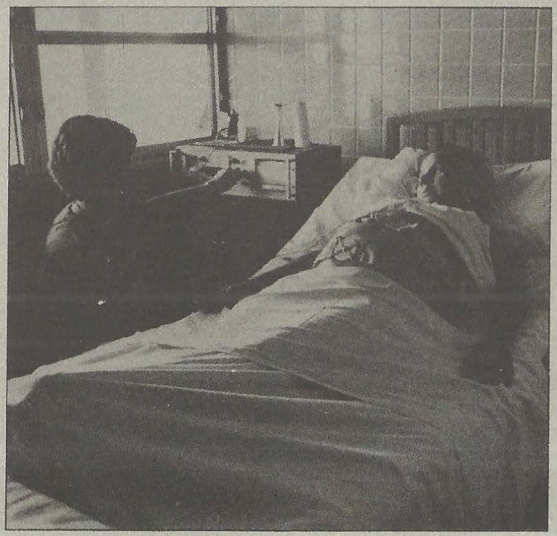
Üstte: Nikah törenleri için kullanılan eski sömürge evi; Prado, Havana.

Altta: Geleneksel bir evin iç görünüşü; Vedado, Havana

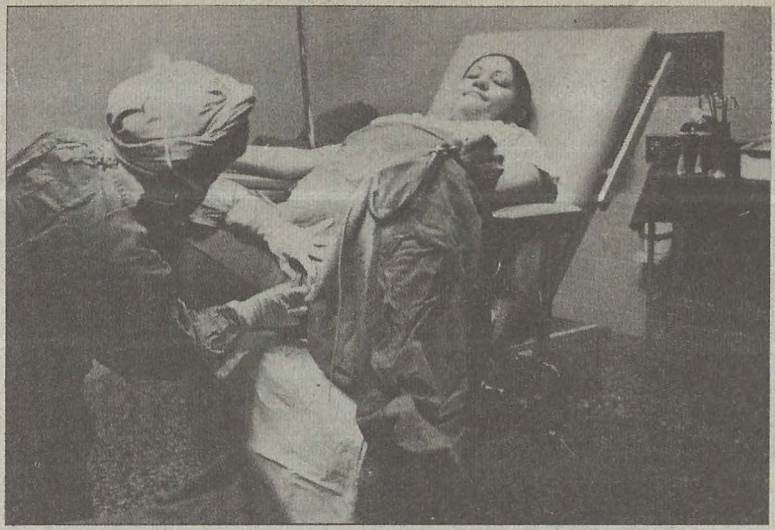


Evde bir çift; Vedado, Havana





Üstte: Doktor, Ramon Gonzales Coro Hastanesi'nde günlük vizitesini yapıyor.
Altta: Ramon Gonzales Coro Hastanesı'nde bebeğin kalp atışlarının dinlenmesi





Üstte: Doktor hastasını Arjantin tipi iskemlede muayene ediyor.
Altta: Altıncı ayda doğan dört günlük bir bebek.



Anne erken doğan bebeğine ilk kez dokunuyor.





Üstte: Sombretitos Mambises Kreşi'nde (Aldabo) çocukların altının değiştirilmesi.
Altta: Sombretitos Mambises Kreşi, Aldabo



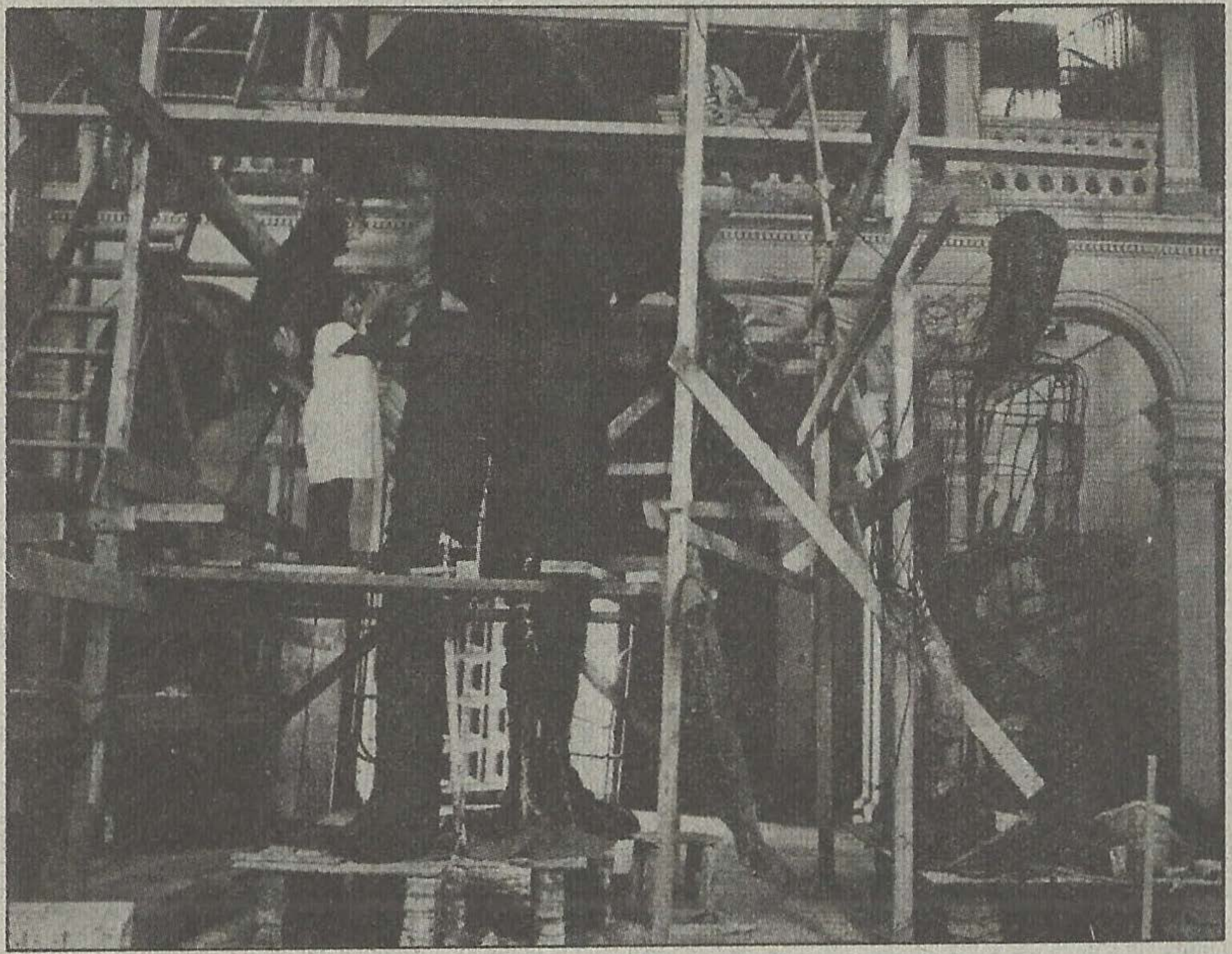


Üstte: Havana yakınlarındaki Lenin Okulu'nda biyoloji öğrencileri.
Altta: Küba Ulusal Bale Okulu'nda bale öğrencileri.





Üstte: "13 Mart" Ortaokulu öğrencisi† ütün hasadından sonra sırıkları topluyor. Güiera de Melana yakınları.
Altta: "Batalle de Jigue" Ortaokulu öğrencileri patates topluyor. San Antonio de los Banos.

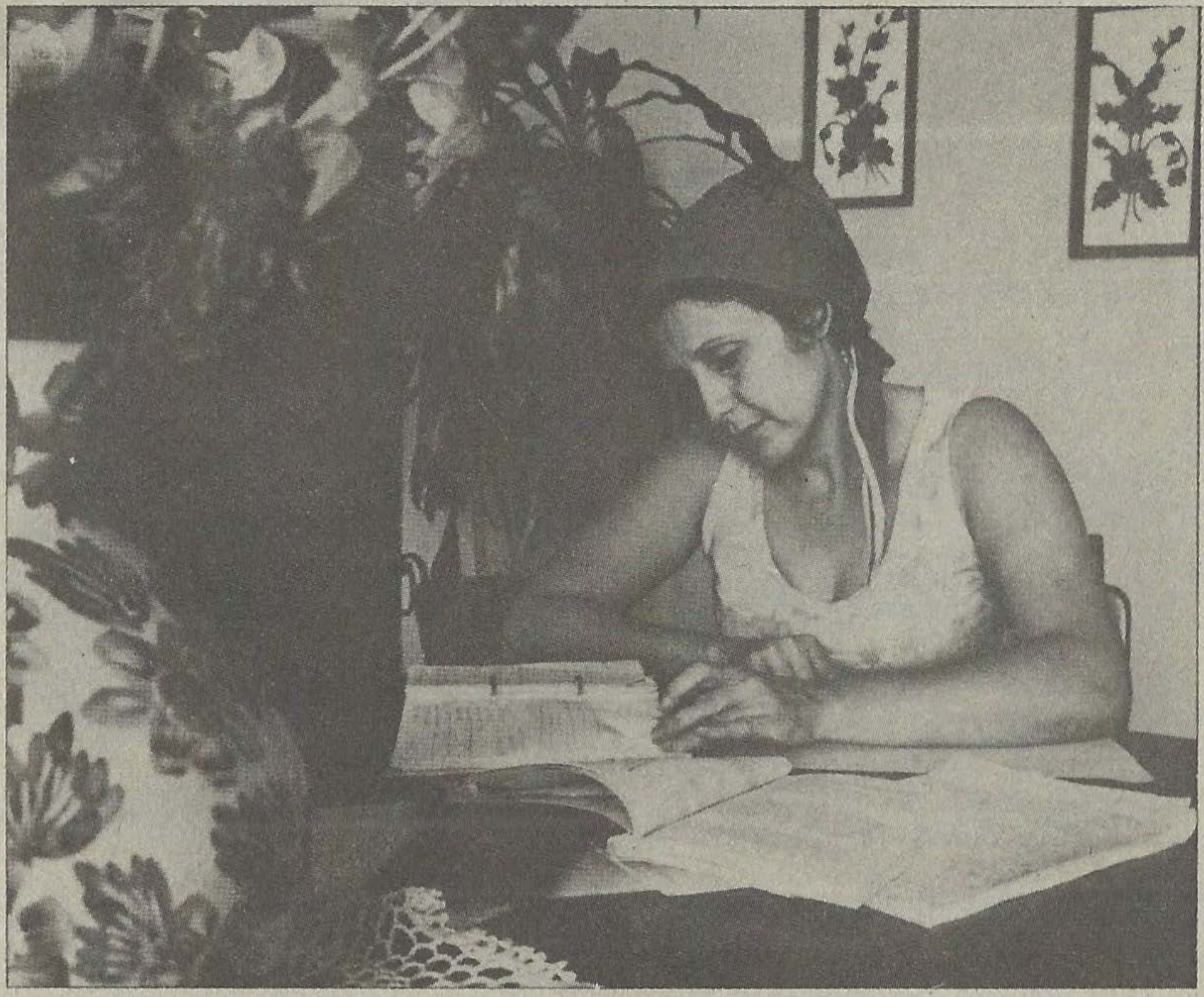


Thelvia Marin, heykeltraş. Havana.





Üstte: "Batalle de Jigue" Ortaokulu öğrencileri köylü öğretmenlerle birlikte çilek topluyor.
Altta: Lenin Okulu öğrencileri. Havana.



Carmen Canton: anne, işçi, FMC lideri ve ekonomi öğrencisi. Havana.




Havana yakınlarındaki otoyolda FMC posteri.

Devrimden Yirmi Yıl Sonra

# KÜBALI KADINLAR

Küba'da 1 Ocak 1959 devrimci zaferi toplumda çok şeyi değiştirdi. Tüm toplumsal yaşama getirilen değişiklikler çıkarılan yasalarla desteklendi, kadınlar da unutulmadı. Devrim öncesi savaşım sürecinde ve ayaklanma sırasında erkeklerle omuz omuza savaşan kadınlar, devrimden sonra evlerine geri dönmediler. Yeni toplumun inşasına, bütün Küba halkıyla birlikte dört elle katıldı Kübalı kadınlar.

Uluslararası bir üne sahip yazar, şair, çevirmen, eleştirmen ve yayıncı olan Margaret Randall, Küba'nın başkenti Havana'da yaşıyor. Çeşitli ABD üniversitelerinde Kübalı kadınlar konusunda verdiği ders notlarından oluşan bu kitap, Küba'da devrimden sonra kadınların değişen yaşantılarını, kadınların Kübalı Kadınlar Federasyonu'na katılarak verdikleri mücadeleyi, devrimden bu yana katedilen yolu, başarıları ve başarısızlıkları sorguluyor.

Margaret Randall'ın da, yarattıkları eserle övünen Kübalı kadınların da bizlere ilettikleri mesaj son derece açık: Gelecek için hâlâ umut var!